

T.C.

RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

HADİS BİLİM DALI

**BUHARİ VE MÜSLİM HADİSLERİ ÇERÇEVESİNDE HZ.
PEYGAMBER'İN NEZAKET VE ZARAFETİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

ELİF KOPAL

Prof. Dr. Yavuz KÖKTAŞ

Rize 2013

T.C.

RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

HADİS BİLİM DALI

BUHARİ VE MÜSLİM HADİSLERİ ÇERÇEVESİNDE HZ.
PEYGAMBER'İN NEZAKET VE ZARAFETİ

(Yüksek Lisans Tezi)

ELİF KOPAL

Prof. Dr. Yavuz KÖKTAŞ

Tez Savunma Tarihi

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmza

Başkan: Prof. Dr. Yavuz KÖKTAŞ
Üye: Yrd. Doç. Dr. R. Kemal Sevinç
Üye: Yrd. Doç. Dr. Muhammed KIZILBİR

Enstitü Müdürü

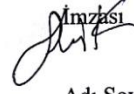
..... / / 20..

Onay Tarihi

RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tezi bilimsel metotlara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu, tezde bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve sonuçları belirttiğimi ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim. 05. / 08. / 2013

İmzası

Adı Soyadı

Elif KOPAL

ÖN SÖZ

Yüce Allah, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i bize örnek göstermiş, onu model almamızı bize emretmiştir. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'i örnek almak için onu yakından tanımak, ahlâkını ve hayat tarzını öğrenmek gerekir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatıyla ilgili çalışma yapan her insanın karşılaştığı en büyük zorluk, bilgilerin bolluğudur. Çünkü tarihte hiç kimsenin hayatı, söz ve davranışları Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatı kadar ayrıntılarıyla tespit edilememiştir. Onun hayatı, yemesi, içmesi, yatması, kalkması, ağlaması, gülmesi, aile ilişkileri özel hayatının her karesi bütün ayrıntılarıyla bilinmektedir. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatının her karesinde yer alan nezaket içeren davranışları tespit etmek mümkündür. Fakat bu çalışmada ele alınan o dönem kültürüne göre ve günümüz değerlerine göre şaşırtıcı derecede incelik içeren davranışlarını tespit edip incelemektir.

Bu çalışma iki bölümden müteşekkildir. Giriş bölümünde nezaket ve zarafetle ilgili kavramlar açıklanmaktadır. Birinci bölümde ise aile hayatında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in nezaket ve zarafeti incelenmiştir. Bir eş ve bir baba olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ince düşünceleri ve davranışları ele alınmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde sosyal ve beşeri ilişkilerde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in nezaket ve zarafeti üzerinde durulmuştur. Bu bölümde beşeri ilişkilerinde Hz. Peygamber(s.a.v.)'in gösterdiği incelikler örneklendirilmiştir.

İki bölümde de örneklendirmelerde hadisler esas alınmıştır. Konu kaynakları Buhârî ve Müslim hadisleri ile sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte ulaşabildiğimiz diğer hadis kitaplarına da atıfta bulunulmuştur.

Çalışmamız esnasında hoşgörüsü ve sabrıyla bize destek olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Yavuz KÖKTAŞ Bey'e şükranlarımı sunarım.

Elif KOPAL

2013 RİZE

İçindekiler

KISALTMALAR	3
GİRİŞ: KAVRAMLAR, HZ. PEYGAMBER'İN NEZAKET VE ZARAFETİ	4
A. KAVRAMLAR	4
1. EDEP	4
2. NEZAKET	10
3. ZARAFET	10
B. HZ. PEYGAMBER'İN NEZAKET VE ZARAFETİ	11

I. BÖLÜM

AİLE HAYATINDA HZ. PEYGAMBER'İN NEZAKET VE ZARAFETİ

A. HZ. PEYGAMBER'İN HANIMLARINA KARŞI NEZAKET VE ZARAFETİ	16
1. İltifat	18
a)Hz.Âişe	18
b)Hz.Safiye	22
c)Hz.ÜmmüSeleme	24
2.İlgi	26
a)Hz.Âişe	26
b)Hz.ÜmmüSeleme	29
3. Müsamaha	31
a)Hz.Meymune	31
b)Hz.Âişe	32
c)Hz.Hafsa	36
4. Duyarlılık	37
a)Hz.Âişe	38
b)Hz.Safiye	44
5. Vefa	45
6. Adalet	47
B. HZ. PEYGAMBER'İN AKRABALARINA KARŞI NEZAKET VE ZARAFETİ .	48
1. İlgi	48
a)Hz.Fâtıma	48
b)Esmâ	49
2. Duyarlılık	50
a)Hz.Ali	50
b)Hz.Zeynep	52
3. Vefa	53

II. BÖLÜM

BEŞERİ VE SOSYAL İLİŞKİLERDE HZ. PEYGAMBER'İN NEZAKET VE ZARAFETİ

A. HZ. PEYGAMBER'İN DİNİ TEBLİĞ YÖNÜYLE NEZAKET VE ZARAFETİ ..	55
1.İlgi	56
2.Müsamaha	58
3.Duyarlılık.....	62
4.Adalet	64
B. HZ. PEYGAMBER'İN İDARECİLİK YÖNÜYLE NEZAKET VE ZARAFETİ ...	65
1.İlgi	66

2.Müsamaha	68
3.Duyarlılık.....	73
4.Adalet	75
C. HZ. PEYGAMBER'İN ASKERİ YÖNÜYLE NEZAKET VE ZARAFETİ	78
1.İltifat	78
2.Müsamaha	79
3.Duyarlılık.....	82
D. HZ. PEYGAMBER'İN ARKADAŞLARIYLA İLİŞKİLERİNDE NEZAKET VE ZARAFETİ	83
1.İltifat	84
2.İlgi	87
3.Müsamaha	90
4.Vefa	92
E. HZ. PEYGAMBER'İN ÇOCUKLAR İLE İLİŞKİLERİNDE NEZAKET VE ZARAFETİ	93
1.İltifat	95
2.İlgi	96
3.Müsamaha	100
4.Duyarlılık.....	100
5.Lâtime	102
F. HZ. PEYGAMBER'İN HANIMLARA KARŞI NEZAKET VE ZARAFETİ.....	103
1.Müsamaha	104
2.Duyarlılık.....	107
G. HZ. PEYGAMBER'İN NEZAKET VE ZARAFET İÇEREN YÖNLENDİRMELERİ VE TAVSİYELERİ	109
SONUÇ.....	117
ÖZET.....	120
ABSTRACT	121
ÖZGEÇMİŞ.....	122
KAYNAKÇA.....	123

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: İbn
bt.	: Binti
bk.	: Bakınız
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
dğr.	: Diğerleri
ed.	: Editör
h.	: Hicri
Hz.	: Hazret-i
r.a.	: Radiyallahu anh
r. anha	: Radiyallahu anha
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
s.	: Sayfa
s.s.	: Sayfadan sayfaya.
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
Yay.	: Yayınları
ys.	: Basım yeri yok

GİRİŞ: KAVRAMLAR, HZ. PEYGAMBER'İN NEZAKET VE ZARAFETİ

A. KAVRAMLAR

1. EDEP

Nezaket ve zarafet kavramlarının, edep kavramıyla ve bazı diğer kavramlarla beraber tanımlanması konunun anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Tanımlar, doğaları gereği doğru veya yanlış olmayıp yüklendikleri anlamlara göre az ya da çok yararlı olabilirler. Bu açıdan tanımlar üzerinde durmanın çok fazla bir önemi yoktur. Fakat belli bir sahadaki tanımlar arasında farklılıklar varsa, o zaman her birinin niteliği üzerinde ayrı ayrı durmak gerekir.¹ Esasen sosyal ve beşeri bilimlere ait olan kavramların tanımı üzerinde tam bir ittifak yapmasa son derece zordur.² Bu yönüyle üzerinde çalıştığımız tanımların çerçevesi oldukça geniştir. Pek çok kaynaktan muhteva olarak geniş tanımlara rastlamak mümkündür. Bu nedenle nezaket ve zarafeti tanımlarken edep kavramını içerisinde incelemesi daha uygundur. Nitekim edebin en hassas noktası nezaketli davranışlardır. Edebin içine iyi ahlâk, naziklik, usluluk, zariflik, yumuşaklık, müsamaha, iyi terbiye, adalet gibi vasıfların girdiğini söylememiz mümkündür.

Buna göre edep, sözlük anlamı olarak zarafet, iyi ahlâk, ilke, ince duygu, erdem, her şeyin hakkını vermek, güzel terbiye, insanlara kavlen ve fiilen güzel davranışta bulunmak,³ iyi tutum, incelik ve kibarlık, hayranlık ve takdir gibi anlamları bulunmaktadır.⁴

Başka bir tanıma göre edep, iyi terbiye, naziklik, usluluk, zarifliktir.⁵ Başka bir yönüyle edep, kendisiyle her türlü hatadan sakınılabilen şeyi bilmekten ibarettir.⁶

¹ Peter L. Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, trc. Ali Coşkun, İstanbul: İnsan Yay., 1993, s. 90.

² Celal Kırca, *Kur'an ve İnsan*, İstanbul: Marifet Yay., 1996, s. 116.

³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, Beyrut: 1990, III, 162.

⁴ Mustafa Çağrı, "Edeb" *DİA*, X, 412.

⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, ys: Aydın Kitapevi Yay., 1986, s. 241.

⁶ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Rehber Yay., 1997, s. 236.

En genel tanımıyla edep, Allah'ın rızasına uygun zahiri ahlâktan başka, şer'in gerekli kılıp aklın da hoş gördüğü hareket ve sözlerin hepsidir. Edep: İffet, zarafet, nezaket, adaletin tatbiki, müsamaha ve hoşgörü gibi güzel vasıfların tümünü ifade eden bir terimdir.⁷

Tanımda da ifade edildiği gibi güzel vasıfların tümü aslında edep kavramının içine girmektedir. Bu yönüyle kavram oldukça muhtevalıdır.⁸ Her türlü doğru davranış aslında edepli davranıştır. Fakat bunu sınırlandıran alan yine tanımda belirtildiği gibi Allah'ın rızasına uygun olan, bunun yanında aklında hoş gördüğü davranışlardır.

Nitekim insan yaratılış itibarıyla edeplidir. Bir ayette buna işaret edilmektedir. “Biz, gerçekten insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağılardan aşağı indirdik.”⁹ Yaratılış bakımından edepli insan daha sonra yaptığı kötülüklerle kendini edepsiz bir konuma düşürmektedir. Bu yönüyle insanın kendini doğruya götüreceği yolları tercih etmesi lazımdır. Bu da eğitimle ilgilidir. Çünkü her insanın fitraten sahip olduğu safiyetini koruyabilmesi için eğitim ve öğretime ihtiyaç vardır.¹⁰ Diğer bir unsur olarak Mevlâna, insanın kendisini kontrol ederek Cenab-ı Hakk'tan, edepli bir insan olması hususunda başarıya ulaştırmasını niyaz etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu durumda insan Allah'ın lütfundan mahrum kalmaz.¹¹

Edep kavramının ana unsurlarından biri müsamahadır. Müsamaha, Arapça kökenli olup, smh kökünden türemiştir. “Sözlükte müsaade etme, güçlük çıkarmama, göz yumma, katlanma, affetme, hoş görme demek olan müsamaha, başkalarının düşünce, inanç ve davranışlarına müdahale ve baskıda bulunmamak, onları serbest bırakmak, kendi kişilik ve anlayışımıza ya da çoğunluk tarafından benimsenip uygulanan tutum ve davranışlara uymasa da

⁷ Zeki Duman, *Kur'an-ı Kerim'de Adab-ı Muaşeret Görgü Kuralları*, İstanbul: Tuğba Neşriyat, 1989, s. 21.

⁸ Bk. Ahmet Ürkmez, *Ahlâk Hadislerinin Düşünce ve Davranış Eğitimindeki Yeri ve Rivayet Değeri*, (Basılmamış Doktora Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007, s. 13.

⁹ Tîn, 95/5.

¹⁰ Ziya Saffeti, *Adab-ı Muaşeret*, Ankara: Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1927, s. 8.

¹¹ Vahit Göktaş, “Mevlâna'nın Düşüncesinde Edeb”, *Uluslararası Mevlâna ve Mevlevilik Sempozyumu Bildirileri*, ed. Abdurrahman Elmalı, Ali Bakkal, Şanlıurfa: 2007, s. 293.

bunlara sabırla ve taraf tutmadan katlanmak manasında kullanılır.”¹² Farklı düşünce ve davranışları olgunlukla karşılama, önemsiz hataları hoş görerek bağışlama anlamına gelen müsamaha, İslâm ahlâkının temel terimlerindedir.¹³ Bu kavram başlandırılarak Hz. Peygamber (s.a.v)’in konu ile alakalı görülen rivayetleri incelenmiştir.

Edebin muhtevasında bulunan diğer bir kavram hoşgörüdür. İnsanların kusurlarına katlanmayı, hataları sabırla karşılamayı sağlayan, insanı olgunlaştıran ve değerini yücelten bir davranış¹⁴ kişinin benimsemediği bir davranış ve düşünceye hoş bakabilmesi,¹⁵ manasını taşımaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v)’in eğitiminde önemli bir ilke de hoşgörüdür.¹⁶ Bu kavram çalışmamızda müsamaha başlığı altında incelenmiştir.

İffet¹⁷ ise haramlardan uzak durmak, helal ve güzel olmayan söz ve davranışlardan sakınmak manasına gelmektedir.¹⁸ Güzel olmayan söz ve davranıştan sakınma ise başkalarını incitmemek için duyarlı davranma manasına gelmektedir. Yapılan çalışmada iffet bir başlık olarak incelenmemiştir. Duyarlılık başlığı altında bu konuya temas edilmiştir.

Yine edebın tarifinde söz konusu olan adalet kelimesi adl kökünden gelir. Sözlükte: “düzeltmek, eğri bir yoldan doğru bir yola yönelmek, eşit ve muadil olmak, dengede tutmak, dengelemek, tartmak”¹⁹ aşırılıklardan uzak ve dengeli olmak²⁰ yahut “insafli ve doğru olmak, doğru davranmak, zulmetmemek, eşit olmak, benzer yahut ortak olmak²¹ eşit davranmak, her şeye hakkını vermek, mutedil olmak, her şeyi yerli yerinde yapmak, istikamet üzere olmak,

¹² Hayati Hökelekli ve dğr., *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., 1994, III, 1471.

¹³ age., s. 1471.

¹⁴ age., s. 1472.

¹⁵ Yusuf Ziya Keskin, *Nebevi Hoşgörü*, İstanbul: Timaş Yay., 1997, s. 14.

¹⁶ Hüseyin Yılmaz, “Hz. Peygamber (s.a.v)’in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörü”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VIII / 1, (Haziran-2004), s. 109.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur’an’ın İffet Anlayışı”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, III/3, (2003), s. 47-67.

¹⁸ Mustafa Çağrıç, “İffet” DİA, XXI, 506.

¹⁹ Hüseyin K. Ece, *İslam’ın Temel Kavramları*, İstanbul: Beyan Yay., 2000, s. 27.

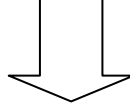
²⁰ M. Kemal Atik ve Diğerleri, *İslamî Kavramlar*, Ankara: Sema Yazar Gençlik Vakfı Yay., 1997, s. 10.

²¹ age., s. 10.

hakkaniyet”²² manalarına gelmektedir. Adalet kavramı, herkese layık olduğu ve hak ettiği nispette hakkını verme, herkesin kendi kabiliyetine ve yaratılışına göre karşılığını elde edeceği şekilde, fırsat eşitliğini sağlayabilmektir. Kısaca birine layık olduğunu vermek adalet, çok daha fazlasını vermek ise rahmet ve lütuf olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla adalet ve lütfun da birbirine karıştırılmaması gerekmektedir. Buna göre Hz. Peygamber’in uygulamış olduğu adalet prensibinin; hukuki, sosyal, ekonomik ve uluslararası boyutta, herkesin yaratılışına ve kabiliyetine göre karşılığını bulabilmesi ve fırsat eşitliğini sağlayabilmesi şeklinde olduğu görülmektedir.²³ Konunun daha net anlaşılması için edebi üst kavram olarak düşündüğümüzde muhtevasına giren söz konusu vasıfları bir tablo ile gösterebiliriz.

- Müsamaha
- Adalet
- İffet
- Nezaket ve Zarafet

- İltifat
- İlgi
- Duyarlılık
- Vefa
- Lâtime

Edebin muhtevasında bulunan ve konumuzu doğrudan ilgilendiren nezaket ve zarafet kavramlar müstakil başlıklar halinde açıklanacaktır. Nezaket

²² Fikret Karaman ve dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB Yay., 2006, s. 56.

²³ Yusuf Açıkel, “Hz. Peygamber’in Evrensel Mesajlarından “Adalet” Prensibi”, *VI. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)*, ed. İsmail Yakıt, Isparta: Tuğra Matbaa, 2006, s. 75.

ve zarafet tanımları içinde incelediğimiz diğer kavramların muhtevası şu şekildedir:

- a) İltifat, söze güzellik ve albenilik kazandırmakta, onu cazip ve mührelili hale getirmektedir.²⁴ İnsan gönlü daima bir hal üzere devam etmekten sıkılır, değişiklik ister. Aynı şeyleri duymaktan veya seyretmekten usanç duyar. Eğer konuşma veya yazı tekdüzelikten çıkarılıp değişiklik yapılırsa, renklendirilirse bu durum dinleyicinin veya okuyucunun ilgisini artırır. İşte iltifat, bunu sağlayan söz sanatlarından biridir. Yine Hz. Peygamber (s.a.v) bu söz sanatını da kullanmaktadır. Bununla tanımın içinde incelediğimiz rivayetler başlık halinde açıklanmıştır.
- b) İlgi, tavır ve motif, bireyin kişiliğinin önemli değişkenlerindedir.²⁵ Hz. Peygamber (s.a.v) insana olan ilgisi ve alâkası, çocuk, kadın ya da başka bir dine mensup olan kişilere karşı da değişmemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) aynı ilgi ve alâkayı tüm insanlığa karşı da göstermiştir. Sahâbenin psikolojik ve sosyal durumlarını değerlendirerek onlara yardımcı olmuş, etrafında vuku bulan meselelere karşı da ilgi ile yaklaşmıştır.²⁶ Yine bu tanımın konu başlığı altında rivayetlerden örnekler incelenmiştir.
- c) Duyarlılık, kişinin beğenilerini, eleştirilerini uygun bir dille uygun ortamda ve uygun yerlere iletmesi manasına gelmektedir.²⁷ Hz. Peygamber (s.a.v)'in davranışlarında pek çok örnek etrafına karşı

²⁴ Kadir Kınar, "Belagatta İltifat", *Bilimname*, III/8, (2005/2), s. 75.

²⁵ Şefik Uysal, "İlgi ve Çeşitli Değişkenlerle Olan İlgisi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, III/1, (1970), s. 46.

²⁶ Bk. Hasan Yenibaş, "Peygamberimiz'in Ashabıyla Yakından İlgilenmesi", *Yeni Ümit*, sy. 88, (Nisan-Mayıs-Haziran 2010), s. 33.

²⁷ Bk. Nazmi Şimşek, *Duyarlı Olmak*, Ankara: Asil Yayın Evi, 2008, 1-158.

duyarlı bir insan olduğunu göstermektedir.²⁸ Toplumun daha düzgün bir ahlâkî yapıya kavuşması, ahretin farkına varması için görevlendirilen Hz. Peygamber (s.a.v), dünya ve ahiret işlerinde etrafındaki insanlara rehberlik etmiştir.

d) Vefa, sevgide, dostlukta ve bağlılıkta sebat etmek etmektir.²⁹ Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayatında sevginin devamlılığına dair örnekler mevcuttur. Bu örnekler bize kazanılması gereken davranışlar olarak sunulmuştur.

e) Lâtime, Arapça bir kelime olup, ince, incelik anlamına gelen lâtimeften türemiştir. Dolayısıyla ifade ve davranışlardaki incelik, dakiklik kast olunmaktadır. Kısaca hoş ve güzel olan, ince ve anlamlı mesajlar taşıyan her ifade ve davranışa lâtime denir.³⁰ Bu kavram bütün inceliği ile Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayatında mevcuttur. Vahiy alan ve sürekli Allah ile irtibat halinde olan Hz. Peygamber (s.a.v), bu ağırlığı daima etrafındakilere hissettirseydi etrafındaki insanlar için çok zor olurdu ancak Hz. Peygamber (s.a.v), insanları her yönüyle ele almıştır ve insanın bütün duygularını önemsemiştir.

Konuyla ilgili olarak tanımladığımız bu kavramların her biri nezaket ve zarafetin alt başlığı olarak ele alınmış ve konu bu kavramlardan oluşan başlıklar halinde incelenmiştir. Nezaket ve zarafet kavramlarının müstakil olarak ele alınması uygun görülmüştür.

²⁸ Bk. Nadim Macit, "Hz. Peygamber'in Misyonu: Zihni ve Ameli Duyarlılık", *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, ed. İsmail Yakıt, Isparta: Tuğra Matbaa, 2006, s. 51-76.

²⁹ İsmet Altıkardeş, "Birey ve Toplum İlişkisinin Kurulmasında Ahde vefanın Önemi ve Hz. Muhammed Örneği", *İslami İlimler Dergisi Yayınları*, (2007), s. 669.

³⁰ İsmail Yakıt, "Hz. Peygamber'den Nükte ve Latifeler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, (1997), s. 1.

2. NEZAKET

Kelimenin aslı “nazük” olup Farsçadan gelmektedir.³¹ Nezaket Farsça “nazük” sıfatından ismi fail kalıbında Arapça kaide ile yapılmıştır. Buna göre nezaket ehemmiyet, dikkat, itinaya muhtaç ve lâıyık olma³²; başkalarına karşı saygılı ve kibar davranmak, incelik, terbiye ve edep³³ manalarına gelmektedir.

Bir başka anlamıyla nezaket: Herkese saygılı ve seviyeli yaklaşmak, itici, kaba söz ve davranışlardan sakınmaktır. Her durumda insanlara karşı efendi, edepli ve erdemli bir tutum takınmaktır.³⁴

Diğer bir tanıma göre nezaket: Bir toplumda en iyisi olarak telakki edilen davranışlar, lisanı yönlendiren kaidelerin tümü, bunların kullanımını müşahede etme vakıası ve usulü³⁵ demektir.

Yine aynı isimden Arapça kaidesine göre türetilmiş olan “Nazik” kelimesi de terbiyeli, sözü ve muamelesi düzgün, herkese iltifat ve zarafette pek nazik adam, tavır ve hali nazik³⁶ manalarını içermektedir.

3. ZARAFET

Arapça bir isim olan “Zarafet”³⁷: Nazikâne tavır, hal ve ifade, terbiyeli muamele³⁸ davranış, söyleyiş, giyim ve kuşam inceliği³⁹ gibi manalara gelmektedir. Zarif kelimesi ise ince, kibar, şık, kabiliyetli yetenekli, ince zekâlı, nükteli, alımlı kıvrak zekâlı manalarına gelmektedir.⁴⁰ Bu kavramı temizlikte bir zevk ve incelik olarak tanımlayanlarda olmuştur.⁴¹

³¹ Yılmaz Öztuna - Şemsettin Kutlu, *Büyük Türk Sözlüğü*, ys: Hayat Yayınları, ts, s. 942.

³² age., s. 950.

³³ Abdurrahman Çetin, *Peygamber (s.a.v) 'imiz Ahlâkı*, İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2007 s. 74.

³⁴ Sabri Türkmen, “Kur’anda Nezaket”, *Diyanet İlmî Dergi*, LXIII/4, (Ekim-Kasım-Aralık/2007) s. 31.

³⁵ Yalçın Kurtbay, *Nezaket ve Görgü Kuralları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991, s. 2.

³⁶ Yılmaz Öztuna - Şemsettin Kutlu, *Büyük Türk Sözlüğü*, ys: Hayat Yayınları, ts, s. 942.

³⁷ age., s.1266

³⁸ age., s. 1269

³⁹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitap Evi, 2007, s. 1168.

⁴⁰ Ahmet Muhtar ve dğr., *Mu’cem el-Arabiyyi’l-Esâsi*, Tunus: Lidurus Yayınları, 2003, s. 808.

⁴¹ Hüseyin Atay, “Temizlik ve Çeşitleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1981, XXIV, s. 57

Nezaket ve zarafet sözcükleri çalışmamızda kendi içinde kavramlaştırılarak iltifat, ilgi duyarlılık, vefa, lâife, müsamaha, adalet başlıkları altında incelenmiştir.

B. HZ. PEYGAMBER'İN NEZAKET VE ZARAFETİ

Nezaket ve zarafet tanımında söz konusu olan vasıflar, Hz. Peygamber (s.a.v)'de tecessüm etmiştir. Bir yönüyle tanımlar Hz. Peygamber(s.a.v)'de manasını bulmuştur. Çünkü tanımları anlamlandıran insandır.

İslâm dininde nezaket ve zarafetin önemli bir yeri vardır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayatındaki nezaket anlayışı, kurulan İslâm düzeninin devam etmesinde en önemli faktördür.⁴² Bir ayet-i kerime de: “Sen Allah’ın sana lütfettiği merhamet sayesinde onlara yumuşak davrandın. Şayet kaba ve katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi.”⁴³ buyrulmaktadır. Bu ayetle irtibatlı olarak Muhammed Esed şu yorumu yapmaktadır: Elimizde bulunan kaynaklara göre Hz. Peygamber (s.a.v) Uhut esnasında ve sonrasında sahâbeye kızmamıştır.⁴⁴ Yine bu ayetle alâkalı olarak Muhammed Hamdi Yazır tefsirinde: “Şimdi ey Muhammed! Şu ilahi nimete özellikle şükretmelidir ki, Allah katından büyük bir rahmet ile yaratılmış olduğun güzel ahlâk gereğince sen onlara yumuşak, nazik bulundun, azarlamayı hak ettikleri halde kusurlarını yüzlerine vurup da sert muamele etmedin. Yoksa sen huysuz, katı kalpli biri olsaydın hiç şüphesiz etrafından darmadağın olurlar, seni bırakıp kaçtıktan sonra bir daha başına toplanmazlardı. Bu ise en büyük bir felaket olurdu. Bundan dolayı peygamberlik haklarıyla ilgili kusurlarını affet ve Allah haklarını Allah affettiğinden, onlar için istiğfar et ve işte onlarla istişare et. Yani vahiy gelmeyip rey ve içtihadı dayanan, savaş gibi, genel işlere ilişkin durumlarda onların oyunu al ki emir, iyiliği emir olsun. Müşavereden sonra karar verip azmettiğin zaman da Allah’a dayan ve itimat et, icrada gevşeklik etme. Muhakkak Allah tevekkül

⁴² Bk. Sabri Türkmen, “Kur’an’da Nezaket”, *Diyanet İlmî Dergi*, XLIII/4, (Ekim-Kasım-Aralık, 2007), s. 58.

⁴³ Al-i İmrân 3/159.

⁴⁴ Muhammed Esed, *Kuranın Mesajı Meal-Tefsir*, İstanbul: İşaret Yayınları, 1996, s. 122.

edenleri sever.”⁴⁵ açıklamasını yapar. Buradan anlaşıldığı gibi din esas itibariyle edep üzerine kurulmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v)’in yumuşak tavrı, nezaketi insanların gönüllerinde dinin benimsenmesi için zemin hazırlamıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v) “Ben ahlâk güzelliklerini tamamlamak için gönderildim.”⁴⁶ buyurarak dinimizin güzel ahlâka, edebe ne kadar değer verdiğini ifade etmiştir. Kur’an-ı Kerim de Allah, Hz. Peygamber (s.a.v)’i “Elbette sen yüce bir ahlâk üzeresin”⁴⁷ diyerek övmüştür. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v) insanları ahlâki davranışlar sergilemeye teşvik etmiş ve kendisi de öyle davranmıştır. İslâm düşüncesinde güzel ahlâk, o derece anlamlı ve önemli bir yere sahiptir ki, Hz. Peygamber bunun önemini, “Mîzâna konan ameller arasında güzel ahlâktan daha ağır gelecek hiçbir şey yoktur. İnsan, güzel ahlâkı sayesinde, oruç tutup namaz kılan kimseler derecesine yükselir.” ifadesiyle belirtmektedir.⁴⁸

İnsan hayat bakımından sınırlı bir zaman ve imkâna sahiptir. Bu sınırlı zaman diliminde ahlâki ve dini değerler bireysel açıdan olduğu gibi toplumsal açıdan da ihtiyaç duyulan bir olgudur.⁴⁹ Hatta insani ve dini değerler yaşamımızda olmazsa olmaz olgular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hadis kaynaklarında ahlâkla alakalı pek çok bölüm bulunmaktadır.⁵⁰ Bu açıdan “Din güzel ahlâktır.” ifadesi aslında dinin en önemli hedeflerinden bir tanesinin ahlâk olduğunu belirtmektedir. İbadetleri ve insanın en büyük mükellefiyeti olan namaz ibadetinin, kişinin ahlâkını güzelleştirme amacını taşıması⁵¹ ise bunu teyit etmektedir. Namaz ibadetinin miraçla farz kılınması, miraç hadisesinin de Hicretten az bir zaman önce gerçekleşmesi uzun bir süre Mekke’de dinin ahlâkî ve imanî kaidelerinin topluma benimsetilmeye çalışıldığını göstermektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v)’in ahlâkî öğretileri,

⁴⁵ M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, İstanbul: Azim Yay., ty., III, 115.

⁴⁶ Muvatta, Hüsnu’l-hulk 8.

⁴⁷ Kalem, 68/4.

⁴⁸ Tirmizî, Birr 62.

⁴⁹ Ali Akdoğan, “Bireysel ve Toplumsal Hayatta Ahlâka Olan İhtiyaç ve İslam”, *EKEV Akademi Dergisi*, VIII/18, 2004, s. 194.

⁵⁰ Bk. Sermin Toprak, *Hadis Literatüründe Kitabu’l-Ahlâklar*, (basılmamış yüksek lisans tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006.

⁵¹ Ankebut, 29/45.

fikhî öğelerin önüne geçememiştir.⁵² Araştırmalarımız esnasında karşılaştığımız bir durum da fikhî nitelikli hadislerin şerhleri açıklama itibarıyla daha yoğun iken ahlâki içerikli hadislerin açıklamaları bir veya iki cümle ile yapılmaktadır. Bu duruma ulemanın ahlâki vasıfları, fikhî kaideler gibi sistematikleştirmeye gerek görmemesi de sebep olabilir.⁵³ Bunun günümüze yansımaları da ilmihal kitaplarında kendini göstermektedir. Herhangi bir ilmihal kitabını elimize aldığımızda ahlâki kaidelerin en sonda olduğunu görmekteyiz. Hâlbuki İslâm dininin Mekke dönemi ahlâki ve imanî meseleler üzerine yoğunlaşmış iken Medine dönemi yani İslâm kültürünün benimsendiği dönem de fikhî meseleler izah edilmiştir. Günümüzde ise din öğretimi yapılan kurumlarda böyle bir tedricî gaye yoktur. Belki zamanın kısıtlı olması ya da başka sebepler, ahlâki kaidelerin önüne geçmiş olmaktadır. Halbuki önce ilme saygının, yüce değerlerin öğretilmesi gerekmektedir. Bu durum, dini bilen ama dine karşı hassasiyetleri azalmış bir topluluğa sebebiyet verebilir. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v)'in ahlâki öğretilerine bugün toplumda bulunan her kesimin ihtiyacı vardır. Hz. Peygamber (s.a.v)'in ahlâki tutumu toplum davranışlarını yönlendiren bir hale getirilebilirse, zamanla kişilerde davranış bozuklukları meydana gelmeden önlem alınmış olur. Davranış bozuklukları ve ahlâki bozulmalar meydana geldikten sonra bu durumu düzeltmek kolay değildir.⁵⁴

Allah Teâlâ, ayetinde “Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik”⁵⁵ buyurmaktadır. Rahmet Peygamberi'nin hayatında bize örnek olacak nice incelikler ve nezaket kuralları vardır. Etrafındaki insanları sevmek için sebep aramayan⁵⁶ Hz. Peygamber (s.a.v)'in, bir hazine hükmündeki hayatının kıymeti idrak edilip, hayatı tatbik edilebilirse ve bu doğuya ve batıya ulaştırılabilirse, bu insanları Rablerine, hidayete, mutluluğa eriştirecek bir sebep olur.⁵⁷

Esasen insanların tabiatlarını dikkate alan ve hilm üzere kurulan düzenler, toplumların mutluluğunun ve kurulan yapının devamının esasıdır.

⁵² Ahmet Ürkmez, *Ahlâk Hadislerinin Düşünce ve Davranış Eğitimindeki Yeri ve Önemi*, (basılmamış doktora tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007, s. 1.

⁵³ Cafer Sadık Yaran, *Ahlâk ve Etik*, İstanbul: Rağbet Yay., 2010, ss. 59-60.

⁵⁴ Bk. Mustafa Öcal, *Eğitimde Rehberlik*, Bursa: Düşünce Yay., 2004, s. 72.

⁵⁵ İya 21/107

⁵⁶ Rağip Hanefi Sercani, *er-Rahme fi Hayati'r-Rasul*, Riyad: 2009 s. 15.

⁵⁷ *age.*, sy 20.

Gönüllerde kurulan tahtlar somut tahtlardan daha etkilidir. Nitekim tarih boyunca şiddet ve baskı üzerine kurulan devletlerin ve rejimlerin devam edemedikleri görülmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in tebliğ hayatı boyunca da hilmden ayrılmaması ve insanların kalplerinin fethini hedefleyen bu stratejisi sayesinde hiç bir maddi güç kullanılmadan değişimin ve ilerlemenin ortaya çıkabileceği gerçeği ve uygar bir toplumun ancak baskı ve dayatmanın olmadığı bir ortamda teşekkül edebileceği ispatlanmış⁵⁸ olmaktadır.

Yüce Allah'ın esmâ-i hüsnâsının en az yarısı, O'nun bağışlayıcılığı, merhameti, lütfkârlığı ve yumuşaklığı hakkındadır. Yumuşak ve mülâyim davranış, insanın, hatta bütün yaratıkların fitratlarına en uygun davranış şeklidir.⁵⁹

Bir Hadis-i Şerifte ise “Bir kimse yumuşak davranmaktan mahrum ise, hayırdan mahrum olur.”⁶⁰ buyrulmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayatında bu yönüyle pek çok örnek davranış vardır. Allah, Hz. Peygamber (s.a.v)'i bize ölçü olarak göstermektedir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayatı bütün açıklığı ve inceliği ile günlük hayatının tüm detayları kaynaklarımızda mevcut bulunmaktadır.⁶¹ Bu nitelik tarih boyunca hiçbir insana nasip olmadığı gibi bundan sonra da hiçbir insana nasip olmayacaktır.⁶²

Hz. Peygamber (s.a.v)'in rehberliği en hayırlı en mükemmel rehberliktir.⁶³ Onun sahip olduğu yüksek ahlâki değerler esasen tüm insanlığa mirastır. Nitekim günümüz insanının azımsanmayacak bir kısmı, ahlâki anlamda kıblesini şaşırılmış veya pusulasını kaybetmiş durumdadır.⁶⁴ Bu durumda olan insanoğlunun Hz. Peygamber (s.a.v)'in öğretilerine ihtiyacı vardır. Aslen Hz. Peygamber (s.a.v), insanın mayasında bulunan ve her insanda var olan

⁵⁸ Abdülbaki Güneş, “Kur'an Işığında Şiddet Sorununa Bir Bakış”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, V/ 3, (Temmuz/Ağustos/Eylül, 2005) s. 17.

⁵⁹ Kemal Sandıkçı, *Camii'l-Usul*, İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2008, IV, 238.

⁶⁰ Müslim, Birr 74.

⁶¹ Yusuf el- Kardavi, *Sünneti Anlamada Yöntem*, trc. Bünyamin Erul, İstanbul: Nida Yay., 2009, s. 40.

⁶² Rağip Hanefi Sercânî, *er-Rahme fi Hayati'r-Rasul*, Riyad: 2009, s. 23.

⁶³ Yusuf el- Kardavi, *Sünneti Anlamada Yöntem*, trc. Bünyamin Erul, İstanbul: Nida Yay., 2009, s. 40.

⁶⁴ Cafer Sadık Yaran, *Ahlâk ve Etik*, İstanbul: Rağbet Yay., 2010, s. 13.

hassasiyetlerin ve şerefli davranışların⁶⁵ tümünün açığa çıktığı bir örnektir. Onun hayatı toplumuna hayrı ve ıslah yollarını öğretmek isteyen her liderin okuması, öğrenmesi ve tatbik etmesi gereken bir hayattır. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v), toplumda yüklendiği her rol modelde gerekeni en güzel şekliyle yerine getirmiştir.⁶⁶ Örneğin Hz. Peygamber (s.a.v)'in aile hayatı detaylı olarak anlatılmış böylece mükemmel bir örnek aile olarak insanlığa sunulmuştur.⁶⁷ Sadece insanlarla olan münasebetlerinde değil dünya üzerinde var olan Allah'ın yarattığı her varlığa karşı güzel ahlâkının getirdiklerini sergilemiştir.⁶⁸ Hz. Peygamber (s.a.v), kendi nefsi adına hiçbir şeye kızmayan,⁶⁹ kalbinin inceliği sebebiyle ağlayan, ümmetinin bağışlanması için yalvaran⁷⁰ bir yaratılışa sahiptir. Onun her tavrı İslâmi ahlâkın bir örneğidir.

⁶⁵ İsrâ 17/70 “Gerçekten Biz Adem evlatlarını şerefli kıldık.”

⁶⁶ Mehmet Paksu, *Peygamberimizin Örnek Ahlâkı*, İstanbul: Nesil Yay., 2010, s. 8.

⁶⁷ Saliha Akgül, *Ezvac-ı Tâhîrat*, İstanbul: Gül Yurdu, 2008, s. 12.

⁶⁸ M. Emin Ay, *Şefkat Peygamberi Hz. Muhammed(s.a.v)*, İstanbul: Beyza Kitap, 2007, s. 29.

⁶⁹ Müslim, Fedâil 77.

⁷⁰ Müslim, İmân 202.

I. BÖLÜM

AİLE HAYATINDA HZ. PEYGAMBER'İN NEZAKET VE ZARAFETİ

Bu bölümde Hz. Peygamber (s.a.v)'in hanımlarına, çocuklarına ve akrabalarına karşı gösterdiği nezaket ve zarafet içeren davranışları başlıklar halinde incelenmiş, rivayetler değerlendirilmiştir.

A. HZ. PEYGAMBER'İN HANIMLARINA KARŞI NEZAKET VE ZARAFETİ

Hz. Peygamber (s.a.v) her yönüyle mükemmel bir insandır. Onun hayatında yanlış yaptığı, örnek alınmaması gereken bir davranış bulmak söz konusu değildir. Bu yönüyle kişinin, aile hayatıyla alâkalı oluşturacağı nezaket kurallarında en değerli örnek Hz. Peygamber (s.a.v)'dir. Nitekim aile hayatının, neredeyse yalnız şehvi duygular yahut da yalnız dünya malı uğruna kurban edildiği nice hazin örneklerinin yaşandığı çağımızda, hiç kuskusuz züht ve iffet hayatının en güzel örneği olan Hz. Muhammed'in (s.a.v) aile hayatının iyi bilinmesi günümüz aile hayatı açısından daha önemli olacaktır.⁷¹ Çünkü o aile hayatıyla evrensel nitelikli ilkeler ortaya koymuştur. Sevgi, sadakat, iffet, hayâ, vefa, güven ve anlayış kelimeleriyle özetlenebilecek bu ilkelere bugün, her zamankinden daha fazla ihtiyacımızın bulunduğunu söylemek mümkündür.⁷² “Sizin en hayırlınız eşine karşı hayırlı olandır.”⁷³ buyuran Hz. Peygamber (s.a.v), kişinin eşine gösterdiği ahlâki tutumlarının çok değerli olduğunu ifade etmektedir. Nitekim ahlâki davranışlar insanı güzelleştirir.⁷⁴ İyi davranma hususunda en çok en yakınımıza yani ailemize karşı hassas olmak gerekmektedir. Esasen ailesine karşı ahlâklı olan birey hakiki anlamda ahlâklıdır. Çünkü hem onların hukuku üzerimizde daha fazladır hem de bir ömür

⁷¹ Nihal Dirican, *Hz. Peygamber ve Aile İçi İletişim*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2006, s. 40.

⁷² Ekrem Keleş ve Sadık Eraslan, *En Güzel Örnek Hz. Peygamber*, Ankara: TDV Yay., 2003, s. 75.

⁷³ Tirmizî, Rada 11; Ebû Davûd, Sünnet 16.

⁷⁴ Müslim, Birr 78; Ebû Davûd, Cihâd 1; Edeb 11.

ailemizle iletişim halinde bulunmaktayız. Her an karşılaştığımız ve iletişim halinde bulunduğumuz insanlara güler yüz, sabır, müsamaha, tatlı söz gibi iyi davranışlarda bulunmaya dikkat eder, kendimizi iradi olarak buna zorlarsak, bu bir alışkanlık ve meleke haline gelir. Böylece diğer insanlara da aynı iyi davranışları devam ettirebiliriz. Her an karşılaştığı ailesine karşı kötü davranmayı alışkanlık haline getiren kimsenin davranışları kötülük üzerine otomatlaşmış demektir. Böyle birinin çeşitli durumlarda başkalarına karşı, kendiliğinden hâsıl olacak tabii ve otomat reaksiyonu kötülüktür, iradi olarak iyi davranırsa bile bu samimi ve tabii olmaz ve her zaman olamaz.

Ailenin bir terbiye yuvası olduğu, en iyi terbiyenin huzurlu, karşılıklı sevgi ve saygının hâkim olduğu bir ortamda verildiği, iyi muamele gören kimselerin hayatta başkalarına iyi davranacağı gibi hususlar göz önüne alındığı takdirde, aileye karşı iyi olmanın ehemmiyeti daha çok anlaşılır.⁷⁵ Unutulmamalıdır ki ailenin mutluluğu, çocukların huzuru, iyi yetişmeleri, karı kocanın güzel geçinmelerine bağlıdır.⁷⁶

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de: "Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez ama Allah onda birçok hayır takdir etmiştir."⁷⁷ Eşine karşı hayırlı olmayı tavsiye eden Hz. Peygamber (s.a.v), bu tavsiyeyi kendi hayatında bizzat tatbik etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v), on bir evlilik yapmıştır.⁷⁸ Vefatı esnasında ise nikâhı altında dokuz kadının bulunduğunu⁷⁹ kaynaklar bize aktarmaktadır. Bu hanımların her biri farklı mizaçlara ve farklı huylara sahiptir. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v)'in çok evlenmesinin sebebi bu farklı fitratlara karşı nasıl davranılması gerektiğini öğretmek olduğunu da ifade edebiliriz.⁸⁰ Nitekim elli üç yaşından sonra birçok kadınla evlenmek gerçek bir fedakârlıktır.⁸¹

⁷⁵ İbrahim Canan, *Kutubü Sitte Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Akçağ Yayınları, 1993, XI, 340-341.

⁷⁶ Süleyman Ateş, "Kur'ânı Kerim'de Evlenme ve Boşanma İle İlgili Âyetlerin Tefsiri", *AÜİFD*, XXIII, (1978), s. 240.

⁷⁷ Nisa 4/9.

⁷⁸ Buhârî, Nikâh 9, 33, Salât 12, Edeb 23, Hayz 22; Nesâî, Nikâh 28; Müslim, Nikâh 87; Ebû Davûd, Nikâh 29, Itk 2.

⁷⁹ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: DİB Yay. 2004, s. 288

⁸⁰ Diğer sebepler için bk. Mehmet Soysaldı, "Peygamber Efendimizin Evliliklerinin Sebep ve Hikmetleri", *Diyanet İlmî Dergi* (Kasım, Aralık 2009) XLV/4.

⁸¹ M. Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, İzmir: Nil Yay., 2006, s.7.

On bir eşe sahip olan Hz Peygamber (s.a.v), hiçbir eşinin gönlünü kırmamış, hepsiyle yakından ilgilenmiştir. Hiçbir koca hanımlarını Hz. Peygamber (s.a.v) kadar çok sevmemiştir. Hiçbir koca da Hz. Peygamber (s.a.v) kadar sevilmemiştir. Çünkü o, hanımlarının kalplerinde sonsuz bir alâka ve bağlılık hâsıl etmiştir.⁸²

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) hanımlarını ve çocuklarını incitmez, her zaman gönüllerini hoş tutar, daima nezaketle hareket ederdi. Asla kabalıktan hoşlanmazdı. Özellikle kadınlara karşı nazik ve güzel muamele edilmesini tavsiye ederdi.⁸³ Bu yönüyle erkek, karısına daima sakin, yavaş ve lâtif olmalı ve daima yumuşak söylemelidir.⁸⁴

Hz. Peygamber (s.a.v)'in, hanımlarına karşı çeşitli açılardan sergilediği nazik ve zarif davranışları iltifat, ilgi, müsamaha, duyarlılık, vefa, adalet başlıkları altında aşağıda incelenmiştir.

1. İltifat

Sahihaynda yapılan araştırmada Hz. Peygamber (s.a.v)'in üç hanımına yönelik iltifat başlığı altına girebilecek davranışları şu şekilde tesbit edilmiştir.

a) Hz. Âişe

Hanımlar eşlerinden ilgi istedikleri zaman duymak istedikleri sözleri soru olarak kocalarına yöneltirler. Bu yönüyle bir hanım olarak Hz. Âişe'de eşinden duymak istediği sözleri soru yardımıyla eşine iletmiştir. Bu durum, Hz. Âişe'den gelen bir rivayette görülmektedir. Hz. Âişe: “Yâ Rasulallâh! Lütfen bana bildirir misin? Sen bir vadiye insan, orada üzerindeki mahsulü yenilmiş ve mahsulü yenilmemiş iki çeşit ağaç olsa, deveni bunların hangisinde otlatırsın?” diye sorunca Rasulullâh: “Başkası tarafından otlatılmayan ağaçta otlatırım.”⁸⁵ demiştir. Böylelikle Hz. Âişe, duymak istediği cevabı almış olmaktadır. Nitekim Hz. Âişe bu sorusu ile Rasulullâh'ın kendisinden başka bakir kız olarak kimse

⁸² M. Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, İzmir: Nil Yay., 2006, s. 7.

⁸³ Kemal Sandıkçı, *Hz. Peygamberin Örnek Şahsiyeti*, Ankara: TDV, 1992, s. 63.

⁸⁴ Cavit Sunar, “Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Terbiye Kuralları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIV/1, (1981), s. 128.

⁸⁵ Buhârî, Nikâh 9.

ile evlenmediğini ifade etmek istemiştir.⁸⁶ Hz. Peygamber (s.a.v) bu soru karşısında, böyle bir soruyu neden sorduğunu sormadan ve soruyu eleştirmeden gayet tabii bir şekilde cevap vermiş, eşinin gönlünü incitmemiştir. Hz. Âişe, çok sevildiğini bildiği halde her kadın gibi bunu eşinden duymak istemiştir⁸⁷ Hz Peygamber (s.a.v)'de bu isteği cevapsız bırakmamıştır. Eşine ilgi göstermiş, onu sevdiğini sözleriyle de ifade etmiştir. Nitekim sevgi, karşı tarafın anlayacağı bir dil ile aktarılırsa⁸⁸ duymak istediği şekilde söylenirse kıymet kazanır. Psikologlar, sevildiğini hissetmenin ve duymanın insanın birinci derecede duygusal ihtiyacı olduğunu ifade ederler. Çünkü insanoğlu sevme yeteneğini sevile sevile kazanır.⁸⁹ Hz. Peygamber (s.a.v) eşinin sevgiye muhtaç olması bakımından oruçlu olduğu halde dahi eşini öpmüştür.⁹⁰

İnsanlar güzel söz ve davranışlardan mutlu olurlar. Her insan takdir edilmekten ve beğenilmekten hoşlanır. Bu rivayette Hz. Peygamber (s.a.v)'in eşini takdir ettiği ifadeler vardır. Takdir edilmek iyi davranışları pekiştirir ve devamlılığını sağlar. Hz. Peygamber (s.a.v) : “Hz. Âişe'nin (ümmetimde bulunan) kadınlar üzerindeki üstünlüğü, tirdin diğer yemekler üzerindeki üstünlüğü gibidir.”⁹¹ buyurmuştur. Tirit yemeği et ile ekmekten yapılan yağlıca bir yemek olup besleyiciliği herkesçe kabul edilmekle birlikte lezzetle yenir, kolaylıkla çiğnenir olduğundan Araplar nezdinde son derece makbul bir yemektir. Selim bir fitrat ile yaratılmış olan Hz. Peygamber (s.a.v), Hz Aişe'de, yemekten kastedilen manayı gerçekten bulduğu içindir ki tiriti hiçbir yemeğe değişmemiştir. Bu yönüyle Rasulullâh (s.a.v)'ın bu teşbihi, Hz. Âişe hakkında büyük bir övgüyü içermektedir. Rasulullâh (s.a.v), bu sözünde Hz. Âişe'nin güzel ahlâkı ile beraber sözünde tatlılık, zeka ve görüşlerinde bir metanet olduğunu ifade etmiş, kendisi ile evlenerek konuşmalarıyla yalnızlığını giderdiği güzel huylu bir kız olduğunu ima buyurmuştur.

⁸⁶ Buhârî, Nikâh 9.

⁸⁷ Sema Maraşlı, *Muhabbet Olsun*, İstanbul: Popüler Kitap, 2009, s. 112.

⁸⁸ Nevzat Tarhan, *Son Sığınak Aile*, İstanbul: Nesil Yay., 2010, s. 81.

⁸⁹ M.Faruk Bayraktar, “Çocuk Sevgisi Üzerine Hz. Peygamber'den Mesajlar”, Diyanet Aylık Dergi, sy. 172, (Nisan 2005), s. 12.

⁹⁰ Müslim, Oruç 64.

⁹¹ Buhârî, Et'ime 25; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe 89; Tirmizî, Menâkıb 63.

Kadının ilişkideki önceliği paylaşmak ve yakınlık hissetmektir. Kadın erkekten daha çok sevgiye, ilgiye, iletişime, estetiğe önem verir. Kadın seviliş değerli olduğu duygusunu taşıdığında güçlenir.⁹² Güzel sözler duymak, beğenilmek, takdir edilmek her bayanın hoşuna gider. Mutlu olmasını ve kendine daha çok güvenmesini sağlar. Mutlu olan insan etrafındaki insanları da mutlu eder. Kişi mutlu olmak istiyorsa eşini mutlu etmelidir. Hz. Peygamber (s.a.v), eşlerini mutlu ediyor eşleri de buna karşılık olarak Hz. Peygamber (s.a.v)'e derin bir bağlılık gösteriyorlardı.

Hz. Peygamber (s.a.v), hayatta iken, kadınlara (ataerkil toplum ve topluluklardaki) kalıp yargılarda telkin edilen hususların aksi yönde muamele etmiş, onları aşağılayıp incitecek, toplumdan dışlayacak herhangi bir davranışa izin vermemiştir.⁹³ Hanımının toplum içinde bulunma isteğini reddetmediği bu rivayetten anlaşılmaktadır. Bir bayram günü siyahiler, kalkanlar ve kısa mızraklarla oyun oynuyorlardı. Hz. Âişe'nin de bu oyunlara bakmak istemesi üzerine⁹⁴ Hz. Peygamber (s.a.v) ona izin vermiştir. Hz. Âişe durumu şöyle ifade eder: “Beni arkasında, yanağım yanağına degecek şekilde ayaküstü durdurup, Habeşliler’e: ‘Haydin (devam edin) Erfide oğulları!’ buyurdu. Nihayet seyretmekten usandığımda ‘Artık yeter mi?’ diye sordu. ‘Evet,’ dedim. ‘Öyleyse git.’ buyurdu.” Müslim de ek olarak: “Ben bakmaktan vazgeçinceye kadar, benim hatırım için ayakta duruyordu.” beyanı vardır.⁹⁵

Hanımının meşru isteğini yerine getiren Hz. Peygamber (s.a.v), yanağını da eşinin yanağına dayayarak ona verdiği değeri göstermektedir. İnsanların toplu olarak bulunduğu bir ortamda bu manzara çiftin birbirlerine ne kadar düşkün olduğunu ifade etmektedir. Bu durum Hz. Peygamber (s.a.v)'in hoşuna gitmeyecek olsaydı Hz. Âişe, böyle bir davranışa kalkışmazdı. İbrahim Canan bu hadisle alâkalı şunları ifade etmiştir: “Kocaların kadınlarına lütufkâr davranması

⁹² Nevzat Tarhan, *Kadın ve Aşk*

<http://www.aymavisi.org/psikoloji/KadinVeAskNevzatTarhan.html> (12.11.2012).

⁹³ Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, İstanbul: Beyan Yay., 2000, s. 385.

⁹⁴ Aynı rivayette Hz. Peygamber (s.a.v)'in Hz. Âişe'ye: “Bakmak ister misin?” diye sorduğu da belirtilmektedir.

⁹⁵ Buhârî, Cihâd ve Siyer 80, Menâkıb 15, Menâkıbu'l-Ensâr 46; Müslim, İdeyn 19.

meşrudur. Kadına yumuşak muamele etmek ve sevgisini aramak esastır.”⁹⁶

Eşlerine karşı büyük bir sevgi ve yakınlık gösteren Hz. Peygamber (s.a.v), zaman zaman onlarla şakalaşır, onların hoşuna gidecek hitap tarzlarıyla kendilerine hitap eder ve sevgisini gösterirdi. Hz. Âişe’ye, Ayşe Uveys (Ayşecik) Aiş ve Humeyra gibi onun hoşuna gidecek hitaplarda bulunduğu bilinmektedir.⁹⁷

Sevginin dil ile beyanı kişiyi mutlu eder ve değerli olduğunu hissettirir. Bunun bir örneği de Selâsil gazvesinden başarı ile dönen Amr b. Âs’ın rivayetinde mevcuttur. Amr, Rasulullâh (s.a.v)’ın huzuruna geldi ve: “Yâ Rasulallâh! Sahâbe içinde sana en sevimli kimdir?” diye sordu. Rasulullâh: ‘Hz. Âişe’dir.’ buyurdu. Ben: ‘Erkeklerden kimdir?’ dedim. Rasulullâh: ‘Hz. Âişe’nin babasıdır.’ buyurdu. Ben: ‘Sonra kimdir?’ dedim. Rasulullâh: ‘Ömer b. Hattab’tır.’ buyurdu. Akabinde birtakım erkeklerin isimlerini saydı. Ben, Rasulullâh beni onların en sonunda söyler korkusuyla sustum da başkalarını sormadım.”⁹⁸

Bu gazveden başarıyla dönen Amr b. Âs, kazandığı zaferden dolayı Hz. Peygamber (s.a.v)’in en başta sevdiği kişilerden olmayı umuyordu. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v), kendisine böyle bir soruyla gelen sahâbisine karşı açıkça en çok eşini sevdiğini ifade etmiş, bunu ifade ederken de herhangi bir utanma hissetmemiş, hissettiği duyguyu ifade etmiştir. Burada Hz. Peygamber (s.a.v)’in, Hz. Âişe’yi çok sevmesinin sebeplerini sıralayacak olursak bunlar arasında Hz. Âişe’nin Hz. Ebû Bekir’in kızı olmasını, güzelliğini ve ilmi derinliğini sayabiliriz.⁹⁹ Nitekim Hz. Ayşe’nin duyup anlayamadığı bir şey yoktur. Anlamadıysa anlayana kadar sorardı.¹⁰⁰ Yine İlahi vahyin Hz. Âişe ile beraber olduğu zamanlarda gelmiş olması¹⁰¹ ve Hz. Cebrail’in Hz. Âişe’ye selam vermesi¹⁰² bu sebepler arasında zikredilebilir. Hz. Peygamber (s.a.v), yine onun

⁹⁶ İbrahim Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı ve Şerhi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1992, XII, 331.

⁹⁷ Mustafa Fayda, “Aişe”, *DİA*, II, 202.

⁹⁸ Buhârî, *Megâzî* 64; Müslim, *Fedâilü’s-Sahâbe* 8.

⁹⁹ Bk. Reşit Haylamaz, *Hz. Aişe*, İstanbul: Işık Yayınları, 2010, s. 111-116.

¹⁰⁰ Bk. Hülya Küçük, “Hz. Aişe”, *Mehir*, sy. 2, (1998), s. 109.

¹⁰¹ İbrahim Canan, *Kütübü Sitte*, XV, 331.

¹⁰² Buhârî, *Fedâil* 30; Edeb 11; Müslim, *Fedâil* 91.

kucağında vefat etmiştir.¹⁰³

Zamanımızda dindar kesim tarafından genel itibariyle hanıma duyulan ilgi, alâka ve sevgi toplum içinde ifade edilmemektedir. Bu bir utanç vesilesi olarak görülmekte bu konulara hiç girilmemektedir. Hâlbuki helal olan bir şeye karşı sevginin izhar edilmesi caizdir ve dinimizde helale teşvik vardır. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v), kişinin dünyada en çok sevmesi gereken kişiyi de ifade etmiş olmaktadır. Kişi en çok eşini sevmeli ve bu sevgisini ifade etmekten de çekinmemelidir. Bu eşe karşı vefanın başka bir yönüdür.

b) Hz. Safiye

İnce ve düşünceli davranışlar her hanımın hoşuna gider ve değerli olduğunu hissettirir. Rivayette Hayber'in fethinde Hz. Peygamber (s.a.v), esir düşen Safiye ile evlenmiştir. Dönüş esnasında Hz. Peygamber (s.a.v), bir abayı devesinin hörgücü üzerine, kendi ve arka tarafına Safiye için dolayıp, devesinin yanına oturmuş, akabinde dizini koymuş, Safiye de kendi ayağını Hz. Peygamber (s.a.v)'in dizi üzerine koyarak deveye binmiştir.¹⁰⁴ Bu hakikaten çok ince bir davranıştır. Eşine deveye binmesi için yardım eden Hz. Peygamber (s.a.v), deve üzerinde uyuklamaya başlayan Hz. Safiye'yi okşamış, bir taraftan da adını söyleyerek eşini uyanık tutmaya çalışmıştır.¹⁰⁵

Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. Safiye'yi devesine alarak ve kendi abasıyla örtterek Hz. Safiye'nin hanımı olduğunu bildirmiş olmaktadır.¹⁰⁶ Bu durum savaş ganimeti olarak alınan Hz. Safiye'nin bir peygamber eşi olarak şereflendiğinin en açık ifadesidir. Diğer bir yönden Hz. Peygamber (s.a.v), fetih esnasında babasını ve akrabalarını kaybeden Hz. Safiye ile evlendiği ilk gece sabaha kadar onunla konuşarak onu rahatlatmaya çalışmıştır.¹⁰⁷ Hz. Peygamber (s.a.v)'in dizini kırarak eşini deveye bindirmiş olması hanımına verdiği değeri sergilemektedir. Eşi tarafından önemsendiğini, değer verildiğini algılayan eş

¹⁰³ Buhârî, Megâzî 83, Vudû 45, Ezân 39; Müslim, Salât 90; Tirmizî, Cenâiz 8; Nesâî, Cenâiz 6.

¹⁰⁴ Buhârî, Buyu 111; Cihâd ve Siyer 73, Salât 12, Ezân 6, Menâkıb 27, Megâzî 38; Müslim, Nikâh 464; Ebû Davûd, Haraç 21; Nesâî, Nikâh 79.

¹⁰⁵ İbrahim Canan, *Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber*, İstanbul: Rağbet Yay., 1999 s. 213.

¹⁰⁶ Aynî, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Beyrut: Darul Kutub 2001, XII, 75.

¹⁰⁷ İbn Sa'd, *Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut: 1985, VIII, 122.

kendini daha mutlu hisseder ve eşine bağlılığı artar.¹⁰⁸ Bu güzel davranışlar karşısında Hz. Safiye de Müslüman olmuştur. Bu ince davranışın günümüze bakan yönü de bulunmaktadır. Zamanımızda arabaya hanımını bindirirken kapısını açan bir beyefendinin çok nezaketli olduğu ve bir sünneti yerine getirdiği ifade edilebilir. On dört asır önce kadına hiç değer verilmeyen bir toplumda Hz. Peygamber (s.a.v)'in bu davranışı sergilemesi çok büyük bir inceliklerdir. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v), çok zarif düşünceli kadın ruhundan anlayan bir erkektir.

Hz. Peygamber (s.a.v), diğer hanımlarının da bu yeni eş hakkında tutumlarını değerlendirmiş ve onların hakkını da gözetmiştir. Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre Rasulullâh, Safiye ile yeni evlenmiş iken Medine'ye gelince, Ensâr kadınları Hz. Âişe'ye gelip Safiye'den bahsetmişlerdir. Hz. Âişe de, yüzünü örtüp tanınmayacak bir kıyafetle, onu görmeye gittiğinde, Rasulullâh (s.a.v)'in kendisini tanıması üzerine Hz. Âişe oradan ayrılmak istemiştir. Arkasından kendisine yetişen Rasulullâh, Hz. Âişe'yi bağrına basarak "Safiye'yi nasıl gördün?" sorusuna karşılık Hz. Âişe: "Bırak beni. Yahudi kadınlar arasında bir Yahudi kadındır."¹⁰⁹ cevabını vermiştir. Bir başka rivayette de Rasulullâh (s.a.v)'in "Nasıl buldun?" sorusuna, Hz. Âişe'nin: "Yahudi olarak gördüm." demesi üzerine Hz. Peygamber: "Böyle konuşma O Müslüman oldu." diyerek uyarıda bulunmuştur.¹¹⁰

Hz. Âişe'nin kıskançlık nedeniyle böyle bir söz sarf etmesine rağmen Hz. Peygamber, müsamaha ile muamelede bulunmuştur. Aynı zamanda Rasulullâh, Hz. Âişe'nin gönlünü almak için onu bağrına basmış, Hz. Âişe'nin "Bırak beni" diyerek hoşnutsuzluğunu ifade etmesine rağmen Rasulullâh (s.a.v) susmayı tercih etmiştir. Bu tutum, aileye karşı iyi davranışın,¹¹¹ hoşgörünün, anlayışın ve sorunu müsamaha gidermenin en güzel örneğidir.

Diğer bir örnekte Hz. Peygamber (s.a.v)'in ziyaretine gelen hanımını Hz.

¹⁰⁸ Alev Önder, *Ailede İletişim "Konuşarak ve Dinleyerek Anlaşalım"*, İstanbul: Morpa Kültür Yay., 2003 s. 29.

¹⁰⁹ İbn Mâce, Nikâh 50.

¹¹⁰ Ahmed Şelubi, *Allah Rasulünün Örnek Aile Hayatı*, trc. Abdullah Kara, Erzurum: İhtar Yay., 1992, s. 108.

¹¹¹ Haydar Hatipoğlu, *Sünenu İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul: Kahraman Neşriyat, 1983, V, 464.

Safiye'yi kapısına kadar bırakmasıdır. Bu esnada Hz. Peygamber (s.a.v) itikâftadır. İbadet Allah'ın rızasını kazanmak adına kulun yapması gereken vazifesidir. İtikâf halinde Hz. Peygamber (s.a.v), Allah'ın rızası yanında eşinin rızasını da gözetmiştir. Bu çerçevede Safiye bt. Huyey'in: "Rasulullâh mescitte itikâf yaparken, geceleyin onu ziyaret etmek üzere geldim. Bir süre onunla konuştuktan sonra kalktım ve geri döndüm. Rasulullâh da beni geçirmek için benimle beraber kalktı."¹¹² beyanı vardır. Bu rivayet Hz. Peygamber (s.a.v)'in eşine olan ince davranışını ifade etmektedir. Kendisini ziyarete gelen eşini kapısına kadar bırakmıştır. Kendisine verdiği değeri eşine hissettirme adına çok ince bir davranıştır. Gecenin şerrinden korktuğu için evine bıraktı diye konuya başka bir açıyla bakılırsa, Hz. Safiye'nin geldiği vakitte de dışarı çıkması sakıncalı olmuş olurdu. Çünkü gece vakti Hz. Peygamber (s.a.v)'i ziyarete gelmişti. Bu durumda Hz. Peygamber (s.a.v)'in kızmaması gerekirdi. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v), bu ziyarete kızmamış aksine eşi ile muhabbet etmiş ve bu ziyarete mukabil ona gideceği yerin kapısına kadar eşlik etmiş, eşiyle birlikte yürümüştür. Günümüz Müslümanlarına da örnek teşkil olacak bu davranış kişinin hanımı ile yan yana yürümesinin, Hz. Peygamber (s.a.v)'in bir davranışı olduğunu bildirmektedir. Nitekim rivayette Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanında bir kadın gören kimselere yanlış anlamalarına fırsat vermemek için Hz. Peygamber, "Bu benim eşim Safiye'dir."¹¹³ ifadesini kullanmıştır.

c) Hz. Ümmü Seleme

Rasulullâh (s.a.v), hanımlarıyla oturur, konuşur bir arkadaş gibi onlarla bazı meselelerin müzakeresini yapardı. Aslında onların düşünce ve fikirlerine ihtiyacı yoktu çünkü o vahiyle destekleniyordu. Ancak o, ümmetine bir şeyler öğretmek istemiş bu yönüyle en kritik zamanda bir devlet reisi olarak hanımıyla istişare etmiştir.

Rasulullâh (s.a.v), Hudeybiye barış antlaşmasının yazım ve imzasını bitirip ayrıldığı zaman, sahâbe'ye: "Haydi artık kalkın, kurbanlarınızı kesip,

¹¹² Buhârî, Bedu'l-Halk 11, İtikaf 11, 12; Müslim, Selâm 24.

¹¹³ Buhârî, Bedu'l-Halk 11; İtikaf 11; 12; Müslim, Selâm 24.

başlarınızı tıraş edin!” buyurdu. Sahâbeden bir kişi olsun kalkmadı. Hatta Rasulullâh bu emri üç kere söyledi. Sahâbeden hiçbirisi kalkmayınca, Rasulullâh zevcelerinden Ümmü Seleme’nin yanına girdi ve sahâbeden gördüğü kayıtsızlığı ona söyledi. Ümmü Seleme: “Ey Allah’ın Peygamberi! Sen bu emri yerine getirmek istiyor musun? O halde şimdi dışarı çık, sonra kurbanlık develerini kesinceye ve berberini çağırıp, o seni tıraş edinceye kadar sahâbeden hiçbirisine bir kelime bile söyleme!” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v), Ümmü Seleme’nin yanından çıktı ve sahâbeden hiçbirisi ile konuşmayarak, umre ibadetlerini yerine getirdi. Kurbanlık develerini kesti ve berberi¹¹⁴ çağırıp tıraş oldu. Sahâbe Hz. Peygamber (s.a.v)’i bu halde görünce, onlar da hemen kalkarak kurbanlarını kestiler, birbirlerini tıraş etmeye başladılar, hatta (icabet çabukluğunun meydana getirdiği sıkışıklıktan) birbirlerini öldüreceklerdi.¹¹⁵

Ümmü Seleme, güzelliği, akıllı ve isabetli reyî ile meşhurdu. Rasulullâh (s.a.v), onun tavsiyesine uydu. Aynen onun söylediği gibi, ashap da kalkıp görevlerini birer birer icra ettiler. Bu vaka onun dirayetine örnek olarak hep zikredilmiştir.¹¹⁶ Peygamber de olsa, bir insan olan Hz. Muhammed (s.a.v)’in, olaylar karşısında sıkıntısını gideren Ümmü Seleme, tıpkı ilk vahiy geldiğinde şaşkın ve kendisinden korkan Hz. Peygamber (s.a.v)’e sahip çıkıp sakinleştiren, teselli eden Hatice bt. Huveylid gibi, Hz. Peygamber (s.a.v)’i rahatlatmıştır.¹¹⁷

Bu rivayette meşveretin fazileti de gözükmetedir. Rasulullâh (s.a.v), meseleyle ilgili olarak Ümmü Seleme’yle istişare etmiş ve onun tavsiyesini uygulamış; ashapı peşinden gelmiştir. Bazı âlimler bu hadisten hareketle kadınlarla da istişare edilebileceğini söylemiştir.¹¹⁸ Hz. Peygamber (s.a.v), önemli bir meselede eşiyle istişare ederek eşinin söylediğini yapmıştır. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v), hanımların değerli olduğunu davranışlarıyla açıkça beyan etmiştir.

¹¹⁴ Huzaalı Hıraş ibn Umeyye, Bk. Buhârî, Şurût 15.

¹¹⁵ Buhârî, Şurût 15.

¹¹⁶ İbrahim Canan, *Kütübü Sitte*, XV, 494-495.

¹¹⁷ Suzan Yıldırım, “Hz. Peygamber’in Hanımı Ümmü Seleme”, *Diyanet İlmî Dergi*, , XLV/ 2, (2009), s. 103.

¹¹⁸ İbrahim Canan, *Kütübü Sitte*, XII, 203-205.

2. İlgi

Hz. Peygamber (s.a.v)'in, Buhârî ve Müslim rivayetlerinde, ilgi başlığı altında değerlendirilebilecek iki hanımına yönelik nazik ve zarif davranışları tespit edilmiştir.

a) Hz. Âişe

Hz. Peygamber (s.a.v), her davranışında Allah'ın ve insanların hoşnutluğunu gözetmiştir. Çünkü insanlara karşı her durumda hoşgörülü ve ilgili olmak dinimizin de bir gereğidir. Hz. Âişe'den rivayetle Hz. Peygamber: "Namazını bitirince bakardı eğer ben uyanıksam, benimle konuşurdu şayet uyumaktaysam, yan üstü uzanırdı."¹¹⁹ ifadesini kullanmıştır. Hanımının uyumadığını fark eden bir eşin, hanımının konuşmaya ihtiyacı olabileceğini düşünüp hanımıyla konuşması hanımını çok mutlu eder ve eşinin kendisine değer verdiğini hissettirir. Bu durum gerçekten ince düşünceli beylerin yapacağı bir davranıştır. Bu hadisin ilk kısmında belirtildiğine göre kılınan namaz uzunca bir namazdır Hz. Peygamber, en az kırk ayet birinci rekâta ve en az kırk ayette ikinci rekâta okumuştur.¹²⁰ Bu uzun namaz haliyle insanı yorar. Bu yorgunlukla insan hemen uyumak isteyebilir. Ama Hz. Peygamber (s.a.v), hanımının da kendi üzerinde hakkı olduğunu gösterircesine, onunla ilgilenmiş ve dinlemiştir. Eşi tarafından iyi dinlenen bir eş, sevildiğini ve ailede önemli bir yeri olduğunu hisseder.¹²¹ İlgi sevgiyi artırır ve unutulmamalıdır ki ilgi ilgiyi, şefkat, şefkati doğurur.¹²²

Hz. Peygamber (s.a.v), eşi uyurken onu uyandırmamak, rahatsız etmemek, korkutmamak için de çaba gösterirdi.¹²³ Nitekim hanımlar çok hassas yaratılmışlardır. Eşlerinden istedikleri ilgiyi göremezlerse sevilmediklerini düşünürler.

¹¹⁹ Buhârî, Taksiri's-Salât 20; Müslim, Yolcu Namazı 133,

¹²⁰ Bk. Buhârî, Taksiri's-Salât 20; Müslim, Yolcu Namazı, 133.

¹²¹ Bk. Canten Kaya, *Evlilikte Mutluluğun Sırları*, Manisa: Renk Yay., 2003, ss. 118-119.

¹²² Nevzat Tarhan, *Aile Okulu*, İstanbul: Timaş Yay., 2013, s. 23.

¹²³ Ben, senin uyuduğunu zannettim de, uyandırmak istemedim. Korkacağından da şüphe ettim. bk. Müslim, Cenâiz 103.

Hanımların bütün duyguların daha yoğun yaşandığı bir zaman dilimi de hayız dönemidir. Hanımlarda bu durum menopoz dönemine kadar her ay yaşanmaktadır. Bu durumun özelliklerini bilmek ve hanımlara yapıcı yaklaşmak evlilik hayatının devamlılığı ve mutluluğu açısından önemlidir. Hadisi şeriflerden, Hz. Peygamber (s.a.v)'in, hayızlı olan hanımlarına, bu durumun normal olduğunu hissettirmesi, aynı yatağı paylaşmaya devam etmesi,¹²⁴ başını eşine yaslayarak Kuran-ı Kerim'i tilavet etmesi,¹²⁵ hanımlarının da bu durumdan oldukça memnun olduğu anlaşılmaktadır. Hanımlarının bu hassas zaman dilimlerinde onların incinmemesi için hanımlarını kendisinden uzaklaştırmamış aksine yapmakta olduğu davranışları devam ettirmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in kendisini dışlamadığını fark eden hanımları bu durumdan memnun olmuş ve bunu ifade etmişlerdir.

Hayız halinde iken dahi eşinin kendisini terk etmediğini ifade eden Hz. Âişe¹²⁶ bu dönemlerde Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayızlı eşine karşı daha hassas ve kibar davrandığını da ifade etmektedir. Normalde yaptığı davranışlarından ziyade hayız halinde yaptığı davranışları Hz. Âişe'nin hoşuna gitmiş olacak ki bunu özellikle ifade etmiştir: “Ben hayız halinde iken bir şey içer; sonra onu Peygamber (s.a.v)'e verirdim. O da ağzını benim ağzımın değdiği yere koyarak içerdi. Ben hayızlı iken kemiğin etini ısırır sonra onu Peygamber (s.a.v)' e verirdim. O da ağzını benim ağzımın değdiği yere koyarak ısırırdı”.¹²⁷ Birbirlerinin gözleri içine bakılarak yapılan bu sessiz lâtifeleşmeler aralarındaki muhabbeti daima taze tutmuştur.¹²⁸

Hz. Âişe: “Hz. Peygamber (s.a.v), ben hayızlı iken başını kucağıma yaslar, sonra Kur'an okurdu.”¹²⁹ Hz. Peygamber (s.a.v) ile birlikte her ikimiz de cünüp iken bir kaptan yıkanırđık. Hayız olduğumda o bana emrederdi, ben de futamı bağlardım. Ben hayızlı iken Hz. Peygamber (s.a.v) tenini tenime dokundururdu. Keza o, mescitte itikafta iken, ben de hayızlı olduğum halde

¹²⁴ Buhârî, Hayz 6.

¹²⁵ Buhârî, Hayz 4.

¹²⁶ Müslim, Hayz 1.

¹²⁷ Müslim, Hayz 14.

¹²⁸ Sema Maraşlı, *Muhabbet Olsun*, İstanbul: Popüler Kitap, 2009, s. 112.

¹²⁹ Buhârî, Hayz 4.

başını itikaf yerinden dışarıya çıkarırdı da, ben onu yıkar idim.”¹³⁰ demiştir.

Hayız döneminde gerçekleşen yoğun hormon değişikliği sebebiyle kadınlar bazen aşırı duygusal, bazen aşırı öfkeli, bazen ise aşırı kaygılı davranabilmektedirler. Bu nedenle evlilik ilişkilerinde bozulmalar yaşanabilmektedir. Çünkü erkekler bu dönemlerde kadınların yaşadıklarını abartı ve nazdan ibaret görebilmektedir. Bu dönemde kadınların vücutları su toplar ve şişer. Yüzde ve vücutta akneler oluşabilir. Hayız döneminde bazen aşırı terleme de görülebilir. Hem değişen hormon seviyeleri hem de fiziksel özellikler sebebiyle kadınlar normalde olduğundan daha kötü bir görünüme sahip olduğuna inanmaktadır. Bu durumda kendini değersiz hissetmeye başlayan kadın ilişkisinin zedelenmesine sebep olabilir.¹³¹

Bu dönemde genel olarak görülenler şu şekilde sıralanabilir:

- Mutsuzluk, karamsarlık, sürekli ağlama,
- Ölme isteği, intihar fikirleri,
- Çaresizlik hissi,
- Ciddi kaygı, gerginlik,
- Duyguların birden/aniden değişmesi,
- Öfke kontrolsüzlüğü, aşırı sinirlilik, tahammülsüzlük,
- Daha önce yapılan aktivitelere artık ilgi duymama,
- Enerji yoksunluğu, sürekli yorgunluk, rehavet, bezginlik,
- İştah kapanması, aşırı yeme, belli başlı yiyecekleri aşırma,
- Uykusuzluk, aşırı uyku,
- Unutkanlık,
- Boğulma hissi, kontrolden çıkmış gibi hissetme,
- Çarpıntı, terleme, baş ağrıları, eklem ve kas ağrıları, kilo

alımı, ses ve kokulara aşırı hassasiyet, aşırı şişkinlik ve göğüslerde hassasiyet gibi fiziksel belirtiler,

¹³⁰ Buhârî, Hayz 6.

¹³¹ Dr.Adnan Çoban, *Regl Döneminde Olan Kadına Nasıl Davranmak Gerekir?* <http://www.psikoloji.com.tr/yetiskin/kadin/regl-doneminde-olan-bir-kadina-nasil-davranmak-gerekir-1898.html> (11.11.2012).

Erkeklerin kadınların bu dönemde oluşan değişken ruh hallerine ayak uydurmalarını sağlayacak basit fakat önemli bazı ipuçları vardır:

- Eşin bu dönemde yapmaktan ve yemekten hoşlandıkları şeyleri yapmaya çalışmak,
- Eşin bu dönemde canının neler çektiğini gözlemlemek çok önemlidir. Hem onun düşünöldüğünü göstermiş olmakta, hem de onun olumsuz ruh halini bir miktar yumuşatmış olmaktadır.
- Kadınlar adet öncesi dönemde enerji düşöklüğü yaşayabilirler. Bu sebeple kocası bir gün evi düzenleyerek veya bir gece yemek yaparak onu şaşırılabilir veya bu yolla mutlu edilebilir.
- Bu dönemde iken vücutta şişkinlikle olabilmektedir. Adet süresi boyunca giydikleri ile ve fiziksel özellikleri ile ilgili espri dahi yapmamaya özen gösterilmelidir. Bunun yerine abartılı olmayan ve gerçekçi iltifatlar yapılmalıdır.¹³²

Hanımların hayız döneminde erkeklerin sergilemesi gereken davranışlar olarak tespit edilen bu maddelerin Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayatındaki karşılıkları ilgi maddesi içerisinde farklı örneklerle beyan edilmektedir.

b) Hz. Ümmü Seleme

Hz. Peygamber (s.a.v), sadece Hz. Âişe'ye karşı değil bütün hanımlarına karşı hayız hallerinde aynı hassasiyeti göstermiştir. Hayız döneminin, bayanların duygusal olarak daha çok ilgi, sevgi ve şefkate muhtaç oldukları bir dönem olduğu daha önce belirtilmişti. Bu dönemde normal davranış ve sözlerden dahi kırılıp incinmesi söz konusu olan bayanın, hayızlı olduğundan dolayı eşi tarafından terk edilmesi ilgisiz ve sevgisiz bırakılması hanımı daha çok incitmiş olacaktır.

Ümmü Seleme şöyle demiştir: “Ben, Hz. Peygamber (s.a.v) ile bir kadife içinde bulunurken hayız oldum. Yavaşça sıyrıldım da o örtüden dışarıya çıktım, hayza mahsus elbisemi aldım, giydim. Rasulullâh bana: ‘Hayız mı oldun?’ diye

¹³² Dr. Adnan Çoban, http://www.htanoropsikiyatri.com/adet_donemi_ruhsal_sorunlar.html (11.10.2012).

sordu. Ben: ‘Evet.’ dedim. Bunun üzerine beni çağırdı, kendisi ile beraber o saçaklı kadife örtünün içine soktu.”¹³³ Bu konuyla alâkalı Hz. Âişe’nin yanında¹³⁴ Hz. Meymune’dan¹³⁵ de gelen rivayetler vardır.

Bu davranışlar hanımın içinde bulunduğu psikolojik durumun aşılması adına çok ince davranışlardır. Kadın bu dönemde kendisini çirkin hissetmekte, aşırı duygusallıkla beraber daha fazla ilgi istemektedir. Bu davranışlarla kadına değerli olduğu hissettirilmiş olmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v), on bir eşine¹³⁶ nöbet sistemi uygulamaktadır.¹³⁷ Nöbeti olan hanımına uğradığı zaman diliminde, hanımı hayızlı olsa dahi hanımını terk etmeyip, geceyi hanımının yanında geçirmiş, onu hoş etmeye çalışmıştır. Hanımının hayızlı olduğunu fark edip yanından ayrıлып diğer hanımının yanına gitmemiştir. Bu davranış hanımlarını çok memnun etmiş olmalı ki bu durumu ifade etmişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v), sadece kendini düşünmemiş eşinin durumunu göz önünde bulundurup, hayızlı olsa dahi eşini terk etmemiş, geceyi hayızlı hanımıyla geçirmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v)’in, oruçlu olduğu halde, Ümmü Seleme’yi öptüğü ve onunla beraber tek bir kaptan yıkandığı beyan edilmiştir.¹³⁸ Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v), eşine olan ilgisini ifade etmektedir. Oruçlu olsa dahi eşine sevgisini izhar etmiş onu öpmüştür. Erkek, eşini tenhada sevinçli bir halde bulduysa onun saçlarını eline alıp okşamalı ve çeşitli lâtifelerle karısını öpüp kucaklamalıdır. Erkek, karısını tenhada kederli bir halde bulduysa ona muhabbet ve şefkat gösterip hatırını sormalı ve ona tatlı sözler söylemelidir.¹³⁹

Buhârî ve Müslim şerhlerinde bu rivayetle alâkalı olarak oruçlunun eşini öpmesinin caiz olup olmadığı üzerinde durulmuş, eş ile alâkalı sevgi bağından bahsedildiğine rastlanmamıştır.

¹³³ Buhârî, Hayz 22.

¹³⁴ Hz. Aişe şöyle demiştir: “Bizden, birimiz hayzını gördüğü zaman Resulullah (s.a.v) ona emreder o da bir peştamal kuşanır sonra ona mübaşeret eylerdi.” Müslim, Hayz 1.

¹³⁵ Hz. Meymune: “Resulullah (s.a.v), ben Hayızlı iken benimle beraber yatarı. Aramızda bir elbise bulunurdu.” demiştir. bk. Buhârî, Hayz 6. Müslim, Hayz 4.

¹³⁶ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: DİB Yay., 2004, s. 288.

¹³⁷ Suat Yıldırım, *Kur’an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, Define Yay., Ahzab 33/51.

¹³⁸ Buhârî, Hayz 22.

¹³⁹ Cavit Sunar, “Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Terbiye Kuralları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIV/1, (1981), s. 129.

3. Müsamaha

Hz. Peygamber (s.a.v)'in Buhârî, Müslim rivayetlerinde bulunan hadislerinde, müsamaha başlığı altında incelenebilecek üç hanımına karşı gösterdiği tespit edilen nezaket ve zarafet içeren tavır ve davranışları şöyledir:

a) Hz. Meymune

Hz. Peygamber (s.a.v)'in hanımları bazen ondan izinsiz iş yaparlardı. Hz. Peygamber (s.a.v), buna muttali olduğunda kızmaz, meseleye olumlu açıdan yaklaşırdı. Rivayete göre Hz. Meymune bir cariyesini, Hz. Peygamber (s.a.v)'den izin istemeden hürriyete kavuşturmuştu. Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. Meymune'ye uğradığında Hz. Meymune: “Yâ Rasulallâh, biliyor musun? Ben cariyemi azat ettim.” dedi. Rasulullâh: “Sen bu işi hakikaten yaptın mı?” deyince Hz. Meymune: “Evet.” dedi. Bunun üzerine Rasulullâh: “Eğer cariyeyi kendi dayılarına hediye etseydin ecrin daha büyük olurdu.” buyurmuştur.¹⁴⁰

Hz. Peygamber (s.a.v), kendisinden izinsiz hanımının yaptığı bu hayırlı davranışa tepki göstermemiş aksine akrabalarına vermesi halinde ecrinin daha çok olacağını ifade etmiştir. Durumu izah eden Hz. Peygamber (s.a.v), baskı yapmamıştır. Nitekim dinimiz de Allah'a ibadet ve ana-babaya itaatten sonra hemen üçüncü sırada akrabalara iyilik edilmesi emredilir. Bu rivayetten anlaşılan daha iyiyi tercih etmek varken iyiyi tercih eden kimseye karşı anlayışlı olmanın gerektiğidir. Hz. Meymune'nin davranışı hayırlı bir davranıştır. Fakat olması gereken, Hz. Peygamber (s.a.v)'in izniyle beraber köleyi yakın akrabalarına hibe etmesiydi. İki hatalı durum karşısında yine de Hz. Peygamber (s.a.v), anlayışlı davranmış sadece hakikati beyan etmiş, eşini bu konuda eleştirmemiş veya kalp kırıcı bir beyanda da bulunmamıştır. Nitekim rivayetin başından da anlaşılacağı üzere Hz. Meymune, Hz. Peygamber (s.a.v)'e durumu izah ederken biraz çekinmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) ise eşine karşı oldukça müsamahakâr davranmıştır. Gücü yettiği halde cezalandırmayan kimsenin

¹⁴⁰ Buhârî, Hibe 13, 14.

ortaya koyduğu bir davranışı sergilemiş, affetmiştir.¹⁴¹ Bu yönüyle erkek, dünya işlerine olan kusuru için eşini hiç bir zaman dövüp sövmemeli, eşine din işlerinde olan kusuru için bir günden fazla küsmemeli, daima tatlı ve yumuşak davranmalı ve daima yüzüne gülüp ona dostluk göstermelidir. Zira kadın, erkeğin eğri olan kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Erkek, karısının kötü huyu galeyana geldiğinde, kusuru kendinde aramalı ve: “Eğer, ben kendimi doğrultsam eşim de bu huyundan vazgeçer.” demelidir.¹⁴²

b) Hz. Âişe

Hoşgörü her zaman sergilenenbilirse o insan gerçek manada hoşgörülü olur. Özellikle kriz anlarında kişinin gösterdiği davranışlar asıl kişiliğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle kıskançlık davranışları sergileyen eşine karşı Hz. Peygamber (s.a.v)’in tutumu gerçekten takdire şayandır. İki eşi arasında kalabileceği bir durumu, kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. Âişe’nin yanında iken müminlerin annelerinden biri, bir tabak yemek gönderdi. Hz. Âişe, tabağı getiren hizmetçinin eline vurdu, tabak düşüp yarıldı. Hz. Peygamber (s.a.v), yarılan parçaları bir yere topladı. Sonra içinde bulunan yemeği yine onun içine toplamaya başladı. Bunu yaparken de hazır bulunanlara “Anneniz kıskandı.” buyuruyordu. Sonra Hz. Peygamber (s.a.v,) o hizmetçiyi, Hz. Âişe sağlam bir tabak getirinceye kadar alıkoydu, sağlam tabağı hizmetçiye teslim etti. Kırık tabağı da Hz. Âişe’ye bıraktı.¹⁴³

Hadise, Hz. Peygamber (s.a.v)’in hanımları arasındaki tabii rekabetin bir tür yansımasıdır. Bununla beraber bu tavır Hz. Peygamber (s.a.v)’in manevi kimliğini hedef almış bir tavır da değildir.¹⁴⁴ Fakat her zaman eşlere karşı anlayışlı davranışlar sergilenmesini isteyen Hz. Peygamber, bu durumda sadece

¹⁴¹ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur’an’da affetme olgusu: İnsanların birbirlerini affetmeleri”, *Diyanet İlmî Dergi*, XLIII/4, (2007), s. 7.

¹⁴² Cavit Sunar, “Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Terbiye Kuralları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIV/1, (1981), s. 128.

¹⁴³ Buhârî, Nikâh 108.

¹⁴⁴ Mahmut Kavaklıoğlu, “Nazik Olmayan Bazı Söz ve Davranışlar Karşısında Hz. Peygamber”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, , IX/18, (2010/2) s. 39.

“Ananız kıskandı.” diyerek kıskanç bir kadının kıskançlık¹⁴⁵ duygusuyla yaptığı hatadan sorumlu tutulamayacağını zira böyle bir duygu yoğunluğuyla kadının mantığıyla hareket edemeyeceğini ifade etmektedir.¹⁴⁶ Kıskançlık, doğal bir duygudur.¹⁴⁷ Nitekim kıskançlık duygusu ile Hz. Âişe, Hz. Peygamber (s.a.v)’i Hz. Hafsa ile yürürken gördüğünde “Ya Rabbi! Bana bir akrep veya yılan musallat et de beni soksun. Rasulündür, ona bir şey söyleyemiyorum.” demeğe başlamıştır.¹⁴⁸ Bu ifade Hz. Âişe’nin, Hz. Peygamber (s.a.v)’i ne kadar kıskandığını açıkça ifade etmektedir. Hz. Âişe, Hz. Peygamber (s.a.v)’i başka bir hanımı ile gördüğünde ölmeyi isteyecek kadar kıskançlık duygusunu içinde hissetmiştir. Bu duygu içinde iken bayanın mantıklı bir karar vermesi ve bunu davranışlarına yansıtması oldukça zordur.

Hz. Peygamber (s.a.v), kıskançlık durumlarını çok güzel idare etmiştir. Nitekim “Anneniz kıskandı.” ifadesi kırıncı olmaktan ziyade bir gerçeğin ifadesidir. Bununla beraber bir hakikati dile getirmede, bir gerçeği söylemede dile getiriş biçimi, söyleyiş tarzı, bazen söylenecek gerçeklerden daha önemli bir yer tutabilir.¹⁴⁹ Bu yönüyle Hz. Peygamber’in hanımlarına sarf ettiği kırıncı, rencide edici bir söz ve davranışa rastlanmamıştır.¹⁵⁰ Hz. Peygamber (s.a.v), insanlara ve aile fertlerine karşı davranışlarında daima yumuşak huylu olmuş ve tatlı bir dil kullanmıştır. Bu olay karşısında sanki hiçbir şey olmamış gibi davranmış,¹⁵¹ kötü söz ve hakaretlerden kaçınmıştır. Bu ise aile içi huzur ve mutluluk açısından önemlidir. Bu yönüyle erkek, karısı sinirlendiği zaman susmalıdır ki kadın, yaptığından utanıp, kocasından özür dilesin. Çünkü kadın, zayıftır ve ancak, sükut karşısında hiddetini yenebilir.¹⁵²

¹⁴⁵ Bk. Abdulvahit Yılmaz - Çelik İmamoğlu, “Evlilik Hayatında Kıskançlık - Dindarlık İlişkisinde Psikolojik Yaklaşım” *Dinî Araştırmalar*, XII/35, (2009), ss. 7-30.

¹⁴⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 236.

¹⁴⁷ Nevzat Tarhan, *Aile Okulu*, İstanbul: Timaş Yay., 2013, s. 156.

¹⁴⁸ Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 13.

¹⁴⁹ Bekir Sağlam, *Model İnsan Peygamber*, İstanbul: Timaş Yay., 2011, s. 78.

¹⁵⁰ İbrahim Canan, *Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber*, İstanbul: Rağbet Yay., 2009, s. 59, 60.

¹⁵¹ Mahmut Kavaklıoğlu, “Nazik Olmayan Bazı Söz ve Davranışlar Karşısında Hz. Peygamber”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX/18, (2010/2) s. 40.

¹⁵² Cavit Sunar, “Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Terbiye Kuralları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIV/1, (1981), s. 130.

Günümüz aile psikologları, şiddetle aile bireylerine hakaret etmemeleri,¹⁵³ tatlı dil ve güler yüzlü olmaları hususunda önerilerde bulunmaktadır. Diğer taraftan yemeği gönderen eşine jest yapmayı da ihmal etmemiş ona bulunduğu evden bir tabak göndermiştir. Kırılan tabağı da kırıldığı evde bırakıp bir anlamda zararı tabağı kıran eşine ödetmiştir.¹⁵⁴

Başka bir rivayette Hz. Âişe şöyle demiştir: “Ben Hz. Peygamber (s.a.v)’in kadınlarından, Hatice’ye karşı kıskançlığım derecesinde kıskanç olmadım. Hâlbuki ben Hatice’yi kumam olarak görmemiştim. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v), onun adını çok anardı. Çok defa koyun keserdi, sonra da etini uzuv uzuv parçalar, daha sonra onları Hatice’nin sadık kadın dostlarına gönderirdi. Bazı defa ben sabırsızlanarak, Hz. Peygamber (s.a.v)’e hitaben: ‘Sanki yeryüzünde hiç kadın yok da yalnız Hatice var!’ diye tariz ederdim. Rasulullâh da: ‘Hatice şöyle idi, Hatice böyle idi (diye iyiliklerini sayar) ve Ondan benim çocuklarım var.’ buyururdu.”¹⁵⁵ Hz. Peygamber (s.a.v)’in kıskançlık yapan hanımına karşı tavrı azarlama ve cezalandırma şeklinde değildir. Ayette “Erkekler kadınlar için koruyucudur.”¹⁵⁶ buyrulmaktadır. Bu yönüyle bayanlar daha çok duygularıyla hareket etmektedir. Erkek için eşine veya etrafında ki bir bayana karşı koruyucu olmak, incitmemek mantıklı izahlar yapmak gerekmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v)’den öğrendiğimiz bu metot hanımı sakinleştirmek, hanımın duygularıyla değil de mantığıyla hareket etmesine yardımcı olmaktır. Bu durumda olası bir tatsızlığın önüne geçilmiş olur.

Başka bir rivayette hanımı Hz. Âişe ile ilk birlikteliğinde Hz. Peygamber (s.a.v), hanımını hiç incitmemiş korkutup heyecanlandırmamıştır.¹⁵⁷ Eşine karşı gayet şefkatli ve merhametli yaklaşmıştır. Evliliğini güven ve merhamet üzerine

¹⁵³ Bk. İklim Öz, “Ailelerin Nefes Alması İçin Sevgi’yi Unutmamaları Gerekıyor”, *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 177, (Eylül 2005) s. 55.

¹⁵⁴ Mahmut Kavaklıoğlu, “Nazik Olmayan Bazı Söz ve Davranışlar Karşısında Hz. Peygamber”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX/18, (2010/2) s. 40.

¹⁵⁵ Buhârî, Menâkîb 19; Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe 78.

¹⁵⁶ Nisâ, 4/34.

¹⁵⁷ Hz. Peygamber (s.a.v) Hz. Aişe ile evlendi. Akabinde Ümmü Rûman, Hz. Aişe’yi Hz. Peygamber (s.a.v)’in evine getirdi. Hz. Aişe: “O zaman beni kuşluk vaktinde birden bire Rasulullah’ı ansızın görmemden başka bir şey korkutup heyecanlandırmadı.” Buhârî, Nikâh 62; Müslim, Nikâh 69; Ebû Davûd, Nikâh 34, Edeb 63; Nesâî, Nikâh 29.

kurduğunu hanımına bu davranışlarıyla hissettirmiştir. Nitekim şefkat ve merhamet, katı kalpliliği yumuşatan, kin ve düşmanlığı eriten, nefretin yerine muhabbeti koyan, insanları birbirine yaklaştıran ve bağlayan bir duygudur.¹⁵⁸

Başka bir rivayette ise Hz. Âişe'nin yanında bir adam varken Hz. Peygamber (s.a.v) içeri girdi. Hz. Peygamber (s.a.v), bu durumu hoş görmediği dolayı yüzünün rengi değişti. Bunun üzerine Hz. Âişe: “Bu benim (süt) kardeşimdir!” dedi. Hz. Peygamber (s.a.v) de: “Süt kardeşlerinizin kim olduğuna iyi dikkat ediniz. Çünkü süt, ancak açlığı giderendir.” buyurdu.¹⁵⁹ Bu rivayette Hz. Âişe'nin yanında olan bir erkekten Hz. Peygamber (s.a.v)'in hoşlanmadığını anlaşılmaktadır. Hoşlanmadığı bu durumu yüz ifadesiyle belli etmiş sözlü bir tavır takınmamıştır. Hz. Âişe'de, Hz. Peygamber (s.a.v)'in hoşnutsuzluğunu anlamış durumu izah etmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) de tavrının sebebini izah etmiştir. Sebebi izah ederken mantıklı bir açıklama getirmiş bu esnada hanımının kalbini incitecek bir beyanda bulunmamış, eşini farklı bir suçlamayla itham etmemiş sadece ondan bu konularda dikkatli olmasını istemiştir.

Eşlerin birbirlerine kızdıkları zaman dilimlerinde kalp kırmaksızın durumu idare etmeleri kolay bir hadise değildir. Çünkü kırgınlık hali mantığın önüne geçer. Bu durumda yapılması gereken kalp kırmadan önce düşündürmektir. Örneğin eşinize çok kırdığınızda, onun olumlu yanlarını ve sizin için yaptığı güzellikleri düşünün¹⁶⁰ şeklinde tavsiyeler vardır. Bu tavsiye aslında Hz. Peygamber (s.a.v)'in tavsiyesidir. Bir rivayette “İman eden bir erkek, iman etmiş bir kadına (onda hoşlanmayacağı bir huydan dolayı) kızmasın. Çünkü onun bir huyundan hoşlanmıyorsa diğer huyundan hoşlanabilir.”¹⁶¹ beyanı vardır. Bu yönüyle kişinin olumsuz yönlerini görmek ve dile getirmek o kişiyi geliştirmez. Eşin istenilen alanlarda daha ileriye gitmesi veya kendini geliştirmesi o alanlarda geliştirmesi isteniyorsa, olumlu yönleri görülmeli, takdir ve memnuniyet dile

¹⁵⁸ Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalp Yargılarda Kadın*, İstanbul: Beyan Yay., 2000, s. 232.

¹⁵⁹ Buhârî, Nikâh 22.

¹⁶⁰ İklim Öz, “Ailelerin Nefes Alması için Sevgi’yi Unutmamaları Gerekir”, *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 177, (Eylül 2005) s. 55.

¹⁶¹ Müslim, Ridâ 18.

getirilmelidir.¹⁶² Eşler hoşgörülü olmalı, hanımıyla alay etmemeli, ayıplarını araştırmamalıdır.¹⁶³

Bu konuyla ilgili diğer bir örnek ölüm döşeğindeyken sözünü dinlemeyen hanımına müsamahasıdır. Hz. Peygamber (s.a.v) Hz. Âişe'ye: "Ebû Bekir'e emret de insanlara namazı kıldırın." buyurmuştur. Hz. Âişe: "Ebû Bekir pek yufka yürekli bir adamdır. Ne zaman senin makamına durursa kalbi inceler." demiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) emrini tekrar buyurmuş, Hz. Âişe de "Ebû Bekir hüzünlü bir adamdır." sözünü tekrarlamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v) üçüncü yahut dördüncü defasında: "Şüphesiz sizler, Yusuf'un karşılaştığı kadınlarsınız. Ebû Bekir'e emredin de namazı kıldırın." buyurmuştur.¹⁶⁴ Eşlerin birbirlerinin meşru isteklerini yerine getirmesi icap eder. Hz. Peygamber (s.a.v) isteğini üç kere tekrarladığı halde hanımı isteğini yerine getirmemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in vefatıyla sonuçlanan bu hastalık halinde dahi sözünü dinlemeyen eşine kızmaması, sesini yükseltmemesi kendisinde bulunan sabrın ve hoşgörünün en güzel örneklerinden biridir.

c) Hz. Hafsa

Hz. Peygamber (s.a.v), hanımlarının kızılabilir davranışlarına müsamaha gösterir, kızgınlığını başka yöne kanalize ederdi. Bu olaylara olumlu tepki vermenin diğer bir örneğidir. Ancak hanımları kızdırmamak için bir helali haram kılma söz konusuysa Allah tarafından uyarılırdı.

Rasulullâh tatlıyı ve balı severdi. İkinci namazını kıldırıldığı zaman kadınlarından birinin yanına geçer ve onlardan birine yaklaşırdı. Bir keresinde Hz. Ömer'in kızı Hafsa'nın yanına girmişti. Onun yanında kalmakta olduğu zamandan daha fazla kaldı. Çünkü Hafsa Rasulullâh'a bal şerbeti içirmişti. Bu durumu çok kıskanan Hz. Âişe, Hz. Sevde ve Hz. Safiye ile aralarında bir plan kurarak Hz. Peygamber (s.a.v)'e içtiği baldan dolayı ağzının koktuğunu söylediler. Sonra Rasulullâh, Hz. Hafsa'nın yanına girince, Hz. Hafsa

¹⁶² Muhittin Korucu, *Evliliğimize Aşk Olsun*, İstanbul: Timaş Yay., 2013, s. 24.

¹⁶³ Zeki Duman, *Kuran-ı Kerimde Adab-ı Muaşeret Görgü Kuralları*, İstanbul: Tuğra Neşriyat, 1989, ss. 117-122.

¹⁶⁴ Buhârî, Enbiya 21.

Rasulullâh'a bal şerbeti ikram etmek istedi fakat Rasulullâh bunu kabul etmedi.¹⁶⁵

Rivayette Zeyneb bt. Cahş'ın yanında Hz. Peygamber (s.a.v): “Bal şerbeti içtim, artık bir daha onu içmeyeceğim.” der ve şu ayet nazil olur: “Ey Peygamber, sen zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? (Bununla beraber üzülme) Allah çok mağfîret edici, çok esirgeyicidir.”¹⁶⁶ Hz. Peygamber (s.a.v), hanımlarının rahatsız olması ve kötü kokuyu sevmemesi sebebiyle balı kendisine haram kılmıştır. Allah Teâlâ'da helal kılınanı haram kılamayacağını kendisine beyan etmiştir.

Bu rivayetten şunu da anlıyoruz ki: Hz. Peygamber (s.a.v), ziyaretlerini belli bir müddete tabi tutmuştur. Her seferinde o müddete riayet etmekte, ne azaltmakta ne de artırmaktadır. Nitekim bir keresinde ikram edilen bal şerbetinin hatırı için ziyaret bir miktar uzayınca, diğer hanımlar arasında “Niçin geç kaldı?” diye merak sebebi olmuş, teselsül eden hadislerle Tahrîm suresinin nüzulüne zemin hazırlamıştır. Yine bu hadiselerle ilgili rivayetlerden anlıyoruz ki: Hz. Peygamber (s.a.v)'e hanımları, diğer hanımların mevcudiyeti sebebiyle duyulan kıskançlık ve tahrik olan başkaca hislerin sevkiyle pek çok tatsızlıklar çıkarmaktadır. Hanımları Hz. Peygamber (s.a.v)'e karşı dik kafalılık etmekte, karşı gelmekte, homurdanıp mırıldanmakta, isyankâr tavırlar takınmakta ve hatta küsüp, kelamı kesmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v), kadın mizacının tabii tezahürü olan bu davranışları, Allah'ın o fitrata koyduğu ayetleri seyredencesine tebessümle karşılamakta ve sabırla temaşa etmektedir.¹⁶⁷

4. Duyarlılık

Tespitlerimize göre Hz. Peygamber (s.a.v), “duyarlılık” olarak niteleyebileceğimiz davranış örneklerini Hz. Âişe ve Hz. Safiye'ye sergilemiştir. Bu rivayetler başlıklar halinde şöyle ele alınmıştır.

¹⁶⁵ Buhârî, Hile 12, Talâk 8, Nikâh 103, Et'ime 32, Eşribe 10, 15, Tıbb 4; Müslim, Talâk 20.

¹⁶⁶ Tahrîm 66/1-4.

¹⁶⁷ İbrahim Canan, *Kütübü Sitte*, IV, 59.

a) Hz. Âişe

Bir rivayette Hz. Âişe, umre yapamadığını¹⁶⁸ bunun için üzüldüğünü Hz. Peygamber (s.av)'e belirtmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v), ona umre yapması için müsaade etmiş, Hz. Âişe umreden gelinceye kadar, onu Mekke'nin üst tarafında beklemiştir.¹⁶⁹ Müslim'in rivayetinde ek olarak Hz. Âişe'nin ağladığı gören Hz. Peygamber (s.a.v)'in ona neden ağladığını sorduğu da belirtilmiştir. Hz. Âişe hayız olduğunu beyan ettiğinde Hz. Peygamber (s.a.v) “Bu Allah'ın Adem kızlarına takdir buyurduğu bir şeydir.”¹⁷⁰ diye cevap vererek Hz. Âişe'yi rahatlatmıştır. Hayız sebebiyle umre yapamayan Hz. Âişe, Hz. Peygamber (s.a.v)'den ibadetini tamamlamak için izin istemiştir. İbadetini tam yapamayan bu sebeple gönlü mahzun olan hanımını öylece hüznüyle bırakmayan Hz. Peygamber (s.a.v), onun derdini dinlemiş ve bir çözüm üretmiştir. Hanımının yalnız dönmesine de müsaade etmemiş onu vazifesini tamamlayana kadar beklemiştir.

Bu olaya benzer bir olay Hz. Peygamber (s.a.v)'in eşlerinden Hz. Safiye'nin başına da gelmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) onu da teselli etmiş derdine derman olmuştur.¹⁷¹

Bu iki rivayette de Hz. Peygamber (s.a.v) hanımlarının duygularını dikkate almış çözüm yöntemi üretmiştir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) ev halkının yüzlerinde bir hüznün varsa hemen sebebini sorar, dertlerini mutlaka paylaşırdı.¹⁷²

Duyarlılık ve ilgi, sadece maddi yönüyle bu dünyaya ait kavramlar değildir. İlgili ve duyarlı olmanın en önemli kıstası kişinin manevi hayatına karşı da duyarlı olmaktır. İlgilendiğimiz kişinin ahiretine de katkıda bulunmaktır. Bu

¹⁶⁸ Hz. Aişe umre tavafını yapmadan hayız olduğunu belirtir. Buhârî, Cihâd ve Siyer 124; Müslim Hacc 120.

¹⁶⁹ Buhârî, Cihâd ve Siyer 124; Müslim, Hacc 120.

¹⁷⁰ Müslim, Hacc 119.

¹⁷¹ Hz. Peygamber (s.a.v), Haccdan dönerken Mina'dan Mekke'ye doğru hareket etmek istedi. Bu sırada Hz. Safiye'yi çadırının kapısında dertli ve hüznü halde gördü. Çünkü Safiye hayız olmuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): “Sen bizi yolumuzdan alıkoyacaksın!” buyurdu. Sonra da: “Sen nahr günü ziyaret tavafını yaptın mı?” diye sordu. Safiye: “Evet yaptım” cevabını verince Hz. Peygamber (s.a.v): “Öyleyse yürü, hareket ediyoruz hayızlıdan veda tavafı düşer.” buyurdu. Buhârî, Edeb 93.

¹⁷² Bekir Sağlam, *Model İnsan Peygamber*, İstanbul, Timaş Yay., 2003, s. 73.

çerçevede Hz. Âişe, vitir namazını kılmadan uyuduğu zaman Hz. Peygamber (s.a.v), onu vitir namazı için uyandırmıştır.¹⁷³ Bir rivayette “Allah, geceleyin kalkıp namaz kılan ve hanımını da uyandıran, hanımı imtina ettiği takdirde yüzüne su döken kula rahmetini bol kılsın. Allah, geceleyin kalkıp namaz kılan, kocasını da uyandıran, kocası imtina edince yüzüne su döken kadına da rahmetini bol kılsın.”¹⁷⁴ ifadesi vardır. Eşlerin birbirlerine karşı ihsan duygusuyla iyi davranışlar sergilemesi gerekmektedir. Bu ince davranışlar sadece dünya hayatı için değil ahiret hayatı içinde gereklidir. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v), namaz kılacağı esnada eşini unutmuyor, onu da namaz için uyandırıyor. Bu durum sevginin sadece dünyalık olmadığını sevdiğimiz insanın ahrette de bizimle olması için çabalamamız gerektiğini ifade etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v), sevgisini bakileştirmek isteyerek hanımını da namaza uyandırmıştır.

Hz. Peygamber, toplumda kadının ezilmesine, horlanmasına ve haklarının elinden alınmasına kesinlikle karşı çıkmıştır.¹⁷⁵ Hanımını babasına karşı korumuş ve üzülmesine izin vermemiştir.¹⁷⁶ Dinen caiz bir durumda eşinin azarlanmasına, kalbinin kırılmasına razı olmayan Hz. Peygamber (s.a.v), arkadaşı ve aynı zamanda kayınpederi olan Hz. Ebû Bekir’i de incitmeden duruma müdahale etmiş¹⁷⁷ iki tarafı da razı ederek tatsızlık çıkmasına mani olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v)’in bu olaya yaklaşımı gayet sakin ve mantıklı olarak izahının yapılmasıyla gerçekleşmiştir. Nitekim sorun odaklı değil, çözüm odaklı düşünmek hayatı kolaylaştırmaktır.¹⁷⁸

¹⁷³ Hz. Âişe: “Hz. Peygamber (s.a.v), ben onun döşegi üzerinde aykırı vaziyette uyuduğum halde (bana doğru) namazını kılar, vitri kılmak istediği sırada beni de uyandırır. Ben de vitir namazını kılardım.” Buhârî, Vitr 3.

¹⁷⁴ Ebû Davûd, Salât 307; Nesâî, Kıyâmu’l-Leyl 5.

¹⁷⁵ Rıza Savaş, *Hz. Muhammed (s.a.v) Devrinde Kadın*, İstanbul: Ravza Yay., 1991, s. 53.

¹⁷⁶ Bir bayram günü Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. Âişe’nin yanında iken ve Hz. Âişe’nin yanında da şiirlerini söyleyip okuyan iki şarkıcı kız varken, içeriye Ebu Bekir girdi. Bu şarkıları için iki kere: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in yanında şeytan işi mi?” diye çıkıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): “Ya Ebu Bekir, onlara ilişme! Her kavmin bir bayramı vardır. Bizim bayramımız da işte bu gündür.” buyurdu. Buhârî, Menâkıbu’l-Ensâr 45, İdeyn, 2, Cihâd ve Siyer 81; Müslim, Salâtü’l-İdeyn 16.

¹⁷⁷ Kemal Sandıkçı, *Camii’l-Usul*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008, VII, 226.

¹⁷⁸ Nevzat Tarhan, *Aile Okulu*, İstanbul: Timaş Yay., 2013, s. 61.

Hız. Peygamber (s.a.v), ev işlerinde hanımlarına yardımcı olma konusunda da duyarlı davranmıştır. Nitekim o, elbisesini temizler, koyun sağır, elbisesine yama yapar, ayakkabılarını tamir eder, kendi hizmetini yapardı. Bunun yanında evi temizler, devesini bağlar ve devesinin yemini verirdi.¹⁷⁹ Hz. Âişe'ye: "Hz. Peygamber (s.a.v) ailesi içinde ne iş yapardı?" diye sorulduğunda Hz. Âişe: " Hz. Peygamber (s.a.v) kendi ailesinin hizmetinde bulunurdu, namaz vakti gelince kalkar namaza giderdi"¹⁸⁰ demiştir. Hz. Peygamber (s.a.v), şahsi işlerini de kendisi yapar, eve geldiği vakit kendi işini görürdü. Söküğünü dikerdi ve koyunları sağardı.¹⁸¹ Ayakkabısını tamir ederdi ve kovayı suyla doldurup evin ihtiyaçlarını görürdü.¹⁸² Bu işler kendisinde bir zayıflık oluşturmaz, bu işleri yaptığının ifade edilmesi de kendisini rahatsız etmezdi. Nitekim Hz. Âişe'ye sorulduğunda bu konuda hiç çekinmeden görüşlerini beyan etmiştir.¹⁸³ Erkek, ailesine ev işlerinde yardım etmekle hiçbir şey kaybetmez. Aksine aile fertlerinin sevgisini daha çok kazanır. Şayet ev işlerinde hanımlarına yardım etmek, onların taşımaya çalıştığı ağır yükün bir ucundan tutarak rahat nefes almalarını sağlamak erkeklığe yakışmayan veya erkeklığe zarar veren bir husus olsaydı, bunu herkesten önce Hz. Peygamber (s.a.v) yapmazdı. Nitekim hanımlarına yardım etmesine rağmen erkeklığinden hiçbir şey kaybetmediğini, aksine onun, eşi bulunmaz nitelikte bir erkek olduğunu ifade eden sahâbe sözleri pek çoktur.

Hız. Âişe, Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanında iken oyuncak bebekleriyle ve kız arkadaşlarıyla oyun oynadığını ifade etmektedir. Oyun oynarken Hz. Peygamber (s.a.v), eve girdiği zaman, Hz. Âişe'nin oyun arkadaşları ondan saklanırlardı. Çok defa Rasulullâh, Hz. Âişe'nin kız arkadaşlarını, Hz. Âişe ile oynasınlar diye onun yanına gönderirdi.¹⁸⁴ Hz. Âişe, Hz. Peygamber (s.a.v)'le evlendiği zaman diliminde yaş itibariyle oyun oynama ihtiyacı duymuştur. Hz. Peygamber (s.a.v)'in bu ihtiyacı yadırgamadığı bizzat teşvik ettiği bu rivayetten anlaşılmaktadır. Bu durum insanı tebessüm ettiren bir davranıştır. Kişinin eşinin

¹⁷⁹ Kadı İyâz, *İkmâlu'l-Mu'lim bi-Fevâidi Müslim*, thk. Yahyâ İsmâil, Beyrut: Dâru'l-Vefâ, 1997, I, 117.

¹⁸⁰ Buhârî, Edeb 40; Nafaka 7.

¹⁸¹ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XXII, 190.

¹⁸² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 476.

¹⁸³ Bk. Buhârî, Edeb 40; Nafaka 7.

¹⁸⁴ Buhârî, Edeb 81.

ihtiyacını karşılama, eşini eleştirmemesi iki taraflı ilişkilerde devamlılık ve mutluluk açısından önemlidir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in tavırlarından eşinin psikolojik gelişimine yardımcı olduğunu anlamaktayız.

Hz. Peygamber (s.a.v), eşlerini iyi tanır ve hallerinden anlardı. Rasulullâh (s.a.v), Hz. Âişe'ye : “Ben senin, bana öfkelenmeni ve hoşnutluğunu muhakkak anlarım.” buyurdu. Hz. Âişe: “Sen bunu nasıl anlarsın Yâ Rasulallâh? Hz. Peygamber (s.a.v): “Sen hoşnut olduğun zaman : ‘Muhammed’in Rabbi hakkı için evet’ dersin; öfkeli olduğun zaman da: ‘İbrahim’in Rabbi hakkı için hayır’ dersin.” buyurdu. Hz. Âişe de: “Evet öyledir. Fakat ben öfkeli halde yalnız senin isminden ayrılırim sevgin gönlümde yaşar.”¹⁸⁵ diyerek saygısını arz etmiştir. Eşine değer veren, onun tavırlarından ruh halini anlayacak kadar duyarlı olan Hz. Peygamber (s.a.v), burada aslında empati yaptığını ifade etmektedir. Empati kişiler arası iletişimin en vazgeçilmez unsurlarından biridir. Empati, kişinin, kendini karsısındaki kişinin yerine koyarak, onun duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışması ve anladığını karşı tarafa “seni anlıyorum” mesajı halinde iletmesidir.¹⁸⁶ Yalnızca kendi düşünce ve duygularına odaklanan, neler söyleyeceğine dikkatini toplayan bir kişi empatik olamaz. Bu nedenle empati iletişimi, başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı insanlar gerçekleştirebilir.¹⁸⁷ Karşıdaki kişinin duygu ve düşünceleri tam olarak anlaşılmalı olsa bile, anlaşıldığı, karşıdaki kişiye ifade edilmezse, empati kurma süreci tamamlanmış sayılmaz.¹⁸⁸ Eğer aile içerisinde eşler empati kurmayı becerebilirse şartsız sevgiyi ve aşkı yakalayabilirler.¹⁸⁹ Empati ile eş sevildiğini ve değerli olduğunu hisseder mutlu olur, bu mutluluk karşı tarafa da yansır eşler mutlu olur. Mutlu bir aile için eşlerin birbirlerini anlamaları ve bunu Hz. Peygamber (s.a.v)'in yaptığı gibi birbirlerine ifade etmeleri gerekmektedir.

Hz. Âişe de Hz. Peygamber (s.a.v)'in bu tespitine binaen bu durumun

¹⁸⁵ Buhârî, Edeb 63; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe 80.

¹⁸⁶ Üstün Dökmen, *Sanatta ve Günlük Yasamda İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul: Sistem Yay. 1996, s. 136; Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Çocuğun Ahlâk Eğitimi*, İstanbul: Dem Yay., 2005, s. 72.

¹⁸⁷ Alev Önder, *Ailede İletişim “Konuşarak ve Dinleyerek Anlaşalım”*, İstanbul: Morpa Kültür Yay., 2003, s. 33.

¹⁸⁸ M. Zeki Aydın, *Ailede Çocuğun Ahlâk Eğitimi*, İstanbul: Dem Yay., 2005, s. 72.

¹⁸⁹ Canten Kaya, *Evlilikte Mutluluğun Sırları*, Manisa: Renk Yay., 2003, s. 131.

hakikat olduğunu ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in sadece isminden ayrıldığını kalbinde sevgisini yaşattığını ifade etmektedir.¹⁹⁰ Bu ifade ile kızgınlık anında bile sevgisinin devam ettiğini eşine belirten Hz. Âişe, konuyu muhabbete bağlamıştır.

Hz. Âişe, bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v)'in kendi evindeyken halinin biraz değişik olduğunu fark eder. Gece olduğunda Rasulullâh (s.a.v), Hz. Âişe'nin uyuduğunu düşünerek sessizce kapıyı kapatarak evden çıkınca Hz. Âişe de arkasından evden çıkar. Sonra Rasulullâh'ın Bâkî mezarlığının önünde dua ettiğini görür. Rasulullâh eve dönmeden Hz. Âişe ondan önce koşarak eve gelir. Hz. Peygamber (s.a.v), bu durumu fark eder ve Hz. Ayşe'ye: "Heyecanlanmışsın neden?" diye sorar. Hz. Âişe cevap vermek istemez. Hz. Muhammed (s.a.v), sen söylemezsen Rabbim bana bildirir deyince Hz. Âişe, durumu izah eder. Hz. Peygamber (s.a.v): "Bana Cebrail geldi de, nida etti. Ama nidasını senden gizledi. Ben, kendisine cevap verdim fakat ben de cevabını senden gizledim. Sen soyunmuş bir vaziyette iken yanına girecek değildi ya. Ben, senin uyuduğunu zannettim de, uyandırmak istemedim. Korkacağından da şüphe ettim."¹⁹¹ Hz. Peygamber (s.a.v), evden çıkacağı esnada eşini uyandırmamak için sessizce ayakkabılarını giymiş, giyinmiş ve kapıyı yavaşça örtmüştür. Bu takibin sebebi Hz. Ayşe'nin merakıdır. Belkide aklına başka bir hanımına mı gitti düşüncesi de gelmiş olabilir. Hz. Peygamber (s.a.v), eşinin kıskandığını anlamış durumu eşine izah etmiş ve olayı aydınlatmış, Hz. Âişe'ye de kızmamıştır.

Eşler arasında izin isteyerek hareket etmek tatsızlığı önlemek adına doğru bir davranıştır. Nitekim bu davranış Hz. Peygamber (s.a.v)'in genel ahlâkı haline gelmiş ölüm zamanında dahi eşlerinden izin alarak hareket etmiştir. Bir rivayette Hz. Âişe: "Rasulullâh, 'Onlardan kimi dilerse nöbetinden geri bırakır, kimi de dilerse yanına alabilirsin. Geri bıraktıklarından kimi istersen yanına almakta da sana güçlük yoktur.'¹⁹² ayeti indikten sonra, biz kadınlarından nöbetinde bulunduğu kadının gününde öbür kadına yönelmek isteyince her zaman izin isterdi." Hz. Âişe'ye: "Sen Rasulullâh'a ne der idin?" diye sorulduğunda Hz.

¹⁹⁰ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XXII, 226.

¹⁹¹ Müslim, Cenâiz 103.

¹⁹² Ahzab 33/51.

Âişe: “Ben de ona: ‘Yâ Rasulallâh, eğer izin vermek bana ait bir hak ise, ben senin üzerine hiçbir kimseyi tercih etmek istemem!’ diye cevap verirdim.” dedi.¹⁹³ Birden çok eşi olan kocanın, vaktini onlara eşit olarak paylaşması farzdır. Buna kasm (nöbet uygulaması) denilir. Bu ayet, kasmın Hz. Peygambere farz olmadığını bildiriyor. Farz olmaksızın, Hz. Peygamber (a.s.)’in, tercih hakkını kullanması ve nöbet sistemini uygulaması, eşlerini sevindirme gayesini daha çok gerçekleştirirdi.¹⁹⁴ Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v), eşlerinin arasında kırgınlık ve adaletsizlik olmamasına çok dikkat etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v)’in eşlerinden hiçbiri onun davranışlarından dolayı kendisini az sevdiğini düşünmemiştir veyahut Hz. Peygamber (s.a.v)’den şikâyetle bulunmamıştır.

İnsanın hastalık halinde iken bazı ince davranışları unutmaması, çok duyarlı olamaması söz konusu olabilir. Hasta yakınlarının bu yönüyle hastadan kırılmaması gerekmektedir. Hâlbuki Hz. Peygamber (s.a.v)’in davranışları incelendiğinde ise tam tersi bir durumla karşılaşılmaktadır. Hasta olmasına rağmen etrafındaki insanlara karşı nazikâne tavırlarını devam ettirmiş, kişiliğinden taviz vermemiş kimsenin gönlünü kırmamıştır. Bu yönüyle bir rivayette Hz. Âişe: “Hz. Peygamber (s.a.v) hastalığı ağırlaşmış ızdırabı şiddetlendiği zaman¹⁹⁵ benim odamda bakılıp tedavi edilmek hususunda kadınlarından izin istedi. Kadınlar da ona izin verdiler. Akabinde Hz. Peygamber (s.a.v), iki kişinin arasında ayakları yerde çizgi çizerek odadan çıktı. Hz. Peygamber (s.a.v), Abbâs ile başka bir kimse¹⁹⁶ arasında idi.”¹⁹⁷ demiştir. Bu tavır, her halinde her davranışında insanın istikametten ayrılmaması kişiliğinden taviz vermemesi manasına gelmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v), bu hastalık sonucu vefat etmiştir. Ölüm döşeğinde dahi insanları incitmek her insanın gerçekleştirebileceği bir davranış değildir. Bunun olabilmesi için kişinin tüm iyi davranışlarını içselleştirmesi gerekmektedir. Hastalık halinde insanlara kaba kuvvet göstermek pek mümkün değildir ama insan dil ile bu dönemde

¹⁹³ Buhârî, Tefsir 244.

¹⁹⁴ Suat Yıldırım, *Kur’an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, İstanbul: Define Yayınları, Ahzab 33/51.

¹⁹⁵ Bu esnada Hz. Meymûne’nin odasındaydı. bk. Buhârî, Hibe 12.

¹⁹⁶ Hz. Âişe’nin adını zikretmediği kimse Hz. Ali’dir. bk. Buhârî, Hibe 12.

¹⁹⁷ Buhârî, Hibe 12.

etrafındaki kimselere eziyet edebilir. Hz. Peygamber bundan dahi sakınmış diliyle de kimseye eziyet etmemiştir.

Bu konuyla alâkalı bir diğer rivayette Rasulullâh ölüm hastalığında iken, Hz. Âişe'nin gününün geç kaldığından şikayet ederek: “Ben bugün kimin nöbetindeyim? Yarın kimin nöbetinde olacağım?” demiştir. Hz. Âişe'nin gününü özlediğinden dolayı diğer kadınlarına özür beyan etmiştir. Allah, Hz. Peygamber (s.a.v)'in ruhunu, Hz. Âişe'nin nöbetinde olduğu zaman, onun göğsü ile gerdanı arasında kabzedip almıştır. Ve bedeni de Hz. Âişe'nin odasının içine gömülmüştür.”¹⁹⁸

Hz. Peygamber Hz. Âişe'nin gününde olmak istediğinden ötürü diğer hanımlarından özür beyan etmiştir.¹⁹⁹ Nitekim ölüm anı insanın en zor anlarından bir tanesidir. İnsanın ruhu bedeninden ayrılmakta bu hadise ise insanı zorlamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v), bu zaman dilimlerinde kalp damarlarının kesildiğini hissetmiştir.²⁰⁰ Hastalığın şiddetinden dolayı Hz. Fâtıma: “Vay babacığım ne ızdıraplar çekiyor.” ifadesini kullanmıştır.²⁰¹ En zor zamanlarında dahi hanımlarının durumunu gözetken, onların kalpleri kırılmasın diye onlardan özür dileyen bir peygamberin elbette ki bütün bir ömrü kalpleri incitmeme hassasiyeti üzerine kurulmuştur. İbrahim Canan, Hz. Peygamber (s.a.v)'in vefat hadisesini şöyle izah eder: Hastalığının ilk beş gününü, her zaman yaptığı gibi, sırayla hanımlarının yanında geçirdi. Pazartesi günü hastalığı ağırlaşmış ağrısı şiddetlenince, vahy-i İlahi kendisiyle beraber olduğu zamanlarda gelmiş olan Hz. Âişe'nin hücrelerinde kalmak için diğer hanımlarından izin istedi. Bu izni açıktan talep etse, onların kırılabilceğini bildiği için, dolaylı ve imalı bir şekilde ihsas etti: “Yarın nerede kalacağım, kimin yanında olacağım?” diye arada sırada sordu.²⁰²

b) Hz. Safiye

Hz. Peygamber (s.a.v)'in davranışlarında bulunan diğer bir duyarlılık

¹⁹⁸ Buhârî, Cenâiz 96; Müslim, Salât 90.

¹⁹⁹ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, VIII, 322.

²⁰⁰ Buhârî, Megâzî 83.

²⁰¹ Buhârî, Megâzî 83; Nesâî, Cenâiz 13; İbn Mâce, Cenâiz 65.

²⁰² İbrahim Canan, *Kütübü Sitte*, 1992, XV, 331.

örneği Hayber seferinde hanımı olan Hz. Safiye'ye karşı gerçekteşmiştir. Hayber seferinde Hz. Peygamber (s.a.v)'in beraberinde Hz. Safiye vardı. Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. Safiye'yi binek devesinin arka tarafına bindirmişti. Yolun bir kısmında oldukları zaman dişi devenin ayağı sürçtü. Hz. Peygamber (s.a.v) ve hanımı yere düştü. Orada bulunan Ebu Talha hemen devesinden kendini yere attı ve Rasulullâh'ın yanına geldi de: "Ey Allah'ın Peygamberi! Allah beni sana feda etsin! Sana bir şey oldu mu?" dedi. Hz. Peygamber (s.a.v): "Hayır, bir şeyim yok, lakin sen hanımına git ve ona yardım et." buyurdu. Bu emir üzerine elbisesini yüzü üzerine gerdi ve hanımın bulunduğu tarafa gitti ve varınca kendi örtüsünü (onu örtmek için) hanımın üstüne attı. Akabinde hanım ayağa kalktı. Ebû Talha, Hz. Peygamber (s.a.v) ile Hz. Safiye için bineklerinin üzerini iyice bağladı. Hz. Peygamber (s.a.v)'le Hz. Safiye deveye bindiler ve yürüdüler.²⁰³ Bu esnada Hz. Safiye on yedi, Hz. Peygamber (s.a.v), bu sırada atmış yaşındadır.²⁰⁴ Deveden düşme hadisesinden sonra yaş itibariyle belki daha fazla hasar görmesi söz konusu olsa da o yine bu zor durumda hanımını düşünmüş, kendini kurtarmaya gelene öncelikle hanımına yardım edilmesini istediğini ifade etmiştir. Nitekim deve uzun bir hayvandır yaklaşık olarak boyu iki buçuk metredir. Bu yükseklikten düşen insan incinebilir. Buna rağmen kendisini değil de Hz. Peygamber (s.a.v), hanımını düşünmektedir.

5. Vefa

Hz. Peygamber (s.a.v) vefasını sadece bu dünya ile sınırlandırmamıştır. Onun vefasının en güzel örneklerinden biri eşi Hz. Hatice'ye gösterdiği vefakârlıktır. Nitekim Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamber (s.a.v), nezdinde çok büyük değer ve kıymeti vardır. Hz. Hatice, Hz. Peygamberin vahye muhatap olduğu ilk sıkıntılı günlerinden, vefatına kadar Hz. Peygamber (s.a.v)'i hiçbir zaman yalnız bırakmamıştır.²⁰⁵ Bu yönüyle Hz. Hatice, hayatta iken bir kadın olarak ömrünün sonuna kadar eşine karşı sadakat içinde kalmış, ilk inanlardan

²⁰³ Buhârî, Cihâd ve Siyer 196.

²⁰⁴ Osman Kış, *Hz. Peygamber ve Hanımlarının Aile İçi İlişkileri*, (basılmamış yüksek lisans tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005, s. 32.

²⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Saliha Akgül, *Ezvâc-ı Tâhirat*, İstanbul: Gül Yurdu, 2008, s. 38.

olmuştur. Bu karşılıklı vefa olarak da anlayabileceğimiz bu davranışlar rivayetlerde ifade edilmiştir. Hz. Âişe, Hz. Peygamber (s.a.v)'de bulunan sadakati fark etmiş ve bunu kıskandığını ifade etmiştir. Hz. Âişe: “Ben hiçbir kadına karşı, Hatice’ye karşı kıskançlığım derecesinde kıskanç değildim. Hâlbuki yemin olsun Hatice, benim Hz. Peygamber (s.a.v)’le evlenmemden üç sene önce vefat etmişti. Hatice’yi kıskanmamın sebebi şunlardır: Ben Hz. Peygamber (s.a.v)’i onu sık sık anarken iştirdim. Rabbi Hz. Peygamber (s.a.v)’e Hatice’yi cennette inciden yapılmış (gürültüsüz, rahat) bir ev ile müjdelemesini emretmiştir. Bir de Rasulullâh, koyun keserdi sonra onun etinden Hatice’nin sadık kadın dostlarına hediye ederdi.”²⁰⁶ Hz. Peygamber (s.a.v), vefat eden eşinin arkadaşları kendisini ziyarete geldiği vakit onlarla hassasiyetle ilgilenir ihtiyaçlarını sorar, gönüllerini hoş ederdi. Hz. Âişe bu hanımlara neden özel ilgi gösterdiğini sorunca Hz. Peygamber (s.a.v): “Bu hanımlar Hz. Hatice zamanında da bizi ziyarete gelirdi.” derdi.²⁰⁷ Hz. Peygamber (s.a.v)’in kendisini ziyaret eden vefat eden eşinin arkadaşlarına hediye olarak koyun kesiyor ve bu koyunun etlerini onlara hediye ediyordu. Hz. Peygamber (s.a.v), kendisine bir şey hediye edildiği zamanda bu hediyeleri Hz. Hatice’nin arkadaşlarına göndertiyordu.²⁰⁸ Hz. Peygamber (s.a.v), eşi Hz. Hatice vefat ettikten sonra dahi eşini yâd etmiş, hayırla anmaya devam etmiştir.

Hz. Hatice, teslimiyeti, itaati, fedakârlığı ve kuvvetli imanı ile Hz. Peygamber’in en büyük destekçisi olmuştur.²⁰⁹ Hz. Peygamber ise onun güçlü kişiliği sayesinde daha da güçlenmiştir.²¹⁰ Yine Hz. Hatice’yi diğer hanımlardan ayıran bir özelliği vardır. Hz. Hatice, Hz. Peygamber’in diğer hanımları arasında onu peygamber olarak değil de, sadece bir insan ve bir koca olarak gören tek hanımıdır.²¹¹ Hz. Peygamber (s.a.v)’in vefat eden eşinin kız kardeşine gösterdiği ilgi de aslında eşine olan sevgisinin devam ettiği manasına gelmektedir. Bu

²⁰⁶ Buhârî, Edeb 23; Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe 75.

²⁰⁷ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, XXII, 162.

²⁰⁸ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, X, 450.

²⁰⁹ Kadriye Erdemli, Hz. Hatice, *Diyanet İlmî Dergi*, XLV/1, (2009), s. 42.

²¹⁰ Halime Kökçe, *Kadın Oradaydı Vahiy Sürecinde Kadın Rollerini, "Geçmiş ve Gelecek Arasında Hz.Hatice"*, İstanbul: Elest Yay., 2004, s. 164.

²¹¹ Ömer Sabuncu, “Hz. Peygamber’in İlk Hanımı Hz. Hatice’nin Hayatı ve Kişiliği”, *Diyanet İlmî Dergi*, XLV/2, (2009) s. 70.

sevginin ölümle bile bitmediğine ve devam ettiğine bir örnektir. Hz. Âişe şöyle demiştir: “Bir kere Hatice’nin kız kardeşi Hale bt. Huveylid (Medine’ye gelip) Rasulullâh’ın huzuruna girmek için izin istedi. Rasulullâh (iki kız kardeşin seslerindeki benzeyişle) Hatice’nin izin isteyişini hatırladı ve bunun için hali de değişti. Ve: ‘Ya Allah, izin isteyen Hale kıl!’ diye dua etti. Hz. Âişe: “Artık kıskandım da: ‘Ağzının iki tarafında diş etlerinin kızartısından başka bir beyazlık kalmayan ve zaman içinde ölen ihtiyar Kureyş kadınlarından bir kocakarının nesini anarsın? Allah onun yerine sana, ondan daha hayırlısını vermiştir!’ diye Rasulullâh’ı karşıladım.”²¹² Bu söz üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) bir cevap vermemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v), hanımının çok kıskandığını anlayıp susmayı tercih etmiştir.

6. Adalet

Bu konuyla alâkalı tek bir örnek tespit edilebilmiştir. Şu bir hakikattir ki Hz. Peygamber (s.a.v)’in hiçbir hanımı onun adaletsizliğinden şikâyet etmemiştir.²¹³ Hz. Peygamber (s.a.v) eşleriyle muhabbetinde dahi kendisi için şu şekilde dua ediyordu: “Farkına varmadan birini diğerinden çok sevebilirim bu da haksızlık olur. Onun için ey Rabbim! Elimden gelmeyen bu hususta senin rahmetine sığınıyorum.”²¹⁴ Hz. Âişe şöyle demiştir: “Hz. Peygamber (s.a.v) bir sefere çıkmak istediği zaman kadınları arasında kura çekmek âdetiydi. Onlardan hangisinin kurası çıkarsa Hz. Peygamber (s.a.v), o kadınla sefere çıkardı. Mustalık oğullarına doğru çıkmak istediği bir gazvede Hz. Peygamber (s.a.v) biz kadınlar arasında kura çekti. Bu kurada benim payım çıktı. Bu sebeple ben Hz. Peygamber (s.a.v)’in beraberinde sefere çıktım.”²¹⁵ Hz. Peygamber (s.a.v), eşlerinden birini tercih etmiş olsa diğerlerinin kalbi incineceğinden dolayı kura çekmeyi uygun görmüştür. Bu durumda kimse alenen tercih edilmediğinden dolayı bir kırgınlık söz konusu olmayacaktır.

²¹² Buhârî, Menâkıb 19; Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe 78.

²¹³ Bk. Hamit Dikmen, “Hz. Peygamber’de Hoşgörü ve İnsan Sevgisi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III/ 2, (2003) s. 135.

²¹⁴ Tirmizî, Nikâh 41.

²¹⁵ Buhârî, Cihâd ve Siyer 63; Müslim, Tevbe 56.

B. HZ. PEYGAMBER'İN AKRABALARINA KARŞI NEZAKET VE ZARAFETİ

Her konuda bize örnek sunulan Hz. Peygamber (s.a.v), babalık vazifesini ve akraba olarak bütün görevlerini yerine getirmiş ve en güzel örnekleri vermiştir. “Aile fertlerine karşı Hz. Peygamber (s.a.v)’den daha şefkatlisi yoktur.”²¹⁶ diyen Enes b. Malik bir hakikati ifade etmektedir. Önemli işlerinin arasında sık sık himayesindeki çocuğunun yanına gider onu bağrına basar, öper, okşar, sever, kucağına alır, sonra da döner evine gelirdi.²¹⁷ Bu davranışlar çocuğun sevgiye olan ihtiyacının karşılanması adına önemlidir. Şu unutulmamalıdır ki çocuk ile beraber geçirilen zamanın süresinden çok nitelikli olması faydalıdır.²¹⁸

Hz. Peygamber (s.a.v)’in çocuklarına ve akrabalarına gösterdiği nazik ve zarif davranışlar ilgi, duyarlılık ve vefa başlıkları altında örneklendirilmiştir.

1. İlgi

Hz. Peygamber (s.a.v)’in davranışlarında “ilgi” kavramı ile başlıklandırılan iki örnek bulunmaktadır. Bu örneklerden bir tanesi kızı diğeri de eşinin kardeşi ile vuku bulan zarif davranışlardır.

a) Hz. Fâtıma

Sıla-ı rahîmin, İslâm dininde önemli bir yeri vardır. Evladın ailesini ve akrabalarını ziyaret etmesi hem ahlâkî bir davranış hem de bir ibadettir. Akraba ziyaretinin nezaket ve zarafet yönüyle en ince kurallarını Hz. Peygamber (s.a.v)’de müşahede etmek mümkündür. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v), kendisini ziyarete gelen kızına aynı gün iade-i ziyarete bulunmuştur. Vakıa şöyledir: Hz. Fâtıma, el değirmeni çevirmesinden kaynaklanan el rahatsızlığından dolayı Hz. Peygamber (s.a.v)’den bir hizmetçi istemek üzere Hz. Peygamber (s.a.v)’in evine gelir, fakat evde Hz. Peygamber (s.a.v)’i bu-

²¹⁶ Müslim, Fedâil 63.

²¹⁷ Müslim, Fedâil 62.

²¹⁸ Nevzat Tarhan, *Aile Okulu*, İstanbul: Timaş Yay., 2013, s. 27.

lamaz. Bu dileğini Hz. Âişe'ye anlatır. Hz. Peygamber (s.a.v), eve geldiğinde Hz. Âişe, Fâtıma'nın isteğini kendisine haber verince Hz. Ali ve Hz. Fâtıma yataklarına girmiş haldeyken Hz. Peygamber (s.a.v), onların evine girer. Hz. Ali kalkmaya yeltenince Rasulullâh: "Yerinde kal!" diyerek ikisinin arasına oturur. - Hz. Ali, göğsünün üstüne dokunan Hz. Peygamber (s.a.v)'in iki ayağının serinliğini hissettiğini ifade etmektedir.- Rasulullâh: "İyi dinleyiniz! Size benden istediğiniz hizmetçiden daha hayırlı olan bir şey söyleyeceğim: İkiniz döşeğinize girdiğiniz zaman otuz üç kere Allâhu Ekber, otuz üç kere Subhânallâh, otuz üç kere de Lâ ilâhe illellâh söyleyerek tevhid ediniz. İşte bunları söylemek, ikiniz için bir hizmetçiden daha hayırlıdır." buyurdu.²¹⁹ Hz. Peygamber (s.a.v), kızının isteğini geri çevirmeyip kendisine daha hayırlı olanı ifade etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. Fâtıma'nın dikkatini âhirete çekmektedir.²²⁰ Nitekim âhiret dünyadan hayırlıdır. Hz. Peygamber (s.a.v), doğru bulmadığı istekleri neden doğru bulmadığını muhatabına ifade etmiştir. Yani Hz. Fâtıma'yı bu isteğinden dolayı kınamamış hakikati kızına beyan etmiştir. Bu davranış, çocukların isteklerini değerlendirirken bir metot olarak değerlendirilmelidir. Evlat için körü körüne itaat alışkanlığı kazandırmak yerine doğru olana, hakka, akla uygun olana saygı alışkanlığı kazandırılmalıdır.²²¹

Yine Hz. Peygamber (s.a.v), kızı Fâtıma ziyaretine geldiğinde ayağa kalkar, ona doğru yönelir, elinden tutar, önce onu öper, sonra da yer verir, oturturdu.²²²

b) Esmâ

Hz. Peygamber (s.a.v), hanımının kardeşinden aldığı emanet gerdanlığın kaybolması üzerine bu gerdanlığı aratmıştır. Hem hanımını hem eşini mağdur etmek istememiştir.²²³ Hz. Âişe'nin mezkûr kolyeyi, kız kardeşi Esmâ'dan

²¹⁹ Buhârî, Duâ 10, Fedâilü's-Sahâbe 9, Humus 6, Nafakât 6,7; Müslim, Zikir 80.

²²⁰ M. Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, İzmir: Nil Yay., 2006, s. 37.

²²¹ Nevzat Tarhan, *Aile Okulu*, İstanbul: Timaş Yay., 2013, s. 43.

²²² Ebû Davûd, Edeb 144; Tirmizî, Menâkıb 60.

²²³ Buhârî, Libâs 58, Teyemmüm 2, Fedâilü's-Sahâbe 5, 30, Tefsir, Nikâh 65, 125, Libâs 52, Hudûd 39; Müslim, Hayz 108.

ariyeten alıp takındığı belirtilir.²²⁴ Hz. Âişe'nin kolyesi için ordu yolundan geri kalmıştır.²²⁵ Bu durum gösteriyor ki Hz. Peygamber (s.a.v) hem eşinin üzülmesini istememiş hem de gerdanlığın asıl sahibi olan akrabasını mağdur etmek istememiştir.

Hz. Peygamber'in nezaket ve zarafeti ortama ve şartlara bağlı değildir. Bu onun doğasından gelmektedir. Eşinin kardeşi olan Esmâ'yı yük taşıırken görünce ona yardım etmeyi düşünmüştür. Bu hadiseyi Esmâ şöyle izah eder: “Bir gün, başımda hurma çekirdeği yüklü olarak evime gelirken (yolda) Rasullâh ile karşılaştım. Yanında Ensârdan bazı kimseler vardı. Rasullâh beni çağırdı. Sonra beni arkasında terkisine almak için devesine ‘İh, ih’ dedi. Fakat erkeklerle beraber yolculuk etmekten utandım. Davete icabet etmeyince Rasullâh, utandığımı anladı da devesini sürüp gitti.²²⁶ Ailenin huzur ve saadeti bakımından eşlerin, birbirlerinin yakınlarına karşı iyilik ve ikramda bulunması son derece önemlidir. Bu hadisede Hz. Peygamber (s.a.v) akrabası olan bir hanıma yardım etmek istemiştir. Nitekim hanımın utanması üzerine bu yardımdan vazgeçmiştir.

2. Duyarlılık

Hz. Peygamber (s.a.v)'in yakınlarına karşı “duyarlılık” başlığı altında incelediğimiz iki örnek bulunmaktadır. Konuyla alâkalı olarak Buhârî ve Müslim rivayetleri çerçevesinde Hz. Ali ve Hz. Zeynep ile ilgili örnekler incelenmiştir.

a) Hz. Ali

Hz. Peygamber (s.a.v) sık sık kızı Hz. Fâtıma'yı ziyaret etmektedir. Çünkü mutlu bir aile için aile bireylerinin birbirlerinin haklarını gözetmeleri ve birbirlerine karşı saygı, sevgi ve nezaket göstermeleri ne kadar önemli ise bir bütün olarak ailenin de toplu biçimde birlikte yaşadığı diğer ailelilere, özellikle

²²⁴ İbrahim Canan, *Kütübü Sitte*, X, 505.

²²⁵ Buhârî, Libâs 58, Teyemmüm 2, Fedâilü's-Sahâbe 5, 30, Tefsir, Nikâh 65, 125, Libâs 52, Hudûd 39; Müslim, Hayz 108.

²²⁶ Buhârî, Nikâh 108; Müslim, Selâm 34.

de akrabalara karşı sevgi, saygı göstermesi ve onların haklarını gözetmesi aynı şekilde öneme sahiptir.²²⁷

Rasulullâh, Hz. Fâtıma'yı ziyaret etmek için onun evine geldiği esnada Hz. Ali'yi evde bulamadı. Bunun üzerine Fâtıma'ya: "Amcanın oğlu nerede?" diye sordu. Fâtıma: "Aramızda bir şey oldu, darıldık. Bundan dolayı dışarı çıktı ve gündüz uykusunu benim yanımda uyumadı." dedi. Rasulullâh birine: "Bak, nerede?" buyurdu. O adam gidip geldi ve: "Yâ Rasulallâh, o, mescitte uyuyor." dedi. Rasulullâh gitti, baktı ki Hz. Ali yan tarafına yatmış, ridası bir yanından sıyrılmış, vücudu toprağa bulanmış haldedir. Rasulullâh: "Yâ Ebâ Turâb²²⁸ kalk, Yâ Ebâ Turâb kalk" diye diye toprağı Hz. Ali'nin bedeninden silmeye başladı.²²⁹

Hz. Peygamber (s.a.v) geçen rivayette Hz. Fâtıma'ya "Eşin nerede?" şeklinde değil de "Amcamın oğlu nerede?" diye bir soru yönlendirmiştir. Çünkü aralarında bir hadise olduğunu fark etmiştir. Bu sebeple Hz. Ali'nin eşiyle olan konumundan bahsetmeyerek kendisiyle olan yakınlığını ifade eden bir ibare kullanmıştır.²³⁰ Bu durum Hz. Fâtıma'yı yatıştırmak için etkili bir yöntemdir.

Rasulullâh, kızı Fâtıma ile damadı arasında meydana gelen anlaşmazlıklara şahit olduğunda veya kızı tarafından kendisine ileildiğinde, onların arasını düzeltmiş, kızının kocasıyla iyi geçinmesini istemiştir.²³¹ Hz. Ali, Hz. Fâtıma'ya kızıp darıldığında ise Rasulullâh damadının gönlünü almaya çalışmıştır. Nitekim kızmış, gücenmiş birine yakınları ilgi ve iltifat göstermelidir. Bu vakıa Hz. Peygamber (s.a.v)'in ailesine karşı ne kadar duyarlı olduğunu göstermektedir.

Başka bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v), Tebük seferine çıkınca Hz. Ali'yi geride Medine'de bırakmıştı. Bunun üzerine üzülen Hz. Ali'yi teselli etmiş, "Sen, Hz. Hârûn'un, Hz. Mûsâ yanında aldığı yeri, benim yanımda almaktan razı değil misin? Şu farkla ki, benden sonra peygamber yok!"²³²

²²⁷ Ekrem Keleş, Sadık Eraslan, *En Güzel Örnek Hz. Peygamber*, Ankara: TDV Yay., 2003, s. 140.

²²⁸ Hz. Ali'nin künyesidir. Toprağın babası manasına gelmektedir.

²²⁹ Buhârî, Salât 58, Fedâilü's-Sahâbe 9, Edeb 113, İstizan 40; Müslim Fedâilü's-Sahâbe 38.

²³⁰ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, IV, 294.

²³¹ Kenan Ayar, "Hz. Muhammed'in Çocuklarıyla İlişkileri", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VII/4, (2007), s.110.

²³² Buhârî, Megâzî 78, Fedâilü's-Sahâbe 9; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 31.

ifadesini kullanarak Hz. Ali'nin gönlünü mahzun bırakmamıştır. Diğer bir yönden Hz. Ali'nin, Ebu Cehil'in kızıyla nikâhlanmak istemesi üzerine ise buna müsaade etmemiştir. “Fâtıma benden bir parçadır. Ona eziyet veren şey bana da eziyet verir.”²³³ beyanında bulunan Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. Ali'yi kastederken de “Ebû Tâlib'in oğlu benim kızımı boşayıp o kızı alsın.”²³⁴ diyerek sebebini de şu şekilde ifade etmiştir: “Vallahi Rasulullâh'ın kızıyla Allah'ın düşmanının kızı ebediyen bir yere gelemesin.”²³⁵ Bu beyan ile de kızının hakkını korumuş, bu nikahı neden istemediğini açıklayarak duruma müdahale etmiştir.

b) Hz. Zeynep

Hz. Peygamber (s.a.v)'in kızı Zeynep, Hz. Peygamber (s.a.v)'e: “Kızımın ölmesi yakın oldu, bizim yanımıza gel.” diye haber gönderdi. Hz. Peygamber (s.a.v) de kızına selam gönderip: “Allah'ın aldığı ve verdiği her şey kendisine aittir ve her şey Allah yanında tayin edilmiştir. Sen Allah katından ecir iste ve sabret.” diyerek cevap yolladı. Bu defa Hz. Zeynep, Hz. Peygamber (s.a.v)'e and vererek muhakkak gelmesini istedi. Bu haber üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) kalkıp, Zeynep'in evine gittiğinde çocuk, Hz. Peygamber (s.a.v)'in kucağına verildi. O sırada çocuk can çekişiyor ve inliyordu. Hz. Peygamber (s.a.v)'in gözünden yaşlar döküyordu. Sad b. Ubade: “Yâ Rasulallâh! Bu gözyaşı, bu ağlayış nedir?” diye hayretini açıkladı. Rasulullâh: “Bu gözyaşı bir rahmettir ki, Allah onu kullarından istediği kimselerin kalplerine koymuştur. Allah kendi kullarından ancak merhametli olanlara merhamet eyler.”²³⁶ buyurdu. Hz. Peygamber (s.a.v), ilk davette kızına sabırlı olmasını tavsiye ederek her şeyin takdir olduğunu ifade etmiş ve kızının rıza göstermesini istemiştir. Daha sonra kızı Zeynep olayın ciddi olduğunu beyan edince Hz. Peygamber (s.a.v), kızına destek olmuştur. Zor zamanında kızının istediğini yerine getirmiş, yanında bulunmuş ve acısına ortak olmuştur. Yine Hz. Peygamber (s.a.v), kızı Zeynep

²³³ Müslim, Fedâil 94.

²³⁴ Müslim, Fedâil 93.

²³⁵ Müslim, Fedâil 93.

²³⁶ Buhârî, Tıp 9; Müslim Cenâiz 11.

vefat ettiğinde kendi gömleğini kızına kefen yapmıştır.²³⁷ Hz. Peygamber (s.a.v)’in bu davranışı kızlarına ne kadar düşkün olduğunun bir ifadesidir.

3. Vefa

Hz. Peygamber (s.a.v), yakınlarına ve ailesine düşkün bir kişiydi. Onun insanlık sevdalısı bir kişi olarak öncelikle akrabalarını uyarmakla işe başlaması ve aile bireylerini asla ihmal etmemesi bunun açık kanıtıdır.²³⁸ Akrabalık ilişkilerini her zaman sürdürmüş yakınlarından da bunu istemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v), doğmadan önce babasını ve çok küçük yaşta annesini kaybetmiş olmasına rağmen anne ve babasını, yetişmesine katkısı olan diğer yakınlarını hiçbir zaman unutmamış, onları hep hayırla yâd etmiştir. Bu açıdan Hz. Peygamber (s.a.v), amcası Ebû Tâlib’i çok seviyordu. Nitekim Ebû Tâlib, Hz. Peygamber (s.a.v)’i dedesi Abdumuttalib’i kaybettiği günden beri koruyup himaye etmiştir. Yani sekiz yaşında, yetim iken onun müşfik ve samimi himayesine almıştır. Amcasına gönlünde müstesna bir sevgi ve hürmet ayırması için bu yeterli bir sebeptir. Hâlbuki Ebû Tâlib’in esas himayesi, Hz. Peygamber (s.a.v)’in risalet hayatından sonra başlayacaktır.

Ebû Tâlib, Kureys’in ileri gelen itibarlı büyüklerinden biri olarak Mekke’de herkesten saygı gören ve hatırı sayılan bir kişidir. Onun âli olan hatırına hürmeten müşrikler, Hz. Peygamber (s.a.v)’in irşat faaliyetlerinden son derece rahatsız olsalar da fazla ses çıkaramamışlardı. En ziyade feveran ettikleri anlarda gelip Ebû Tâlib’e şikâyet ediyorlardı.²³⁹ Bu yönüyle Ebû Tâlib, yeğenine koruyucu bir zırh oluyordu. Ebû Tâlib’e ölüm alametleri geldiği sırada ona Rasulullâh geldi: “Yâ Amca! Lâ ilâhe illellâh kelimesini söyle de, bununla Allah katında sana şehadet edeyim.” dedi. Ebû Tâlib bunlara söylediği son söz olarak: “Abdumuttalip’in dini üzereyim.” olmuştur. Rasulullâh: “İyi bil ki ey amcam! Allah’a yemin olsun, ben sana mağfiret dilemekten nehiy olunmadığım müddetçe, senin için muhakkak Allah’tan mağfiret isteyeceğim.” beyanında

²³⁷ Müslim, Cenâiz, 40.

²³⁸ Ali Akpınar, “Hz. Peygamberin Akrabalık İlişkilerindeki Örnekliği” *Kutlu Doğum İslam Ahlâkı ve Sevgi*, (2007), s. 215.

²³⁹ İbrahim Canan, *Kütübü Sitte*, IV, 232.

bulunmuştur.²⁴⁰ Hz. Peygamber (s.a.v), amcasına olan vefasını göstermiş, Allah tarafından uyarılana kadar²⁴¹ onun için dua etmiştir. Bu da vefanın sadece bu dünya ile sınırlı olmadığına bir başka örnektir. Hz. Peygamber (s.a.v), aile içi ve akrabalarla ilişkiler konusunda gerekli hassasiyeti göstermiş, ilk olarak eğitime ve bilgilendirme merhalesinden sonra sevgi ve saygı ile muamele etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in her konuda olduğu gibi bu yaşantısı da Müslümanlar tarafından örnek alınmış, aile içi ve akrabalar arasında iyi ilişkilere dayalı olarak huzurlu bir toplum oluşturulmaya çalışılmıştır.²⁴² Yine başka bir vefa örneği olarak Hz. Peygamber (s.a.v), küçüklüğünde kendisi ile ilgilenen Ümmü Eymeni ziyaret etmiş, “Ümmü Eymen, annemden sonra benim annemdir.” buyurmuştur.²⁴³

²⁴⁰ Buhârî, Cenâiz 80, Tefsir, Berâet 16, Kasas 1, Eymân 19; Müslim, İmân 39.

²⁴¹ Akabinde Allah bu hususta şu ayeti indirdi: “Müşriklerin o çılgın ateşin yareni oldukları muhakkak meydana çıktıktan sonra, artık hısım da olsalar, onlar için ne Peygamberin ne de müminlerin istiğfar etmeleri doğru değildir.” Tevbe, 9/113.

²⁴² M. Bahâüddîn Varol, “Hz. Muhammed (s.a.v)'in Ailesi ve Yakın Akrabaları ile İlişkileri” *Diyanet İlmî Dergi, Peygamberimiz Hz Muhammed (s.a.v) özel sayısı* sy. Özel, (2003) s. 159

²⁴³ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe 102.

II. BÖLÜM

BEŞERİ VE SOSYAL İLİŞKİLERDE HZ. PEYGAMBER'İN NEZAKET VE ZARAFETİ

Bu bölümde Hz. Peygamber (s.a.v)'in beşeri ve sosyal ilişkilerinde nezaket ve zarafeti incelenmiştir. Başlıklar şu şekilde oluşmaktadır: dini tebliğ yönüyle, idarecilik ve askeri yönüyle, arkadaşlarıyla, çocuklarla ve hanımlarla ilişkilerinde Hz. Peygamber (s.a.v)'in nezaket ve zarafeti. Son bir başlık olarak ise Hz. Peygamber (s.a.v)'in nezaket ve zarafet tavsiyeleri incelenmiştir.

A. HZ. PEYGAMBER'İN DİNİ TEBLİĞ YÖNÜYLE NEZAKET VE ZARAFETİ

Dini hususları insanlara öğreten ve bu konuda çok başarılı olan Hz. Peygamber (s.a.v), bu yönüyle de ince ve düşünceli davranışlar sergilemiştir. İnsanları kırmadan olması gerekeni ifade etmiştir. Nitekim tebliğcinin özellikleri arasında ilk madde güvenilir olmak iken, ikinci madde tebliğcinin sevilir olmasıdır.²⁴⁴ Sevilmenin en önemli belirleyicisi sevmektir.²⁴⁵ Sevilen tebliğci, dinleyici için aynı zamanda taklit edilebilecek, tutum ve davranışları örnek alınacak bir kişi olarak belirebilir.²⁴⁶ Bu yönüyle davetçinin ahlâkı insanları yapılan davete çekmektedir.²⁴⁷ Din eğitimcisinin mutlaka sahip olması gereken özellikler sevgi, şefkat ve merhametin dışı yansıması olan hoşgörülü olmaktır.²⁴⁸ Unutulmamalıdır ki insan doğası ve psikolojisi, iyilikten, güzellikten, güzel söz ve yumuşak üsluptan etkilenmektedir.²⁴⁹

Hz. Peygamber (s.a.v)'in tebliğ metodunda ortaya koyduğu nazikâne tavırları ilgi, müsamaha, duyarlılık, adalet kavramları ile başlıklandırılmıştır. Bu başlıkların altında sahâbeden örnekler verilmiştir.

²⁴⁴ Hayati Hökekeklî, “Dini Telkin ve Tebliğde Psikolojik Esaslar”, *Diyanet İlmî Dergi*, XIX/1, (1983), s. 34.

²⁴⁵ Ahmet Koç, *Kur'an'da İnsan ve Hz. Muhammed*, İstanbul: Rağbet Yay., 2005, s. 187.

²⁴⁶ Hayati Hökekeklî, “Dini Telkin ve Tebliğde Psikolojik Esaslar”, *Diyanet İlmî Dergi*, XIX/ 1, (1983), s. 35.

²⁴⁷ Muhammed Ebu Zehra, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, trc. Mehmet Keskin, İstanbul: İlim Yay., ts, s. 334.

²⁴⁸ Mustafa Öcal, *Genç Din Eğitimcisine Mektuplar*, İstanbul: Düşünce Kitapevi, 2005, s. 53.

²⁴⁹ Şevki Saka, “İnsanı Aydınlatmada Tedrici Metodun Önemi”, *AÜİFD*, LXII/1, (2001), s. 75.

1. İlgi

Hız. Peygamber (s.a.v), kalbinin kırıldığını fark ettiği kimsenin gönlünü almış, onunla ilgilenmiştir. Örneğin bir sahâbi Hız. Peygamber (s.a.v)'e yaban eşegi hediye etmişti. Fakat Rasulullâh (s.a.v), bu hediyeyi kabul etmeyip geri çevirdi. Bundan dolayı sahabînin yüzünde meydana gelen üzüntüyü görünce onu hoş etmek için: “Biz senin hediyeni reddetmemişizdir; ancak şu var ki, bizler ihramlı bulunuyoruz.”²⁵⁰ diyerek olayı açıklamıştır. Bu sözün mefhumu, eğer kendisi ihramlı olmasaydı bu hediyeyi kabul edecekti manasındadır.²⁵¹ Bu yönüyle hediyeyi reddederken, niçin kabul etmediğini açıklamak, verenin gönlünü almak özür beyan etmek çok ince bir davranıştır. Çünkü hediyeleşme insanlar arası sevginin somut ifadesidir.²⁵² Hediye sevgiyi arttırır ve kalpleri yumuşatır. Hediyeleşmeyi teşvik eden Hız. Peygamber (s.a.v), kendisi bizzat hediyeyi kabul ettiği gibi sözleriyle de hediyeinin kabul edilmesini; geriye çevrilmemesini istemektedir.²⁵³ Bu hadisede Hız. Peygamber (s.a.v)'in hediyeyi kabul etmemesinin sebebi ihramlı olmasıdır. Bu durumu beyan etmiş sahâbiye dikkat etmesi gerektiğini, ihramlı bir kimsenin hediye alamayacağını ifade etmiştir.²⁵⁴

Hız. Peygamber (s.a.v), daha önce inanmayan kimselere karşı mütebessim davranmış ve onları hoşnut etmiştir. Mescidinde bulunanlara karşı tavrı da her zaman güler yüzlü olmuştur.²⁵⁵ Kişinin daimi olarak halim selim olması fitratına bu durumu nakşetmesi ile alâkalıdır. Her insanın sinirlendiği kızdığı durumlar olabilir fakat Hız. Peygamber (s.a.v)'in genel hali mütebessim olmasıdır. Nitekim onun ilim meclisinde bulunan kimseler onun tavırlarının çok yumuşak olduğunu ifade etmişlerdir.

²⁵⁰ Buhârî, Hibe 4, 15; Müslim, Hacc 50.

²⁵¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, V, 240.

²⁵² Hikmet Akdemir, “Dinî Kaynaklarda Hediye Rüşvet Ayırımı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII/19, (2008), s. 25.

²⁵³ Buhârî, Hibe 11; Ebû Davûd, Büyü 87; Tirmizî, Birr 34, Ahkam 10.

²⁵⁴ Buhârî, Hibe 4,15; Müslim Hacc 50.

²⁵⁵ Cerîr b. Abdullah: “Ben İslam dinine girdiğimden beri Hız. Peygamber (s.a.v) beni meclisine girmekten menetmemiş ve beni her gördüğünde de muhakkak yüzüme gülümsemiştir.” Buhârî, Edeb 68; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe 134.

H.z. Peygamber (s.a.v) gördüğü yaşlının halini sorardı. Bir gün iki oğlunun arasında onlar tarafından yürütölmeye çalışılan ihtiya bir kimse gördü. Ve: “Bunun hali nedir ki böyle yürüyor?” diye sordu. Oğulları: “Yaya olarak Kâbe’ye yürümeyi adadı.” deyince, H.z. Peygamber (s.a.v): “Şüphesiz Allah, bu ihtiyaın kendi nefesine zulmetmesinden yani kendine zulmederek yaptığı ibadetten müstağnidir.” buyurup, ona bir vasıtaya binmesini emretmiştir.²⁵⁶ Yaşlılıkta bütün sosyal aktiviteler yaşa bağı olarak gerilemesine rağmen, dini ibadetlere yönelme ve devamlılık, fiziksel yeterliliğe göre ileri yaşlara kadar sürmektedir.²⁵⁷ Bu sebeple olsa gerektir ki yaşlı adam daha çok sevap kazanırım düşüncesiyle kendisine bu zor ibadeti adamıştır. H.z. Peygamber (s.a.v), bu durumu gördüğünde hemen duruma müdahale etmiş, yaşlının kendisine eziyet etmesini istememiştir. Bunu beyan ederken sebebini de ifade etmiş, durumu izah etmiştir.

Diğer bir hadise de şu şekildedir. H.z. Peygamber (s.a.v)’e umre ile alâkalı bir soru sorulduğu esnada vahiy indirilmeye başladı. H.z. Peygamber (s.a.v), bu esnada sorulan soruya cevap veremedi. Soru soran kişi mekândan ayrıldı. Vahiy nazil olduktan sonra H.z. Peygamber soru soran zatı buldu ve sorusuna cevap verdi.²⁵⁸ Bu insana verilen değerin de bir göstergesidir. Dini anlatan kişinin bu işte ciddi olması gerektiğinin de kanıtıdır. Kendisine yöneltilen bir soruyu cevapsız bırakmamış, soru soran kişinin kendini değersiz hissetmesine fırsat vermemiştir. Nitekim H.z. Peygamber (s.a.v)’e vahyin indirilmesi farklılık arz etmektedir.²⁵⁹ Bazı vahiylerin gelme esnasında vücudunun çokça terlediğini, onun çektiği şiddetli ıstırapları, fiziki ağırları, sarsılışları rivayetler haber vermektedir.²⁶⁰ Bir rivayette H.z. Peygamber (s.a.v)’in üstüne biz bez örtüldüğü haber verilmektedir.²⁶¹ Bu yönüyle bu vahyin sarsıcı bir vahiy olduğunu ifade edebiliriz. Nitekim H.z. Peygamber (s.a.v) bu

²⁵⁶ Buhârî, Muhsar 38.

²⁵⁷ Mehmet Akgül, “Yaşlılık ve Dindarlık: Dindarlık, Hayattan Zevk Alma ve Mutluluk İlişkisi, Konya Huzurevi Örneği”, *Dinî Araştırmalar*, VII/19, (2004), s. 21.

²⁵⁸ Müslim, Hacc 6.

²⁵⁹ Bk. Muhsin Demirci, “Kur’an Vahyinin Nüzul Keyfiyeti ve Korunması”, *Diyanet İlmi Dergi*, XLVI/1, (2010), s. 7-32.

²⁶⁰ Bk. Buhârî, Vahy, 2; Şehadat, 15, Fedâilu’l-Kur’an, 2; Müslim, Fedâil, 88.

²⁶¹ Bk. Müslim, Hacc 6.

aşamada madde ötesi âlemlerle irtibat halinde bulunuyordu. Kur'an'ı Kerim'de bulunan "Rasulüm onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma, şüphesiz onu toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir. O halde biz onu okuduğumuz zaman sen onun okunuşunu takip et."²⁶² ayetleri Hz. Peygamber (s.a.v)'in vahiy esnasında yaşadığı tedirginliğin Allah tarafından rahatlatılması olarak da ifade edilebilir. Bu tedirginlik hali ve daha önce ifade edilen sıkıntılı haller ile insanın biraz önce sorulan soruyu unutması mümkündür. Hz. Peygamber (s.a.v), bu zor vazife esnasından sonra soru soran kimseyi unutmamıştır.

2. Müsamaha

Hz. Peygamber (s.a.v), bazen duyduğu isimleri başka isimlerle değiştirdi. İsmi Berre (iyilik) olan hanımın ismini Cüveyriye olarak değiştirmiştir. Bunun nedeni de "iyiliğin yanından ayrıldım." denmesini hoş görmemesidir.²⁶³ Yine bir başka rivayette Hazn²⁶⁴ adlı sahâbiye, Hz. Peygamber (s.a.v) ismin Sehl²⁶⁵ olsun diye teklifte bulunmuş ama Hazn, bunu kabul etmemiş babasının kendisine koyduğu ismi değiştirmek istememiştir.²⁶⁶ Nitekim isimlerin sahipleri üzerinde bir takım olumlu ve olumsuz etkileri olduğu bir gerçektir.²⁶⁷ Bu olaydan sonra Hazn ailesi içinde sertlik, katılık (hüzün ve keder) devam edip durmuştur.²⁶⁸ Hz. Peygamber (s.a.v)'in anlam bakımından çirkin olduğu için değiştirdiği isimler vardır.²⁶⁹ Nitekim ele alınan rivayetteki sahâbi isminin değiştirilmesini kabul etmemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v), her hangi bir zorlamada bulunmamıştır. Sahâbiyi özgür bırakmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v), mescitte kendisine hatasını söyleyen kişiye karşı herhangi bir ceza uygulamamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v), bir gün öğle namazını

²⁶² Bk. Kıyamet 75/16-18.

²⁶³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 591.

²⁶⁴ Zorluk manasındadır.

²⁶⁵ Kolaylık manasındadır.

²⁶⁶ Buhârî, Edeb 108.

²⁶⁷ Cemal Ağırman, "Ad Koyma ve Hz Peygamber'in İsimlere Karşı Tutumu", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, (1998), s. 128.

²⁶⁸ Buhârî, Edeb 108.

²⁶⁹ Buhârî, Edeb 108; Müslim, Edeb 29; Ebû Davûd, Edeb 70.

iki rekat kıldırıktan sonra selam verdi. O gün cemaatin içinde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de vardı. Bunlar Hz. Peygamber (s.a.v)’e bir şey söylemekten çekindiler. Acele çıkmak isteyen insanlar dışarı çıktı: “Namaz kısaldı.” dediler. Yine o cemaatin içinden bir zat: “Ey Allah’ın Peygamberi! Unuttun mu, yoksa namaz mı kısaldı?” diye, sordu. Hz. Peygamber (s.a.v): “Ne unuttum, ne de kısaldı.” buyurdu. Adam: “İki rekâtı unuttun Yâ Rasulallâh!” dedi. (Tasdik ettirdikten sonra) Rasulullâh: “Doğru söyledi.” dedi ve kalkıp namazdan eksik bıraktığı iki rekâtı kıldırıldı.²⁷⁰ Bu rivayetten anlaşılan hakikat şudur ki her insan hata edip şaşırabilir. Bu durumda hatamızı bize bildirene karşı saygılı olmalı ve hatayı telafi etmeliyiz. Hz. Peygamber (s.a.v) sehven beş rekât olarak kıldırıldığı bir öğle namazının selamı sonrasında, kendisine, namaz hakkında yeni bir hüküm mü geldiği sorulmuş, ancak unutup yanılması ihtimali üzerinde durulmamıştır.²⁷¹ Hz. Peygamber (s.a.v), böyle bir suale, kendisinin nihayetinde bir beşer olduğu, onların unutabileceği gibi şahsının da unutabileceği karşılığını vermiştir.²⁷² Bu hatalar kendine bildirildiğinde Rivayetlerden anlaşılan Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından herhangi bir kızma emaresi söz konusu olmadığı sadece meselenin doğru olup olmadığını araştırmasıdır. Bir konunun ustası olan kimseye konu ile alâkalı yanlış yaptığı ifade edildiği zaman buna sinirlendiği yaşanmış vakıalardandır. Hz. Peygamber (s.a.v) ise bu durumda kendisinin de bir hadiste tavsiye ettiği gibi²⁷³ sinirlenmesi veya kızması söz konusu olmamıştır. Kızmama yönünde ki tavsiyede güzel ahlâklı olmaya teşvik vardır.²⁷⁴ Yine Hz. Peygamber (s.a.v), dargınlık anında hakaret etmemiştir. Söven, aşırı söz ve harekette bulunan ve lânet eden de değildir. O darıldığında sadece “Ona ne oldu? Alnı toprak olası!” demiştir.²⁷⁵

²⁷⁰ Buhârî, Edeb 45.

²⁷¹ Mahmut Kavaklıoğlu, “Kendisine Yönelik Hatalı Yorumlar Karşısında Hz. Peygamber”, *Hitit Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VIII/15, (2009), s. 38.

²⁷² Bk. Ebû Davûd, Salât 189-190.

²⁷³ Bir adam Allah Rasulü (s.a.v)’ne gelip “Bana öğüt ver.” Dedi. Hz. Peygamber (s.a.v) de kendisine: “Kızma!” Buyurdu. Adam birkaç defa ısrarla nasihat talebini tekrar edince Hz. Peygamber (s.a.v) her defasında “Kızma!” Diye tekrar etti. Buhârî, Edeb 76.

²⁷⁴ Cüneyt Eren, “Kızma! Hadis-i Şerifinin Verdiği Mesajlar” *Yeni Ümit*, sy. 80, (Nisan-Mayıs-Haziran 2008), s. 33.

²⁷⁵ Buhârî, Edeb 38.

Dinin hükümlerini şefkatle tatbik eden Hz. Peygamber (s.a.v), Fadl b. Abbâs'ı bineğinin arka tarafına bindirmişti. Bu esnada genç bir kadın Rasulullâh'a geldi. Bu sırada Fadl kadına, kadın da Fadl'a bakmaya başladı. Hz. Peygamber (s.a.v) de Fadl'ın yüzünü eliyle kadından başka tarafa çevirdi.²⁷⁶ Burada Hz. Peygamber (s.a.v), çok tabi bir hareketle yanlış bir durumu eliyle düzeltmiştir. Bu çok ince bir davranıştır. Yanlış karşısında Hz. Peygamber (s.a.v), kızıp bağırılmayı değil eliyle düzeltmeyi tercih etmiştir. Nitekim bu kendi tavsiyesidir. Bu esnada Fadl, takriben on yaşlarındadır. Arap yarımadasında ergenlik çağının erkek çocuklarda on yaşından itibaren başladığını dikkate aldığımızda Allah Rasulü'nün onu kadına bakmaktan engellemesinin illetini de açıkça görürüz. Allah Rasulü'nün bineğinin terkisinde oturan Fadl'ı harama nazardan sakındırması çocuk terbiyesi açısından da dikkate şayandır. Henüz buluğa yeni ermiş ve ermek üzere olan bir delikanlının veya erkek çocuğun karşı cins bakma konusunda bir nevi irade eğitime tabi tutulması pedagojik açıdan dikkat çekici bir durumdur.²⁷⁷

Hz. Peygamber (s.a.v) hutbe okuduğu esnada bir yabancı dini öğrenmek için onun bulunduğu mescide gelmiş, Hz. Peygamber (s.a.v), hutbesini yarıda keserek o adamı bilgilendirip hutbesine devam etmiştir.²⁷⁸ Bu hadis Hz. Peygamber (s.a.v)'in tevazuuna ve Müslümanlara karşı beslediği nihayetsiz şefkat ve merhamete delildir.²⁷⁹ Çünkü soru soran kişiyi cevapsız bırakmamış veya konuşmasını böldüğü için azarlamamış aksine hemen yanıt vermiştir. Diğer bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v), hutbe okuduğu esnada içeri girerek hutbeyi yarıda kesen ve yağmur duası isteyen kimseyi de azarlamamıştır. İsteddiği duayı yapmıştır.²⁸⁰

Yine Hz. Peygamber (s.a.v), kırbaçıyla kölesini döven bir sahâbiye rastladığında onu uyarmış “Bilmiş ol, ey Ebû Mesûd, Allah senin üzerine, senin bu köle üzerine olan kudretinden daha muktedirdir.” diyerek hakikate davet

²⁷⁶ Buhârî, Hacc 1.

²⁷⁷ Mesut Erdal, “Harama Nazar”, *Yeni Ümit*, sy. 97, (Temmuz, Ağustos, Eylül 2012) s. 36.

²⁷⁸ Müslim, Cuma 60.

²⁷⁹ Nevevî, *Sahihu'l-Müslim*, XI, 165.

²⁸⁰ Müslim, Salât 8.

etmiştir.²⁸¹ Hz. Peygamber'in Ebû Mesûd'a Allah'ın gücünü hatırlatması onu empati kurmaya sevk edecek niteliktedir.²⁸² Eleştirme veya herhangi bir ceza uygulamadan sahâbiyi sözlü olarak etkileyici bir üslupla uyarmış ve meseleyi çözümüne ulaştırmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v), etrafında gerçekleşen hadiselere yabancı davranmamış çözüm bularak sorunu ortadan kaldırma metodunu geliştirmiştir. Sorumluluk sahibi bir birey olmak gerektiğini de beyan eden rivayet, etrafımızda yaşanan adaletsizliklere ve zulümlere karşı verilebilecek tepkiyi ifade etmektedir. Sessizce olanı kabul etmek yerine el, dil ve kalp ile yapılan kötülüğü düzeltmek gerekmektedir. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v), statüsü ve konumu ne olursa olsun herkese eşit davranır, insan olarak herkese aynı değeri verirdi. Makam ve statüsünü kullanarak hiç kimseyi ezmediği gibi başkalarının ezmesine de müsaade etmezdi.²⁸³

Hz. Peygamber (s.a.v), Hayber'den dönerken gece istirahat etmek için mola verdiklerinde Bilâl'i sabah namazı için görevlendirmiştir. Bilâl uyuya kalınca kimse sabah namazına uyanamamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v), uyandığında Bilâl'e seslenmiş Bilâl'de uyuya kaldığını ifade etmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v), namazı kaza etmiştir.²⁸⁴ Burada ki unutmama hadisesi Hz. Peygamber (s.a.v)'in rehberliğinden kaynaklanmaktadır. Nitekim bu unutmama hadisesi olmasaydı böyle bir duruma maruz kalanlar ne yapacaklarını bilemezlerdi.²⁸⁵ Bu hadisede yanlış bir davranış hususunda imamın takındığı tavırda önemlidir. Kaynaklarda Hz. Peygamber (s.a.v)'in, Bilâl'e kızdığına dair bir işaret yoktur. Namaz gibi bir hususta dahi Hz. Peygamber (s.a.v), görevlendirdiği kimsenin uyuya kalması karşısında genel hilm tavrını bozmamıştır.

²⁸¹ Müslim, Yemin 34.

²⁸² Cemal Ağırman, "İdeal Bir Davranış Biçimi Olarak 'Empati' ve Hadislerde 'Empati' Örnekleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X/2, (2006), s. 42.

²⁸³ Buhârî, İmân 22, Itk 15, Edeb 44; Müslim, Eymân 40; Ebû Davûd, Edeb 133; Tirmizî, Birr 29.

²⁸⁴ Müslim Mesâcid 309, Mevakit 35.

²⁸⁵ Ergun Çapan, "Kur'an ve Sünnet'te Kaza Namazı," *EKEV Akademi Dergisi*, XV/47, (2010) s. 199.

Yine Hz. Peygamber (s.a.v), oruçla ilgili ayeti yanlış yorumlayan kimseye de şefkatle muamele etmiş ve işin aslını ifade etmiştir.²⁸⁶ Diğer bir rivayette namaza geç kalan, bu sebeple koşarak mescide gelen ve büyük bir gürültü ile mescide giren ashaba Hz. Peygamber (s.a.v), “Bir daha böyle yapmayın. Namaza geldiğiniz vakit sakin olun. Yetişebildiğiniz yerden kııarsınız yetişemediğinizi de kendiniz tamamlarsınız.”²⁸⁷ demiştir. Yapılan yanlış kalp kırmaksızın düzelten Hz. Peygamber (s.a.v), bu konuda eğitimcilerin örnek alması gerek şahsiyettir. Hz. Peygamber (s.a.v), sabah namazını kıldırdıktan sonra güneş doğuncaya kadar kalkmaz; güneş doğdu mu kalkardı. Ashab konuşur ve cahiliyet işlerini ele alırlardı ve gülerlerdi. Bu durum karşısında Hz. Peygamber (s.a.v) de tebessüm buyururdu.²⁸⁸ Nevevi’nin, Hz. Peygamber (s.a.v)’in insanlarla güzel geçinmesi ve tebessümü olarak başlıklandırdığı hadis²⁸⁹ onun müsamahalı olmasının bir göstergesidir.

3. Duyarlılık

Hz. Peygamber (s.a.v), eğitim metodunda şiddetin maddi ve manevi hiçbir türüne yer vermemiştir.²⁹⁰ Hz. Peygamber (s.a.v), fertlerin eğitimine, bunlar arasında da çocuk ve gençlerin terbiyesine son derece önem vermiştir. Allah’ın Elçisi, bu eğitimi gelişigüzel bir biçimde yapmamış, gençlik psikolojisini dikkate alan son derece önemli metotlar uygulamıştır.²⁹¹ Hz. Peygamber özlem çeken kimseleri ailelerin yanlarına göndermiştir. Örneğin beş on kişilik gençlerden oluşan bir topluluk Hz. Peygamber (s.a.v)’in yanında yirmi gece kalınca Hz. Peygamber (s.a.v), rahim ve refik tabiatı²⁹² gereği gençlerin aile ve akrabalarını özlediğini görünce onlara: “Dönünüz, ailelerinizin yanlarında

²⁸⁶ Müslim, Oruç 33.

²⁸⁷ Müslim, Mesâcid 155.

²⁸⁸ Müslim, Fedâil 69.

²⁸⁹ Nevevî, *Sahihu'l-Müslim*, XV, 79.

²⁹⁰ Muhammet Şevki Aydın, “Peygamber Efendimizin Örneğinde İnsan Onuruna Saygı Bilincini Kazandırmak”, *Hz. Peygamber ve İnsan Onuru*, ed. Mustafa Yeşilyurt, Ankara: DİB Yay., 2013, s. 59.

²⁹¹ Seyfullah Kara, “Hz. Peygamber Döneminde Gençliğin Eğitime Tarihsel Bir Yaklaşım”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, sy. 1, (2002), s. 65.

²⁹² Müslim’de ki rivayette nazik ve pek merhametli olarak ifade edilmiştir. Bk. Müslim, Mesâcid 292.

bulununuz. Onlara (dini) öğretiniz. (Beni nasıl namaz kılar gördünüz ise öylece) namaz kılınız. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun. En yaşlınız da size imam olsun.” buyurmuştur.²⁹³

Hız. Peygamber, problemlerin çözümünde katı davranmaz duruma göre alternatifler sunardı.²⁹⁴ Bir adam Rasulullâh’a (s.a.v.) gelerek, “Helak oldum, ey Allah’ın Rasulü!” dedi. Allah’ın Elçisi: “Seni helak eden şey nedir?” diye sordu. Adam: “Ramazan içinde hanımım ile temasta bulundum!” deyince Rasulullâh: “Öyleyse bir köle azad et.” buyurdu. Adam: “Kölem yok ki” dedi. Allah’ın Elçisi: “Üst üste iki ay oruç tut.” buyurdu. Adam: “Tahammül edemem ki!” Rasulullâh: “Öyleyse altmış fakir doyur.” buyurdu. Adam: “Bu kadar yiyeceği bulamam.” dedi. Bunun üzerine Allah’ın Elçisi, adama: “Otur.” dedi. Adam oturdu. Bu şekilde beklerken biri bir sepet hurma getirdi. Allah’ın Elçisi: “Haydi bunu götür ve tasadduk et.” buyurdu. Adam; “Ey Allah’ın Rasulü! Seni Hak ile gönderen Zat’a yemin olsun ki, şu Medine’de yaşayan aileler içerisinde buna bizden daha muhtaç bir aile yoktur.” dedi. Allah’ın Elçisi bu kez, “Öyleyse haydi götür, ailene yedir!” buyurdu.²⁹⁵ Bu rivayetle Hız. Peygamber (s.a.v)’in ne kadar sabırlı ve sorunun çözülmesi konusunda aceleci olmadığını ifade edebiliriz. Diğer bir yönüyle durumunu izah eden şahıs Hız. Peygamber (s.a.v)’in merhametinden o kadar emin ki durumunu bütün açıklığı ile hiç çekinmeden ifade edebilmektedir.

Hız. Peygamber (s.a.v), kendisinden dua istenilince bu isteği reddetmemiştir.²⁹⁶ Beddua istenildiğinde de dua etmiştir.²⁹⁷ Cemaatinin taleplerini dikkate almıştır.

Hız. Peygamber (s.a.v), işlenen kusurları kişilerin adlarını söyleyerek uyarınamıştır. Aksine topluluklara hitap ederken yapılan kusuru ifade etmiştir.²⁹⁸ Bu durum bireyin incinmesinin önüne geçmekte ve aynı hatanın başkaları

²⁹³ Buhârî, Ezân 17; Müslim, Mesâcid 292.

²⁹⁴ Cemal Ağırman, “İdeal Bir Davranış Biçimi Olarak ‘Empati’ ve Hadislerde ‘Empati’ Örnekleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X/2, (2006), s. 44.

²⁹⁵ Buhârî, Savm 30, Hibe 20, Nafakât 13, Kefaret 2-4; Müslim, Savm 81; Ebû Davûd, Tahâret 123, Savm 37; Tirmizî, Savm 28; İbn Mâce, Savm 14.

²⁹⁶ Bk. Buhârî, Cihâd ve Siyer 3.

²⁹⁷ Buhârî, Cihâd ve Siyer 99.

²⁹⁸ Bk. Müslim, Fedâil 127.

tarafından yapılmasını da engellemiş olmaktadır. Buna bir örnek olarak Hz. Peygamber (s.a.v), cemaatin önünde namaz kıldığı bir gün mescidin kible tarafındaki duvarda bir tükürük gördü ve onu eliyle kazıdı ve öfkeleni. Sonra namazdan çıkınca: “Sizden her biriniz namaz içinde olduğu zaman Allah onun yüzü mukabilindedir. Onun için hiçbiriniz namaz içinde iken yüzünün karşısına doğru tükürmesin!” buyurdu.²⁹⁹

4. Adalet

Hz. Peygamber (s.a.v), engelli sahâbeye hususi ilgi ve şefkat göstermiş ve onları topluma faydalı bireyler haline getirmiştir. Meselâ, Bilâl-i Habeşi ile birlikte Hz. Peygamber (s.a.v)’in müezzinliğini de yapmış olan Abdullah b. Ümmü Mektûm³⁰⁰ a’mâ oluşu yanında, evinin mescide uzaklığını ve kendisini mescide götürecekt kimsesinin bulunmayışını da mazeret göstererek, namazı evinde kılabilmek için Allah Rasulü’nden müsaade istemişti. Rasulullâh ise: “Sen namaz için ezan okunduğunu işitiyor musun?” diye sordu. O, “Evet.” cevabını verince, Hz. Peygamber (s.a.v): “O halde davete icabet et, cemaate gel.”³⁰¹ buyurdu. Hz. Peygamber (s.a.v)’in a’mâ bir zatı toplumdan tecrit etmeyerek onu cemaat içinde bulunmaya teşviki de bilhassa dikkat çekicidir.³⁰² Hz. Peygamber (s.a.v), bizzat insanın kendisine saygı göstermiş engelli olanı da toplumdan dışlamamıştır. Nitekim engelli bireye yönelik olumlu, yapıcı, onları geliştirici tutum ve davranışlar gerçekleştirilirse engellinin sosyal uyumu sağlıklı olabilecektir.³⁰³ Hz. Peygamber (s.a.v), engelli bireyin toplumsal görünürlüğü artırılmıştır.³⁰⁴ Bu bağlamda Hz. Peygamber (s.a.v), değişik vesilelerle Medine dışına çıktığı zaman, Abdullah b. Ümmü Mektûm’u yerine cemaate namaz

²⁹⁹ Buhârî, Edeb 75; Müslim, Mesâcid 50.

³⁰⁰ Ümmü Mektûm a’mâ olduğu halde Rasulullah (s.a.v)’a müezzinlik yapardı. Bk. Müslim, Salât 8.

³⁰¹ Müslim, Mesâcid 255; Ebû Davûd, Salât 46.

³⁰² Hasan Yenibaş, “İslam’ın Engellilere Bakışı”, *Yeni Ümit Dergisi*, sy. 84, (Nisan-Mayıs-Haziran 2009), s. 35.

³⁰³ M. Naci Kula, “Engelli Birey ve Ailesinin Sosyal Uyumunda “Yaratılanı Hoş gör Yaratandan Ötürü” Anlayışının Rolü”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sy. 15, (2005), s. 155.

³⁰⁴ Adem Efe, “Engelli Birey ve Ailelerinin Sorunları, Toplumdan Beklentileri ve Din” (Isparta Spastik Çocuklar Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Örneği), *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.16, (2006/1), s. 194.

kıldırması için vekil olarak bırakmıştır. Bu görevin ise kendisine on üç defa verildiği nakledilmektedir.³⁰⁵

Başka bir adalet örneği de şu şekildedir: Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanından bir Yahudi cenazesi geçtiğinde Hz. Peygamber (s.a.v), hemen ayağa kalkmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v)'e: “Bu bir Yahudi cenazesidir.” denildiğinde Hz. Peygamber (s.a.v) : “Bu da (yaşayıp ölen) bir insan değil mi?” diye cevap vermiştir.³⁰⁶ Bu beyan Hz. Peygamber (s.a.v)'in insana duyduğu saygının bir ifadesidir. O dönemde cenazeler, kabre götürülürken hürmet gösterilir, cenaze geçip gidinceye ya da yere konuncaya kadar ayakta beklenirdi.³⁰⁷ Hz. Peygamber (s.a.v), Yahudi cenazelerine de aynı saygının gösterilmesini istemiştir. İnsan olarak Müslüman, Yahudi ayırımında bulunmamıştır.

B. HZ. PEYGAMBER'İN İDARECİLİK YÖNÜYLE NEZAKET VE ZARAFETİ

Hz. Muhammed (s.a.v), asli görevi olan tebliğ ve teşri ile birlikte devlet başkanlığıyla (imamet) da görevlendirilmiş bir peygamberdir.³⁰⁸ Bu başlık altında değerlendirilen hadisler bir yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v)'in idarecilik vasfına daha uygun bulunan hadislerdir.

Hz. Muhammed (s.a.v), insanlık tarihinin akışını değiştiren en önemli tarihi kişilerden biridir. O, dünya kültür ve medeniyet sahnesine İslâm eksenli yeni bir kültür ve medeniyetin çıkmasını sağlamıştır.³⁰⁹ İslâm medeniyeti her yönüyle insanlığın ufkuunu geliştirmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v)'in devlet

³⁰⁵ İbnü'l-Esîr, Usdû'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe, Kahire: 1963, IV, 264.

³⁰⁶ Buhârî, Cenâiz 49; Müslim, Cenâiz 79, 81.

³⁰⁷ Buhârî, Cenâiz, 47; Müslim, Cenâiz, 24; İbn Mâce, Cenâiz, 35; Ebû Davûd, Cenâiz, 47; Tirmizî, Cenâiz, 51; Nesâî, Cenâiz, 80.

³⁰⁸ Akif Köten, “Hz. Peygamber'in İmamet Tasarrufu: Devlet Başkanı Olarak Hz. Peygamber'in Tasarrufları”, *Din-Devlet İlişkileri Sempozyumu*, ed. Hasan Demir, İstanbul: Beyan Yay., 1996, s. 109.

³⁰⁹ Vecdi Akyüz, “Devlet Başkanı, Hukuk Adamı ve Bir Medeniyet Kurucusu Olarak Hz. Muhammed” *Cahiliye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed (Sempozyum tebliğ ve müzakereleri, 2007 Konya)*, ed. Ahmet Yaman, Ankara: Fecr Yayın Evi, 2007, s. 187.

adamı, siyasetçi, dini lider ve medeniyet kurucusu olarak başarısı ve insanlık tarihine katkıları, doğulu ve batılı pek çok kişi tarafından belirtilmiştir.³¹⁰

İdarecilik yapmak ve bunun yanında kimseyi incitmeden işlerinin devamlılığını sağlamak, hayatın insana yüklediği diğer vazifelerle beraber hakikaten zor bir iştir. Hz. Peygamber (s.a.v), bu zor meselelerin üstesinden gelerek her alanda başarılı olmuş ve insanları doğruluk ve adaletle incitmeden yönetmiştir. Nitekim devlet başkanı³¹¹ adaletli, yumuşak huylu, akıllı, cesur, cömert, vefalı, doğru, şefkatli, sabırlı, affedici, şükredici, bilgili, namuslu, vakarlı, tedricî olmalıdır.³¹² Bu özellikler her yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v)'de bulunmaktadır.

1. İlgi

Hz. Peygamber (s.a.v), hediyeleri kabul eder ve kendisine hediye edileni kendisi ihtiyaçlı olduğu halde hediye ederdi.³¹³ Bir kadın kenarları dokunmuş bir bürdeyi Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanına getirdi. Kadın: “Bu bürdeyi kendi elimle dokudum ve sana giydirmek için geldim.” dedi. Hz. Peygamber (s.a.v) de o bürdeyi aldı ve zaten kendisinin böyle bir bürdeye ihtiyacı vardı. Akabinde Hz. Peygamber (s.a.v) o bürdeyi örtünerek sahâbenin yanına çıktı. Bir sahâbi de bu bürdenin güzelliğini belirtti ve: “Ya Rasulullâh! Bu ne kadar güzel! Bunu bana giydir.” deyince orada bulunanlar, o zata: “Bunu söylemekle iyi etmedin. Hz. Peygamber (s.a.v)'in bürdeye ihtiyacı vardı. Sonra sen Hz. Peygamber (s.a.v)'in hiçbir isteyeni reddetmez olduğunu bildiğin halde bunu kendisinden istedin.” dediler. O da: “Vallahi ben bu bürdeyi giymek için istemedim. Ben onu ancak benim kefenim olsun diye istedim.”³¹⁴ diyerek sebep beyan etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v), kendi ihtiyacı olduğu halde bürdesini isteyene bürdeyi hemen vermiştir. Bu yönüyle bize örnek olan Hz. Peygamber (s.a.v), hediye hediye

³¹⁰ age. s. 237.

³¹¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Abdullah İbnü'l-Mukaffa, “Devlet Başkanıyla İlgili Hususlar” trc. Necdet Ünal, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 34, (2010), s. 221-232.

³¹² Bk. Ebû Necib Sühreverdî, *Yönetenlerin Yönetimi*, trc. Nahifi Mehmet Efendi, ys: Kervan Kitapçılık, ts, s. 23.

³¹³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, III, 172.

³¹⁴ Buhârî, Cenâiz 28.

edilebileceğini bizzat göstermiştir. Nitekim hediye kalpte sevgi ve muhabbet için yer açar. Hz. Peygamber (s.a.v), başkalarından hediye alır ve başkalarına hediye verirdi.³¹⁵ Hz. Peygamber (s.a.v)'in bu davranışıyla halkı gözettiği ve ihtiyaçlarına bizzat yardımcı olduğu da ifade edilebilir.

Başka bir idarecilikte ilgili olma örneği de şu şekildedir: İslâm başkenti olan Medine'ye gelen her seviyeden, her inançtan fertler ve topluluklar gibi elçiler yani diplomatik misafirler de öncelikle Hz. Peygamber (s.a.v)'in misafiriydiler. Misafirleri ağırlama mekânları, ağırlama işiyle görevliler mevcut bulunduğu gibi Hz. Peygamber (s.a.v), bu esnada güzel giysiler giyinir, aşırı heyecanlı olan misafirleri yatıştırmak için başlarını okşar, evine davet eder, misafirlerinden övgü ile bahseder, ridasını çıkarıp misafirleri üzerine oturtur, ağırlandıkları yerde hal ve hatırlarını sorar, misafirin gündeme getirdiği konuyla ilgilenir, isimlerinin değişmesini uygun gördüğü misafirlerinin isimlerini güzel isimlerle değiştirerek özel iltifat eder, yol azığı ve bahşişler verirdi.³¹⁶ Bir adam Hz. Peygamber (s.a.v)'in huzuruna girmeye izin istedi. Hz. Peygamber (s.a.v): “Ona izin veriniz. O aşiretin ne kötü oğludur ya da aşiretin ne kötü kardeşidir.” buyurdu. O kimse girince Hz. Peygamber (s.a.v), ona karşı yumuşak sözler söyledi. Ardından Hz. Âişe: “Yâ Rasulullâh! Biraz önce sen onun için kötü bir insandır dedin. Sonra da ona yumuşak konuştun?” deyince Rasulullâh: “Ey Âişe! Allah katında mevki bakımından insanların en şerlisi, dünyada kötülüğünden korunmak için insanların terk ettiği ya da karşılaşmak ve konuşmaktan vazgeçip bıraktığı kimsedir.” buyurdu.³¹⁷ Fesat ehlinin kötülüğünün söylenmesi caizdir başlığı altında Buhârî'den aktarılan bu hadis esasen kötü ahlâklı birine dahi hoş muamelede bulunmak gerektiğini ifade etmektedir. Cahile öğretirken, fâsıkı fiilinden nehyederken yumuşak davranmak gerekmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v), huzuruna gelen kimseye kötü bir vasfı olsa dahi yumuşak davranmış, onu incitmemiş ve ziyaret isteğini geri çevirmemiş, kötü huyu sebebiyle bu kimsenin yalnız bırakılmasını da doğru bulmadığını ifade etmiştir. Kötü ahlâkı nedeniyle

³¹⁵ Munkız b. Muhammed Sigâr, *ed-Dînu'l-Mu'amele*, ys: Da'vetü'l-Hakk Yay., 2009, s. 176.

³¹⁶ Bk. İsmail Lütfü Çakan, “Peygamber Efendimizin Diplomatik İlişkisi”, *Kutlu Doğum*, ed. Ali Budak, İstanbul: Rehber yay., 2009, s. 22.

³¹⁷ Buhârî, Edeb 82; Müslim, Birr 73.

insanları terk etmek yerine onlarla muhabbet etmenin daha doğru olduğunu ifade etmiştir. İyâz der ki: “Bu adam Uyeyne’ydi ve Uyeyne henüz Müslüman değildi. Bu sebeple onun hakkındaki söz gıybet sayılmaz veya Müslümandı ama Müslümanlığı samimi değildi. Hz. Peygamber (s.a.v), bu durumu açıklamak istedi. Ta ki, onun batınını bilmeyenler aldanıp zarara uğramasınlar. Nitekim ondan, gerek Rasullullah’ın sağlığında ve gerekse vefatından sonra, imanının zaafına delalet eden bazı işler sadır olmuştur. Böylece, onun hakkında Rasullullah’ın söyledikleri, peygamberliğine delil teşkil eden mucize olur. Huzuruna girince onu yumuşak sözle karşılaması, onu kazanma gayesine matuftur.”³¹⁸

Hz. Peygamber (s.a.v), kendisine gelip de durumunu rahat bir şekilde arz edemeyenlere rahatlatıcı sözler söyler, rahatlatmaya çalışırdı. Bir gün yanına bir adam geldi. Bir müddet onu dinledikten sonra korkudan omuzları titremeye başladı. Bunun üzerine Resul-i Ekrem: “Sakin ol! Ben bir kral değilim. Ben güneşte kurutulmuş et yiyen bir kadının oğluyum.” diyerek onu rahatlatmaya çalıştı.³¹⁹

2. Müsamaha

İnsanlar başkalarının hakkına girerek, küçük veya büyük olsun hata yapabilirler.³²⁰ Suç işleyen ve cezalandırılan bir insanın toplumda tekrar kabul görmesi ve topluma yeniden kazandırılması, kaybedilmiş bir insanı topluma yeniden kazanmak manasına gelmektedir. Bu işlev devlet yöneticisinin bizzat teşviki ve etkisiyle halk tarafından daha kolay benimsenir bir hale gelmektedir. Bu bağlamda Hz. Peygamber (s.a.v), bizzat kendisi bu işe öncülük etmiş, suçluluk psikolojisiyle beklili de özgüvenini kaybetmiş bir kişiyi yeniden topluma kazandırma adına ilk adımı kendisi atmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v), hırsızlık eden bir kadının elini kestirmiştir. Bu kadın hakkında Hz. Âişe: “O kadın bu durumdan sonra bana gelir, ben de onun hacetini Hz. Peygamber (s.a.v)’e yükseltir, arz ederdim. Kendisi bu hadiseden sonra tövbe etti ve tövbesi de güzel

³¹⁸ Nevevî, *Şerhu Sahihu'l-Müslim*, XVI, 144.

³¹⁹ İbn Mâce, Et'ime 30.

³²⁰ Munkız b. Muhammed Sigâr, *ed-Dînu'l-Muamele*, s. 48.

oldu.”³²¹ demiştir. Hz. Peygamber (s.a.v), suçlunun cezası verildikten sonra toplumdan dışlanmaması gerektiğini, bununla beraber her insanın hata yapabileceğini ve hataların affedilebileceğini kendisi bizzat tatbik ederek insanlara beyan etmiştir.

Hoşgörünün sınırı hoş görülecek şeye göre değiştiği gibi insanın karşısındaki kişiye göre de değişir. Meselâ insanın cahil insana gösterdiği hoşgörü ile bilerek hata işleyene gösterdiği hoşgörü aynı değildir. Zira hoşgörü görmezlikten gelmek veya aldırış etmemek değil, anlayışla karşılamak, düzeltilmesi için süre tanımak ve sabretmektir. Cahillikten kaynaklanan yanlış davranışları hoş görmek de, cahilliğin devamına veya cahilliğin sebep olabileceği yanlış davranışlara izin vermek değil, doğru davranışların öğrenilmesini mümkün kılacak bir süre beklemek olabilir.³²² Bu hoşgörülü olmanın bir örneği Hz. Peygamber (s.a.v)’in davranışlarında okunmaktadır.

Yeni Müslüman olan bedevîlerin Hz. Peygamber (s.a.v)’e karşı tavırları nezaketten uzak olabiliyordu. Bu yönüyle bedevîlerin en meşhur sıfatları cehalettir.³²³ Hz. Peygamber (s.a.v)’in ganimet taksiminden pay isteyenler Hz. Peygamber (s.a.v)’i sıkıştırıyor, canını acıtacak derecede ridasını çekiştirip onu dikenli bir ağacın altına sığınmaya mecbur bırakıyorlardı. Buna rağmen Hz. Peygamber (s.a.v) tebessüm ederek,³²⁴ onlara sert muamelede bulunmamış elçilik sıfatıyla onları ahlâki davranışlara davet etmiştir. Yine Hz. Peygamber (s.a.v)’in hoşlanmadığı cimrilik ve övdüğü cömertlik bu hadisle beyan edilmiştir.³²⁵ Hz. Peygamber (s.a.v), bir devlet başkanı olarak elinde imkan olduğu halde kendisine karşı yapılan bazı kaba davranışları anlayışla karşılamış ve bu aşamada hoşgörünün örnek davranışını sergilemiştir.³²⁶

Konuyla ilgili rivayet şöyledir: Huneyn seferinden döndüğü sırada bir ta-

³²¹ Buhârî, Hudûd 15.

³²² Beyza Bilgin, “İslam ve Hoşgörü”, DİD, XXXIV/1, (Ocak, Şubat, Mart 1998), s. 118.

³²³ Vugar Samadov, *Hadis Kaynaklarına Göre Hz. Peygamber’in Bedevilerle ilişkisi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004, s. 20.

³²⁴ Buhârî, Libâs 18; Müslim, Zekât 128.

³²⁵ İbn Hacer, *Fethu’l Bârî*, VI, 42.

³²⁶ Mehmet Salih Arı, “Hz. Muhammed’in Hoşgörü Anlayışı”, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, ed. Mahfuz Söylemez, Çorum: İslami İlimler Dergisi Yay., 2007, s. 656.

kım bedevîler Rasulullâh'a takılmış, ondan ganimet istiyorlardı. Hatta onlar Rasulullâh'ı semure (denilen dikenli bir) ağacının altına sığınmaya mecbur etmişlerdi de, o ağacın iri dikenleri Rasulullâh'ın ridasını çekip kapmıştı. Bu sebepten Hz. Peygamber (s.a.v) bir müddet orada durmuş ve: “Bana ridamı veriniz. Eğer benim şu iri dikenli ağacın dikenleri sayısınca ganimet devesi ve sığırım olaydı, muhakkak ben onları aranızda taksim ederdim. Sonra sizler beni ne bir cimri, ne yalancı, ne de korkak bulurdunuz.” buyurmuştur.³²⁷ Daha sonra Rasulullâh, bedevîye doğru (şefkatle) baktı, güldü, sonra da ona bir miktar atıyye verilmesini emretti.³²⁸ Hz. Peygamber kendisi hakkında çirkin bir harekette bulunmasına rağmen bedevîyi medeniliğe ve İslâm'a alıştırmak maksadıyla ona mal verilmesini emretmiştir.³²⁹ Bu hadiste Hz. Peygamber (s.a.v)'in hilminin çokluğu; nefis ve mal hususundaki ezaya karşı sabrı; İslâm'a alıştırmak istediği kimselerden gelen ezaya karşılık vermeyip affetmesi vardır. Bu hadis cevâmiu'l-kelim'dendir. Çünkü ahlâkın kökleri, hikmet, kerem ve yiğitliktir. Yalanın olmamasıyla akli kuvvetin kemaline, yani hikmete; korkaklığın olmamasıyla gazabi kuvvetin kemaline, yani yiğitliğe; cimriliğin olmamasıyla da cömertliğe işaret eder. İşte bu üç huy, ahlâkın faziletliyelerindendir.³³⁰

Bu olayda Hz. Peygamber son derece tahammüllü ve affedicidir. Çünkü o, bedevîlerin cahil, kaba ve mal düşkünü olduğunu bilmektedir.³³¹ Hz. Peygamber (s.a.v) bu muamele karşısında bedevîye dönerek -bedevînin tavrını espri olarak algıladığı hissini vermek için olsa gerek gülmüş-³³² ve istediğinin yerine getirilmesini söylemiştir.³³³ Görülen o ki Hz. Peygamber (s.a.v) bu kaba davranış sahibini cezalandırmak bir yana; onu herhangi bir suçluluk hissine sevk edecek bir bakıştan bile sakınmış, bilakis böyle bir beden dili sergileyerek ona problem yok mesajı vermiştir. Cehaletinden kaynaklanan bir cesaretle yaptığı bu

³²⁷ Buhârî, Cihâd ve Siyer 24; Müslim, Zekât 44.

³²⁸ Buhârî, Libâs 18; Müslim, Zekât 128.

³²⁹ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XV, 100.

³³⁰ age., XIV, 167.

³³¹ Vugar Samadov, *Hadis Kaynaklarına Göre Hz. Peygamber'in Bedevilerle İlişkisi*, s. 52.

³³² Mahmut Kavaklıoğlu, “Nazik Olmayan Söz ve Davranışlar Karşısında Hz. Peygamber”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX/18, (2012/2) s. 4.

³³³ Buhârî, Humus 19.

davranışından dolayı bedevînin mahcubiyet duymasına Hz. Peygamber'in gönlü razı olmamıştı.³³⁴ Hz. Peygamber (s.a.v), bu davranışıyla bedevînin kalbine imanın tam anlamıyla yerleşmesini de murat etmiştir.³³⁵

Mümin her durumda nezaketli olmalıdır. Muhatap olunan kimse hakaretvari konuşsa, lânet okusa dahi sabırlı olmalı, kaba davranmaktan ve çirkin konuşmaktan sakınmalıdır. Bununla alâkalı olarak şu rivayeti beyan edebiliriz. Yahudiler, Hz. Peygamber (s.a.v)'e selam verirler de “Ölüm üzerinize” derlerdi.³³⁶ Hz. Âişe: “Onların bu sözlerini fark edip anladım da ölüm ve lânet sizin üzerinize olsun!” dedim, buyurmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): “Yavaş ol Ya Aişe! Muhakkak ki Allah her şeyde yumuşak muamele etmeyi sever.” buyurdu. Hz. Âişe: “Ey Allah'ın Hz. Peygamberi! Onların söylemekte oldukları sözü işitmedin mi?” deyince Hz. Peygamber (s.a.v): “Sen de benim bu sözü reddettiğimi işitmedin mi? Ben onlara sizin üzerinize de! Şeklinde söylüyordum.” buyurdu.³³⁷ Hz. Peygamber'e karşı çeşitli bahanelerle inanmadıklarını belirten Yahudiler, sürekli düşmanca tutum ve davranışlarda bulunmuşlardır. Bu rivayette Yahudilerin Hz. Peygamber'e karşı kin duyduğunu ve ne kadar aşağılaştığını görmekteyiz.³³⁸ Bu durum karşısında Hz. Peygamber (s.a.v), onlara yine rıkf ile muamele etmiştir. Nitekim terbiyeli ve güzel ahlâklı olmak bütün halkı gözetmek devlet başkanlığının gereğidir.³³⁹

Diğer bir müsamaha örneği de Hz. Ömer'in hatalı davranışına karşı Hz. Peygamber'in tavrıdır. Mescitte de oynanabilen kılıç kalkan oyunu, cirit oyunu gibi düşmana karşı silah kullanmakta idman yapmak için oynanır. Düşmana

³³⁴ Mahmut Kavaklıoğlu, “Nazik Olmayan Söz ve Davranışlar Karşısında Hz. Peygamber”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX/18, (2012/2) s. 4.

³³⁵ Bk. Kadı İyaz, *İkmalu'l-Mu'lim*, III, 596.

³³⁶ Gizli toplantıdan menedilen, sonra menolundukları şeyi yapmaya kalkışarak günah işlemek, düşmanlık etmek ve Peygambere karşı gelmek konusunda gizli gizli konuşanları görmedin mi? Sana geldiklerinde, Allah'ın seni selamlamadığı bir şekilde seni selamlarlar; içlerinden, “Gerçekten peygamber olsaydı Allah'ın bizi, söylediklerimizden ötürü, cezalandırması gerekmez miydi?” derler. Cehennem onlara yeter. Oraya girerler, ne kötü dönüşür! Mücadele 58/8.

³³⁷ Buhârî, Duâ 58; Edeb 35; Müslim, Selâm 10.

³³⁸ Aşır Örenç, *Hz. Peygambere Yapılan Saygısızlıklar ve İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*, (basılmamış yüksek lisans tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Isparta, 2007, s.115.

³³⁹ Ebû Necib Sühreverdi, *Yönetenlerin Yönetimi*, Kervan Kitapçılık, trc. Nahifi Mehmet Efendi, ys: ts, s. 23.

karşı hazırlık sayıldığı için mubah olmuş, hatta mescitte bile oynanması caiz kılınmıştır.³⁴⁰ Habeşliler, mescitte Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanında kısa mızraklarıyla oyun oynadıkları sırada Hz. Ömer içeriye girdi ve çakıl taşlarına uzanıp Habeşliler'e çakıl taşları attı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): “Ya Ömer!, onları serbest bırak” buyurdu.³⁴¹ Bu sırada Hz. Ömer, Hz. Peygamber (s.a.v)'in içerde olduğunu bilmiyordu.³⁴² Çakıl taşlarını atmasının sebebi oyun oynayanların mescidi terk etmelerini istemesiydi.³⁴³ Toplumun meşru isteklerini kabul eden Hz. Peygamber, bu isteklerini desteklemekten de geri durmamıştır. Hz. Ömer'in, Hz. Peygamber'i görmeden onun yanında, izin verdiği kişilere müdahalesi karşısında, Hz. Peygamber (s.a.v) bir tepkide bulunmamış, nezaketini muhafaza ederek Hz. Ömer'i uyarmıştır.

Müsamaha ile alâkalı diğer bir örnekte şöyledir: Bir bedevî, mescidin içinde hacetini giderdi. sahâbe onu dövmeye kalkıştı. Rasulullâh (s.a.v) onlara: “Onun işini yarıda kestirmeyin” buyurdu. Sonra bir kova su istedi de, onun bevlettiği yerin üzerine döktürdü.³⁴⁴ Bedevî: Badiye'de yani çölde yaşayan demektir. Bunun Arap veya Acem olması şart değildir. Şehirde yaşamayan manasına gelir. Bunlar hayat şartları icabı, şehir hayatında incelik gelişen bir kısım görgü kaidelerinden mahrumdurlar. Şehirlilerce kaba karşılanan davranışları vardır. Bu onların eksikliğinden veya terbiyesizliklerinden ileri gelmez, bilakis içinde yaşadıkları cemaatte bu değerlerin yokluğundan ileri gelir. Bu sebeple Rasulullâh (s.a.v) bedevîlere karşı son derece anlayışlı davranmış, kasta mebni olmayan, onların alışkanlıklarından gelen kabalıkları, eksiklikleri, mülâyemetle karşılayıp tatlılıkla öğretme yoluna gitmiştir.³⁴⁵

İslâmî anlayış sahibi olduğu vakit bedevî der ki: “Rasulullâh (ona annem babam feda olsun!) kalktı, beni ne azarladı, ne de kötü söz söyledi.” bu söz Hz. Peygamber (s.a.v)'in davranışından sonra bedevînin selâmet bulduğunu ifade

³⁴⁰ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XIV, 257.

³⁴¹ Buhârî, Cihâd ve Siyer 78; Müslim, 'İdeyn 22.

³⁴² Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XIV, 257.

³⁴³ Muhammed Emîn b. Abdullâh, *Şerhu Sahihi Müslim*, Cidde: Daru'l Menhac, 2009, X, 424.

³⁴⁴ Buhârî, Edeb 35; Vudû 57, 58; Müslim, Tahâret 99; Nesâî, Tahâret 45.

³⁴⁵ İbrahim Canan, *Kütübü Sitte*, X, 232.

etmektedir.³⁴⁶ Bedevî hakikati fark ettikten sonra bu kaba davranışına Hz. Peygamber (s.a.v)'in ne kadar rıfkla muamele ettiğini idrak etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v), yapılan hataları hemen cezalandırma yöntemini kullanarak değil de yumuşak muamele ile çözmek istemiştir. Müslim'in rivayetinde ek olarak cemaatin kötü müdahalesine mani olan Rasulullâh, işini görüp bitirinceye kadar ona müsaade etmekte sonra çağırıp, mabetlerin pislik bırakma yeri değil, ibadet yeri olduğunu öğretmektedir. Bu bir ceza, azarlama değil, tamamen bir öğretme faaliyetidir. Hz. Peygamber bedevîlerin kaba, görgüsüz davranışlarını hoşgörüyü karşılama, onlara kızıp gönüllerini kırmadığı gibi, ashabından da onlara karşı anlayışlı olmalarını istemiştir.³⁴⁷

Yine mescitte geçen bir başka nezaket örneği de Hz. Peygamber'in gördüğü yanlış bizzat düzeltmesidir. Bir keresinde Rasulullâh kible duvarında bir tükürük gördü ve hemen onu kazıdı. Sonra insanlara dönüp: “Biriniz namaz kılarken önüne doğru tükürmesin. Çünkü namaz kıldığı zaman Allah, onun yüzünün geldiği tarafındadır.” buyurdu.³⁴⁸ Bu örnekte de ilk başvuru çare cezalandırma değil de ıslah etme metodudur.

Ensâr'dan bir adam çocuğuna Kâsım adını verdi. Sahâbe: “Biz seni Ebu'l-Kâsım künyesiyle künyeleyemeyiz ve sana ikram da etmeyiz!” deyince O zat bu sözü Hz. Peygamber (s.a.v)'e haber verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): “Sen oğluna Abdurrahman ismini ver.” buyurdu.³⁴⁹ Hz. Peygamber (s.a.v), kendi künyesinin kullanılmaması gerektiğini söylemiş³⁵⁰ olmasına rağmen yanlış yapan kişiyi doğruya yönlendirmiş, hatasını düzeltmesini istemiş, herhangi bir ceza uygulamamıştır.

3. Duyarlılık

Hz. Peygamber (s.a.v), hatasından dolayı insanları azarlamamış, onları azarlayarak incitmemiştir. Ümmetine olan sevgisi sebebiyle azarlaması gereken

³⁴⁶ Ahmet el Osmani, *Mevsu'atu Fethi'l-Müslim bi Şerhi Sahihi Müslim*, Lübnan: Dâru'l Ziya, 2006, III, 50.

³⁴⁷ Vugar Samadov, *Hadis Kaynaklarına Göre Hz. Peygamber'in Bedevilerle İlişkisi*, s. 48.

³⁴⁸ Buhârî, Salât 33.

³⁴⁹ Buhârî, Edeb 105.

³⁵⁰ Buhârî, Edeb 106.

durumlarda azarlamayı hafifçe yapmıştır.³⁵¹ Hz. Peygamber (s.a.v) insanlara bir hususta ruhsat verdi. Bir topluluk o işten çekindi ve o işi yapmadılar. Onların bu çekingenliği Hz. Peygamber (s.a.v)'e ulaştınca, hemen hutbeye çıkıp Allah'a hamd etti, sonra: "Birtakım cemaatlere ne oluyor ki, benim yapmış olduğum işten çekiniyorlar? Allah'a yemin ederim, ben Allah'ı onların en bileni ve Allah'a saygısı en şiddetli olanıyım." buyurdu.³⁵² Bu türlü rivayetler, Rasulullâh'ın hiç kimseyi kötü yönüyle teşhir etmediğini, yüzüne ayıbını vurmadığını, herhangi bir kimseden gördüğü veya duyduğu menfi bir duruma "İnsanlar niye şöyle söylüyorlar, niye şöyle yapıyorlar." diyerek umumi bir üslupla temas ettiğini belirtmektedir.³⁵³

Bir diğer rivayette bir adam Hz. Peygamber (s.a.v)'e geldi de: "Filanca kimse bize namaz kıldırırken o kadar uzatıyor ki, vallahi sabah namazına gitmekten geri kalıyorum!" dedi. İbn Mesûd: "Ben Rasulullâh'ı hiçbir konuda o günkü kadar öfkeli görmedim." demiştir. Bu şikayet üzerine Rasulullâh: "Ey insanlar! İçinizden bazı kimselerde cemaati dinden nefret ettirme hasleti vardır. Herhangi biriniz namaz kıldırarak olursa hafif tutsun. Çünkü cemaatin içinde hasta olanı var, yaşlı olanı var, iş güç sahibi olanı vardır." buyurdu.³⁵⁴ Çok sinirlendiği bir meselede dahi yine isimlerle hitap etmemiş, davranışın yanlışlığını beyan etmiştir. Sinirlenmesinin sebebi de insanları dinden soğutacak davranışlara engel olmaktır.

Kendi işini kendisi gören Hz. Peygamber (s.a.v), devlet başkanı olmasına rağmen devlete ait işlerin bazılarını da kendisi bizzat yapıyordu. Rivayette, bir sahâbi Hz. Peygamber (s.a.v)'e yeni doğan bir çocuğu ağzına hurma ezmesi koysun diye getirdiği esnada Hz. Peygamber (s.a.v)'in elinde hayvanı dağlamaya yarayan demir aleti ile sadaka develerini damgalayıp alâmetlediğini³⁵⁵ ifade etmiştir.

Medine de devlet başkanı sıfatıyla Hz. Peygamber (s.a.v) Ensâr'dan bir ev halkını ziyaret etmiş ve onların yanında bir yemek yemiş, çıkmak istediği

³⁵¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 526.

³⁵² Buhârî, Edeb 72.

³⁵³ İbrahim Canan, *Kütübü Sitte*, XVI, 145.

³⁵⁴ Buhârî, Edeb 75.

³⁵⁵ Buhârî, Zekât 70.

zaman evden bir yere emretmiş, kendisi için bir hasır yaygısı üzerine su serpilmiş, Hz. Peygamber (s.a.v), o yaygı üzerinde (iki rekat) namaz kılıp ev halkına dua etmiştir.³⁵⁶ Bu durum halka iç içe olma, onları ibadete ve duaya davet etme manasında bir örnektir. Hz. Peygamber (s.a.v) iki vazifeyi birlikte ifa etmiş olmaktadır. Buhârî'nin namaz bahsinde geçen diğer rivayete göre bu ev halkı Hz. Peygamber (s.a.v)'i kendi evlerine davet etmişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v)'de onların isteklerini yerine getirmiştir. Çünkü ziyaret sevgiyi pekiştirir ve muhabbeti artırır.³⁵⁷

Hz. Peygamber (s.a.v), verdiği görevi yapan sahâbiyi sözle onurlandırmış, yaptığı işi karşılıksız bırakmamıştır.³⁵⁸ Bu konuda hassas olmak konum gereği emir verme makamında olursa dahi nezaketi elden bırakmama, verilen görevin yerine getirilmesinden sonra da teşekkür etmeyi ihmal etmemek manasına gelmektedir. Bunun yanında yapılan iyiliğe karşı manevi karşılık olarak o kimseye dua da edilebilir.

4. Adalet

Adalet izafî bir kavramdır. Her zaman aynı şekilde tecelli etmez. Adalet bazen eşit paylaşmak olurken bazen de hak edene hak ettiği kadarını vermek adaletin temelini teşkil eder.³⁵⁹ Hz. Peygamber (s.a.v), ganimet dağıtımını belli amaçlar çerçevesinde şekillendirmektedir. Aksine onun bu tavrı birilerini kollama amacına yönelik bir tavır değildir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in maksadını anlama gereği duymadan, dağıtımla alâkalı yorum yapmak elbette ki uygun bir davranış olamaz.³⁶⁰ Rivayette Rasulullâh, Huneyn günü sonunda ganimet mallarını taksim etmişti ve kalpleri İslâm'a alıştırılan bazı kimselere fazla

³⁵⁶ Buhârî, Edeb 65, Duha 5.

³⁵⁷ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XXII, 228.

³⁵⁸ Ahzab günü Hz. Peygamber (s.a.v): "Kurayza oğullarının haberini bana kim getirir?" diye sordu. Zubeyr: "Ben getiririm." dedi. Sonra Hz. Peygamber (s.a.v) bir kere daha: "Kurayza oğulları'na dair bana kim haber getirir?" diye sordu. Yine Zubeyr: "Ben." diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): "Her peygamberin halis ve seçkin bir adamı vardır. Benim seçkin adamım da Zubeyr'dir." Buyurdu. Buhârî, Cihâd 40, 41.

³⁵⁹ Adalet kavramıyla alâkalı farklı değerlendirmeler için bk. Mahmut Kavaklıoğlu, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Orta Yol*, İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2004, s. 62-65.

³⁶⁰ Mahmut Kavaklıoğlu, "Nazik Olmayan Söz ve Davranışlar Karşısında Hz. Peygamber", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX/18, (2012/2) s. 7.

vermişti. Bundaki gayeyi anlamayan Ensâr'dan bir kimse: "Vallahi Muhammed bu taksimle Allah rızasını kassetmedi." dedi. Bu söz Rasulullâh'a haber verilince Rasulullâh'ın yüzünün rengi değişti ve: "Allah Mûsâ'ya rahmet etsin! Vallahi o bundan daha çok sözlerle ezalandırıldı da sabretti." buyurdu.³⁶¹ Müslim'de aktarılan rivayette ise Rasulullâh Huneyn'den dönerken Cirâne'de bir adam geldi. Gelen zat: "Ya Muhammed! Adalet göster." dedi. Rasulullâh: "Ben, adalet göstermezsem kim gösterir? Adalet göstermemişsem o halde ben haybet ve hüsrana uğramışım demektir." buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Bana müsaade buyur da şu münafığı öldüreyim, Yâ Rasulallâh!" dedi. Rasulullâh: "Halkın benim ashabımı öldürdüğümü söylemelerinden Allah'a sığınırım" buyurdu.³⁶² İki rivayette de Hz. Peygamber (s.a.v)'e ismi ile hitap edilerek saygısızlıkta bulunulmakla beraber onu adaletsizlikle suçlamak vardır. Allah Rasulü'nün, insanı incelerden ince hale getiren sohbetinden sonra böyle bir davranış, davranış sahibinin nasıl bir kalp katılığına ve nasıl bir karaktere sahip olduğunu göstermesi bakımından yeter.³⁶³ Hz. Peygamber (s.a.v)'in öfkesinden yanaklarının kızardığını rivayetlerden anlamaktayız. Bunu fark eden ashabın adamı öldürmek istemelerine engel olan Hz. Peygamber (s.a.v), ceza yöntemini uygulamamış, İslâm'ı içine sindirememiş insanların tavırlarını hoşgörü ile karşılanması gerektiğini göstermiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v), başka bir rivayette Mekke'nin fetih günü yeni Müslüman olan Kureyş büyüklerinden her birine gönüllerini Müslümanlığa alıştırmak için Huneyn ve Hevâzin ganimet mallarından yüzer deve gibi, Ensâr'ın nail olmadığı bol pay vermişti. Ensârdan bazı kimseler³⁶⁴ bunu görünce, sebebini ve hikmetini anlamayarak: "Kılıçlarımız henüz Kureyş kanı damlatırken, kazandığımız ganimetlerimiz Kureyş eşrafına geri döndürülüyor." dediler. Onların bu sözleri Hz. Peygamber (s.a.v)'e ulaştınca, Ensâr'ı davet etti. Hz. Peygamber (s.a.v), onlara "Sizden bana gelen sözler nedir?" diye bunun mahiyetini sordu. Ensâr da yalan söylemediklerinden: "Sana erişen bu sözleri biz

³⁶¹ Buhârî, Edeb 53.

³⁶² Müslim, Zekât 142.

³⁶³ M. Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, İzmir: Nil Yay., 2006, I, 398.

³⁶⁴ Yaşları genç olan Sahâbeden oluşan bir topluluktur. bk. Müslim, Zekât 132.

söyledik.” dediler. Hz. Peygamber (s.a.v) de: “Diğer insanlar aldıkları ganimet mallarıyla evlerine dönüp giderlerken, sizler de Allah’ın Rasulü ile evlerinize dönüp gitmenizden razı olmaz mısınız? Eğer Ensâr bir dere veya dağ yoluna girseler, muhakkak ben Ensâr’ın dere yoluna yahut dağ yoluna girerdim.”³⁶⁵ ifadesini kullanarak onların gönüllerini ferahlatarak hakikati beyan etmiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamber (s.a.v), ahiretin önemli olduğunu ifade etmiş, Allah ve Rasulü’nün rızasının daha önemli olduğunu bildirmiştir. Devamında sahâbiler Hz. Peygamber (s.a.v)’den razı olduklarını beyan etmiştir.³⁶⁶ Hz. Peygamber (s.a.v), herhangi bir başkaldırı olmadan duruma müdahale etmiş, genç topluluğun gönüllerini almıştır. Çıkabilecek olası bir huzursuzluğa ve fitneye anında müdahale etmiş, duygularıyla hareket eden genç topluluğu doğruya yönlendirmiştir. Dikkate alındığını ve önemsendiğini idrak eden topluluk Hz. Peygamber (s.a.v)’in konuşmasıyla yanlıştan vazgeçmiştir. Her toplumda ilgiye desteğe ihtiyacı olan gruplar vardır. Genç topluluklar da bunlardandır. Hz. Peygamber (s.a.v), bu gruplarla ilgilenmiş onları önemsemiştir.³⁶⁷

İnsanları yaptıkları işe göre değerlendirmek ve buna göre değer vermek, davranışlarını karşıdaki insanın mesleğine göre ayarlamak bir Müslümana yakışan davranış değildir. Din, üstünlüğün takva ile olduğunu beyan etmiştir. Bu yönüyle her insan yaratılana karşı saygılı olmalıdır. Bir rivayette mescidi süpüren bir zenci adam (yahut zenci kadın) günün birinde vefat etmiş fakat Hz. Peygamber (s.a.v)’e onun öldüğünü bildirilmemişti. Bir gün Hz. Peygamber (s.a.v), o zatı andı da: “Bu insan ne yaptı?” diye sordu. Sahâbe: “O öldü Yâ Rasulallâh.” dedi. Rasulullâh: “Bana vefatını haber vermeli değil miydiniz?” buyurdu. Sahâbe: “O şöyle şöyle oldu.” sözleriyle o zatın sanını horladılar onu küçük ve ehemmiyetsiz gördüler. Rasulullâh: “Haydi onun kabrini bana gösteriniz.” buyurdu. Akabinde onun kabrine vardı ve orada namaz kıldı.³⁶⁸ Hz. Peygamber (s.a.v)’in o kimsenin kabrini dua ile nurlandırmak adına da böyle

³⁶⁵ Buhârî, Menâkıb 1; Müslim, Zekât 133.

³⁶⁶ Müslim, Zekât 132.

³⁶⁷ İsmail Karagöz, “Toplumda İlgiye Desteğe ve Yardıma Muhtaç Gruplar ve İnsanlık Onuru”, *Hz. Peygamber ve İnsanlık Onuru*, ed. Mustafa Yeşilyurt, Ankara: DİB Yay., s.94.

³⁶⁸ Buhârî, Cenâiz 66; Müslim Cenâiz 71.

davrandığını ifade edebiliriz.³⁶⁹ Nitekim kendini Müslümanların hizmetine vakfeden bir zata dua ederek rahmet okumak suretiyle mükâfatta bulunmak gerekir. Bunun yanında Hz. Peygamber (s.a.v) halkı arasında bir ayırım yapmamış doğru yaşayan insanların bu yaşantısını bizzat onurlandırmış, insanları ayırarak aralarında adaletsizliğe sebep olacak hususlara karşı çok hassas davranmış, adaleti muhafaza etmiş, halk arasında dengeyi sağlamıştır.

C. HZ. PEYGAMBER'İN ASKERİ YÖNÜYLE NEZAKET VE ZARAFETİ

Savaşlar, insanların korkmasına ve gerilmesine sebep olur. Yakınıni kaybeden veya yaralanan kişiye karşı davranışların çok dikkatle seçilmesi, anlayışlılığı ve inceliği gerektirir. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v), çok ince bir komutandır. Fetihlerin öncesinde ve sonrasında takındığı tavırlar yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v)'in davranışlarını incelerken, insan psikolojisine önem verdiğini de ifade etmek mümkündür. Bu ifademizi rivayetler ile izah etmek konunun açıklanması adına önem arz etmektedir. Bu konu iltifat, müsamaha, duyarlılık başlıkları altında ele alınmıştır.

1. İltifat

Hz. Peygamber (s.a.v)'in döneminde kölelerin toplumda bir statüleri yoktu. Köleler sahip olunan mallar gibi değerlendiriliyordu. Bu anlayışın toplumda değiştirilmesi adına İslâm dini tedricîlik metodunu uygulamıştır.³⁷⁰ Hz. Peygamber (s.a.v)'de topluma kölelerin yeri olduğunu ifade etmek adına Mekke'nin fethedildiği gün, devesi üzerinde, arkasına Usame b. Zeyd'i bindirmişti. Hz. Peygamber (s.a.v), mescide kadar ilerledi ve orada devesini çöktürdü. Rasulullâh Kâbe'ye girdi. Beraberinde Usâme b. Zeyd, Bilâl ve Osmân b. Talha da içeri girdiler. Sonra Kâbe kapısı kapandı. Rasulullâh içeride

³⁶⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, III, 244.

³⁷⁰ Hamza Aktan, "Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur'anî Yaklaşım", *AÜİFD*, (2010), s. 5.

uzunca bir müddet kaldı. Sonra dışarıya çıktı.³⁷¹ Rivayetten de anlaşılacağı üzere Kâbe'nin içine ilk girenlerden biri de Usâme olmuştur. Bu durum toplumun algısında, azatlı bir kölenin oğlunun konumunu yüceltme adına önemli bir davranıştır. Başka bir yönüyle bu hadise Hz. Peygamber (s.a.v)'in bineğinin arkasına bir çocuk alarak fethettiği şehre girmesi tevazuunu da göstermektedir. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v), zafer kazanmış bir komutandır. Usâme'yi arkasına alması Usâme'nin faziletini de göstermektedir.³⁷²

Hz. Peygamber (s.a.v), Mekke fethi günü Ümmü Hânî'nin evine girdi, yıkandı ve sekiz rekat namaz kıldı.³⁷³ Ümmü Hani Mekke'nin fetih günü Müslüman olmuştu.³⁷⁴ Ümmü Hânî, Hz. Ali'nin kız kardeşidir yani Hz. Peygamber (s.a.v)'in amcasının kızıdır. Mekke'nin fethedildiği gün yeni Müslüman olan akrabasının evine giderek onun evini şereflemiştir. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v), akrabalarına ve yeni Müslüman olan insanlara verdiği değeri davranışlarıyla göstermiş olmaktadır.

2. Müsamaha

Hak yoluna davet edenin iki özelliği intikam almama ve bencillikten uzak durmaktır.³⁷⁵ Bu özellikleri bu rivayette görmekteyiz. Uhut savaşında Hind, kölesi Vahşi'ye Hz. Hamza'yı öldürmesi karşılığında hür olacağını söylemişti. Vahşi bu fiili gerçekleştirdi. Daha sonra şehit olan Hz. Hamza'nın ciğerini Hind'e getirdi. Hind bu ciğeri alıp ağzında çiğnemeye başladı ama yutamayınca onu ağzından çıkararak dışarı attı.³⁷⁶ Ve bu kadın daha sonrasında Müslümanlıkla şerefledi. Hz. Peygamber (s.a.v), amcasını öldüren bu kadını hem affetmiş hem de huzuruna kabul ederek sorusunu cevaplamıştır. Hind, Hz. Peygamber (s.a.v)'e “Ya Rasulullâh! Vaktiyle yeryüzünde senin hane halkın kadar zelil ve harap olmalarını istediğim hiçbir ev halkı yoktu. Şimdi ise

³⁷¹ Buhârî, Megâzî 51, Cihâd 126.

³⁷² Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XIV, 333.

³⁷³ Buhârî, Tatavvu 3, Teheccüd 31, Taksîru's-Salât 12, Megâzî 50; Müslim, Hayz 71, Müsafirîn 80.

³⁷⁴ Nevevî, *Sahihi Müslim*, IV, 28.

³⁷⁵ Muhammed Ebu Zehra, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, trc. Mehmet Keskin, İstanbul: İlim Yay., ts., s. 329.

³⁷⁶ Reşit Haylamaz, *Efendimiz Muhtasar*, İzmir: Muştu Yayınları, 2010, s. 425.

yeryüzünde senin ev halkın kadar aziz olmalarını istediğim hiçbir ev halkı yoktur.” dedi. Rasulullâh da Hind’e: “Nefsim elinde olan Allah’a yemin ederim ki, ben de sana nisbetle senin gibiyim.” dedi. Hind: “Yâ Rasulallâh! (Kocam) Ebû Sufyân çok cimri bir adamdır. Onun malından (gizlice alıp da) aile halkımızı yedirmemde bana günah var mıdır?” diye sordu. Rasulullâh: “Bunun ancak örf ve adete göre olmasını düşünürüm. (bundan fazlasını değil)” buyurdu.³⁷⁷ Bu hadis şerhlerde fikhî yönden açıklamaya tabi tutulmuştur. Bir kadının erkeğe soru sormasının caiz olup olmadığı konusu işlenmiştir.³⁷⁸ Diğer bir şerhte ise nafakanın durumu incelenmiştir.³⁷⁹ Bu rivayet Hz. Peygamber (s.a.v)’in yüreğinin genişliğine bir delildir. Çünkü o zoru başarmış, affetmiştir. Affin kapsamı o kadar geniştir ki Hind Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber (s.a.v)’den hiç çekinmemiş daha önce işlediği suçtan dolayı ayıplanmamış, Hz. Peygamber (s.a.v)’in yanına kadar gelip soru sormuştur. Buradan anlaşılan Hz. Peygamber (s.a.v)’in af konusunda ne kadar samimi olduğudur.

Hz. Peygamber (s.a.v)’in affi çok sınırsızdı. Bir komutan olan Hz. Peygamber (s.a.v), cezalandırmamış kendisini öldürmek için gelen şahsı affetmek kendisine daha hoş gelmiş, yapılan cahilliği bağışlamıştır.³⁸⁰ Necid tarafına gazaya gittiğinde, sefer halkı ağaçlar altında gölgelenmek için dağılmışlardı. Rasulullâh da bir sakız ağacı altına inip kılıcını o ağaca asmıştı. Sahâbe uykuya dalmıştı. Birden Rasulullâh sahâbeyi çağırdı. Onun yanında bedevî bir arab vardı. Rasulullâh: “Şu bedevî arap ben uyurken (gelmiş), kılıcımı alarak kınından sıyrılmış, yanımda durmuş. Bu arada ben uyandım. Kılıç, kınından sıyrılmış olarak bu adamın elindeydi. Bu halde bedevî bana: “Benden şu anda seni kim koruyabilir?” dedi. Ben de üç defa: “Allah korur.” dedim. O bedevî orada oturdu. Rasulullâh onu cezalandırmadı.³⁸¹ Hz. Peygamber (s.a.v)’in yiğitliğini, Allah’a güvenip dayanışmanın güzelliğini, kesin inancının doğruluğunu beyan etmek; mucizesini meydana çıkarmak, kendisine suikast yapanı bile affını

³⁷⁷ Buhârî, Buyu 95, Nafakât 8; Müslim, Akdiye 7.

³⁷⁸ Bk. Nevevî, *Sahihi Müslim*, XII, 9.

³⁷⁹ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, XXI, 32.

³⁸⁰ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, XIV, 266.

³⁸¹ Buhârî, Cihâd ve Siyer 83, Megâzî 31; Müslim, Müsafirîn 307, 311.

beyan etmektedir. Vakidî'nin nakline göre bu af sebebiyle o bedevî ve kabilesinden birçok kimseler Müslüman olmuştur.³⁸² Affetmek gönüllerde sevgi ve muhabbet için yer açar. Bu durumu bilen Hz. Peygamber (s.a.v), insanların gönüllerine girmek için af yolunu tutmuştur.

Ahzâb'dan dönüldüğü zaman Hz. Peygamber (s.a.v), sahâbeye: “Hiçbir kimse ikindiye Beni Kurayza yurduna ulaşmadıkça kılmayın.” buyurdu. Oraya gidenlerin bazıları yolda iken ikindi vakti girdi. Bazıları: “Oraya varmadıkça namazı kılmayız.” dediler. Diğer bazıları da: “Hayır, biz kılarız. O emirle bizden istenen bu (dediğiniz) değildir.” dediler. Sonra bu işi Hz. Peygamber (s.a.v)'e arz ettiler. Hz. Peygamber (s.a.v), onlardan hiçbir kimseye darılmadı.³⁸³ Bu misâlde bir grup sahâbe, Hz. Peygamber'in namazın Beni Kureyza yurduna varılıncaya kadar kılınmamasını murat etmediğini ve onun bunu söylerken kastının oraya mümkün olduğu kadar çabuk ulaşılması olduğunu savunarak namazlarını yolda kıldılar. Namazlarını geciktirenler ise, sözü hakikati üzerine alıp öyle hareket etmişlerdir.³⁸⁴ Daha sonra bu hadiseyi değerlendiren ulema, hangi grubun isabetli davrandığı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Hadise özel bir hadise olup ehli içtihat olan sahâbe içtihatlarına göre hareket etmiştir. Sonuçta da Hz. Peygamber'in herhangi bir şey dememiş olması, her iki tarafın da kendilerine göre haklı olduğunu gösteren bir delildir.³⁸⁵ Bu misalde Hz. Peygamber (s.a.v)'in sözünün hakikate veya mecaza hamlinin sahâbeyi farklı tavır sergilemeye götürmesi ve bu içtihat farklılığı karşısında Hz. Peygamber (s.a.v)'in, sahâbeyi tenkit etmemesi veya sahâbeye darılmamasının bir örneği vardır. Nitekim hem bir Peygamber hem de bir askeri lider olarak bir emir telakki etmiştir. Bu emrin farklı yorumları karşısında Hz. Peygamber (s.a.v), engin inceliği ile hareket etmiştir.

Başka bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v) Tâif gazvesi esnasında muhasara uzayınca, bazı sahâbeyle istişareden sonra: “İnşallah yarın dönüyoruz!” diye orduya ilan etmişti. Bu, Rasulullâh'ın sahâbeden bazı

³⁸² Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XIV, 264.

³⁸³ Buhârî, *Salâtu'l-Havf* 6; Müslim, *Cihâd* 69.

³⁸⁴ Bk. Kadı İyâz, *İkmâlu'l-Mu'lim*, VI, 109.

³⁸⁵ Halim Çalış, “Kur'an'ı Anlama ve Tefsirde Mecaz ve Kinaye Faktörü”, *Yeni Ümit*, sy. 59, (Ocak-Şubat-Mart 2003), s. 30.

insanlara ağır geldi de: “Biz buradan Tâif’i fethedinceye kadar ayrılmayız!” dediler. Bu itiraz üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): “Öyleyse yarın sabah harbe hazır olun!” buyurdu. Ertesi sabah harbe giriştiler ve düşmanla çok şiddetli bir savaş yaptılar. Düşmanın attığı ok, taş, kızgın demir çivilerle Müslümanlardan yaralananlar çok oldu. Bunun üzerine Rasulullâh: “İnşaallah yarın döneceğiz.” buyurdu. Bu defa bu karara sevinip sükut ettiler. Rasulullâh da sahâbenin bu sevinçli sükûtlarına taaccüp edip güldü.³⁸⁶ Rivayette Hz. Peygamber (s.a.v)’in istişare kararı olarak duyurduğu ilana sahâbe karşı gelmiş ve Hz. Peygamber (s.a.v)’e muhalefet etmişlerdir. Bu durum karşısında Hz. Peygamber (s.a.v), onları fiili veya sözlü olarak cezalandırmamış aksine onların isteklerini kabul etmiştir. Komutanın emrini savaş halinde iken dinlememek ciddi manada orduyu zora sokabilecek bir durumdur. Buna rağmen askerlerinin istediğini yapan Hz. Peygamber (s.a.v), ümmetinin isteklerini hafife almadığını göstermiş olmaktadır.

3. Duyarlılık

Hz. Peygamber (s.a.v), insanın korunması adına mescitlerde yanlarında ok bulunan kimseleri uyarmıştır ve şöyle buyurmuştur: “Her kim mescitlerimizin, çarşılarımızın birinden yanında ok varken geçecek olursa eliyle demirlerinden tutsun ki, bir Müslüman’ı yaralamasın.”³⁸⁷ Bu ifade Müslümanların kendi aralarında birbirlerini incitmemeleri adına önemlidir. Bu yaralama ne kadar hafif bile olsa yine de Hz. Peygamber (s.a.v), buna müsaade etmemiştir. Mescitler, çarşılar gibi insanların toplu bulunduğu yerlerde zarar verebilecek silahlarla tedbirsiz ve usulsüz dolaşmanın insanlara zarar verebileceğini bu hadis güzel izah etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v), Müminlere karşı çok merhametlidir. Onların zarar görmesini istemez.³⁸⁸ İşte bu durum Hz. Peygamber (s.a.v)’in ümmetinin şahsında bütün insanlığa öğrettiği eskimez medeniyet derslerinden biridir.

Başka bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v), bir vazifeli seçip ona emir verebilecek konumda iken yinede bu işi kimseye emretmemiş, gönüllü olarak

³⁸⁶ Buhârî, Edeb 68.

³⁸⁷ Buhârî, Salât 67.

³⁸⁸ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, IV, 317.

yapacak olanı aramıştır. Hz. Peygamber (s.a.v), Medine'ye hicret ettiği zaman düşman saldırısından endişe ederek bir gece uyuyamadı da: “Keşke sahâbemden elverişli bir kişi bu gece beni, bekçilik edip, muhafaza etseydi!” dedi. Tam bu sırada biz ansızın bir silah sesi işitildi. Rasulullâh: “Bu kimdir?” diye sordu. O kimse: “Sa'd b. Ebî Vakkâs, Yâ Rasulallâh! Seni bekleyip korumak için geldim!” diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v), uyudu, hatta biz onun horladığını işittik.³⁸⁹ Hz. Peygamber (s.a.v)'in korumaya ihtiyacı yoktu. Bu hadise “Allah seni korur.”³⁹⁰ Ayetinden önce vuku bulmuştur.³⁹¹ Bu ayet indikten sonra böyle bir korumaya Hz. Peygamber (s.a.v) ihtiyaç duymamıştır.³⁹²

D. HZ. PEYGAMBER'İN ARKADAŞLARIYLA İLİŞKİLERİNDE NEZAKET VE ZARAFETİ

İnsanoğlu toplumsal bir varlıktır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerden birisi hiç kuşku yok ki, onun toplum halinde yaşama mecburiyetidir.³⁹³ Bu zorunluluk huzurlu olmak isteyen insanın toplumla birlikte huzurlu olacağına kanıttır. Bu huzurun başlangıcı, arkadaşlık ilişkilerinde olan saygı ve nezakettir. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v), tebliğ vazifesinin yanında hem de bir arkadaşdır. Hz. Peygamber (s.a.v) arkadaşlarına ve etrafında olan bütün insanlara karşı çok vefalı ve ince bir insandır.

Toplumunu oluşturan arkadaşlık bağı dinimizde çok önemli bir yere sahiptir. Dinimizde arkadaşlık ilişkisi, kardeşlik çerçevesinde ele alınmaktadır. Nitekim Ensâr ve Muhacir kardeşliğinde bu daha iyi anlaşılmaktadır. Medine'ye hicretten sonra Hz. Peygamber (s.a.v), Ensâr ve Muhaciri kardeş ilan ederek toplumda dayanışmanın ve yardımlaşmanın önemini göstermiştir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in temellendirdiği arkadaşlık bağları sayesinde Ensâr'ın Hz. Peygamber (s.a.v)'e ve diğer Muhacirlere ilgisi, yakınlığı ve yardımı sürekli

³⁸⁹ Buhârî, Temennî 4, Cihâd 69; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe 40.

³⁹⁰ Maide, 5/67.

³⁹¹ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XXV, 6.

³⁹² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 232.

³⁹³ Halil Çiçek, *Farklı Kültürlerin Bir Arada Yaşama Formülü*, İstanbul: Nesil Yay., 1998, s. 9.

olmuştur.³⁹⁴ Bu dostluk ayetle de sabittir.³⁹⁵ Hz. Peygamber (s.a.v), arkadaşlık ilişkilerinde arkadaşlığın ve kardeşliğin asıl sebebinin dinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v), arkadaşları ile beraber aynı sohbet halkasına dahildir. Sohbetin esası, nefsin sükûn bulması ve iyi alışkanlıklar elde etmesidir.³⁹⁶ Hz. Peygamber (s.a.v) ve arkadaşları sohbet halkasında aynı boya ile boyanmaktadır yani sahâbe Hz. Peygamber (s.a.v)'den ne görürse onu hayatlarına yansıtmaktadır. Bu durum toplumun ıslahı adına da önem arz etmektedir. Nitekim arkadaşlığın esasında bulunması gereken ölçüleri kendi hayatında sergilemiş onları bize örnek olarak göstermiştir. Bu yönüyle konu iltifat, ilgi, müsamaha ve vefa başlığı altında incelenmiştir.

1. İltifat

Hz. Peygamber (s.a.v), insanların kendisine yaptığı iyilikleri hiç unutmaz onları dile getirerek, kendisine yardım edenlere iltifat ederdi. Özellikle Ensâra hususi bir iltifat-ı nebevî söz konusudur. Çünkü Ensâr on üç yıldan beri Mekke'de eziyet gören, sıkıntı çeken müminleri evlerine konuk, sofralarına ortak etmiştir. Bilindiği gibi, öz yurdunu terkedip göçetmek ne kadar zor bir işse mal varlığını, evini ve sofrasını karşılıksız olarak diğerleriyle paylaşmak da o derece zordur. Nasıl ki, Muhacirleri faziletli kılan Allah ve Rasulü'nün rızasına nail olmak için göç etmiş olmaları ise, Ensârı faziletli kılan da Allah ve Rasulü'nün rızasına nail olmak için yaptıkları yardımlardır.³⁹⁷ Özellikle hicret eden Müslümanlara yardım eden Ensâr için Hz. Peygamber (s.a.v) şunları ifade etmiştir: "Ensâr cemaati! Bana insanların en sevimlilerisiniz."³⁹⁸ Kendisine ve arkadaşlarına yapılan yardımları unutmayan Hz. Peygamber (s.a.v), Habeşistan'a hicret eden Müslümanlara zulmetmeyen, sonrasında Müslüman olduğu

³⁹⁴ Hüseyin Algül, "MuHaccirûn-Ensâr Üzerine Bir Araştırma", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V/5, (1993), 49.

³⁹⁵ "Doğrusu inanıp hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla Cihâd edenler, işte bunlar birbirlerinin dostudurlar." Enfal, 8/72.

³⁹⁶ Selma Başar, *Zahide Hanımlar*, İstanbul: Gül Yurdu, 2007, s. 212.

³⁹⁷ Hüseyin Algül, "MuHaccirûn-Ensâr Üzerine Bir Araştırma", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V/5, (1993), 38.

³⁹⁸ Buhârî, Menkıbe 4.

rivayetlerde beyan edilen³⁹⁹ Habeş lideri Necaşi vefat ettiği zaman şöyle buyurmuştur: “Bugün salih bir kişi ölmüştür. Kalkınız da kardeşiniz Ashame’ye cenaze namazı kılınız”⁴⁰⁰ Muhacirlerin, Habeşistan’ın Hıristiyan kralı tarafından iyi karşılanmış olduğu malumdur. İlk muhacir grubun ardından diğerlerinin de hicret etmiş olması bunu açıkça göstermektedir.⁴⁰¹ Hz. Peygamber (s.a.v), bu iyiliğe karşı vefasını göstermiştir. Çünkü Habeşistan’ın Hıristiyan kralı, kendi ülkesine hicret etmek zorunda kalan bir grup Müslümanı himaye etmiş, onlara can ve mal güvenliği vermiş, dinlerini rahatça yaşayabilme imkânını sunmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v), kendisine arz edilen bir meseleyi kimsenin gönlü incinmeden çözmüştür. Hükmü verdikten sonra diğerlerinin gönlünü de almıştır. Rivayet şu şekildedir. Hz. Peygamber (s.a.v), sahâbeyle birlikte Mekke’den çıktı. Bu sırada Hamza’nın kızı Hz. Peygamber (s.a.v)’e: “Ya amca, ya amca!” diye feryat ederek arkalarına takılmıştı. Ali ona uzandı ve eliyle tuttu da mahfede bulunan Fâtıma’ya hitaben: “Amcanın kızını al!” deyip, onu mahfeye yükledi. Medine’ye geldikten sonra Hamza’nın kızının misafirliği hakkında Ali, Zeyd b. Hârise, Cafer uzlaşamadılar. Ali: “O, benim amcamın kızıdır. Onun terbiyesine ben herkesten fazla hak sahibiyim.” dedi. Cafer de: “O, benim amcamın kızıdır. Teyzesi de benim nikahım altındadır. Terbiyesi bana düşer.” demişti. Zeyd b. Hârise de: “O, benim kardeşimin kızıdır.” diyordu. Bu mesele kendisine arz edilince Hz. Peygamber (s.a.v), teyzesine ait olduğuna hükmetti ve: “Teyze, terbiye hususunda ana menzilesindedir.” buyurdu. Sonra Ali’ye hitaben: “Sen bendensin, ben de sendenim yani sen bana neseple bağlısın, ben de sana bağlıyım.” diye nazik ifadelerle gönlünü aldı. Cafer’e de: “Sen de yaratılışın bakımından ve ahlâkın bakımından bana benzedin.” dedi. Zeyd b. Hârise’ye de: “Sen bizim kardeşimiz ve dostumuzsun.” dedi.⁴⁰² Ammâre’nin, Hz. Peygamber (s.a.v)’e “amca!” diye hitabı, saygıdan ileri gelen bir tavsiftir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v) onun amcası değil, amcasının oğludur. Hz. Hamza

³⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Levent Öztürk, “İslamiyet’in Yayılmasında Hicretin Önemi: Habeşistan Hicretleri Örneği”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, (2001), s. 17.

⁴⁰⁰ Buhârî, Menkıbe 37.

⁴⁰¹ Levent Öztürk, “İslamiyet’in Yayılmasında Hicretin Önemi: Habeşistan Hicretleri Örneği”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, (2001), s. 11.

⁴⁰² Buhârî, Sulh 6.

ile Hz. Peygamber (s.a.v)'in stkardei oldukları da bilinmektedir.⁴⁰³ Hz. Peygamber (s.a.v), çocuğun teyzesine verilmesini daha uygun görmüştür. Bu kararını açıklarken diğerlerinin kalbinin kırılmamasına zen göstermiş, onlara ait meziyetlerle kendilerini reflendirmitir. İnsanların arasını sulhla beraber dzelten⁴⁰⁴ Hz. Peygamber (s.a.v), en zor zamanlarında bile sulhu elden bırakmamıştır. Hudeybiye vakası esnasında Mekke'den ayrılırken gerçekleşen bu olay⁴⁰⁵ karşısında Hz. Peygamber (s.a.v), soğukkanlılığını korumu olayı kimseyi incitmeden çözüme ulatırmıtır.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in başkalarını mutlu etmekten holandığını ifade edebiliriz. Nitekim İbn Ömer'in hoşuna giden deveyi Hz. Ömer'den yani babasından satın alıp İbn Ömer'e hediye etmiştir. Rivayette, İbn Ömer, Hz. Peygamber (s.a.v)'le beraberinde bulunduğu esnada babası Hz. Ömer'e ait sert ve genç bir erkek devesine biniyordu. Hz. Peygamber (s.a.v)'in önüne geçen hayvanı gören babası da: "Ya Abdullah! Hz. Peygamber (s.a.v)'in önüne hiç kimse geçmez." diyordu. Bunun zerine Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. Ömer'e: "Bu etin deveyi bana sat!" buyurdu. Hz. Ömer de: "O senindir." dedi. Böylece Hz. Peygamber (s.a.v) o deveyi satın aldı. Sonra: "Bu deve senindir ya Abdullah, ne istersen yap." buyurdu.⁴⁰⁶ Bu ince ve dnceli davranış İbn Ömer'in unutabileceği bir hadise değildir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v), babasından satın aldığı deveyi oğluna hediye etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v), kendisine hediye verileni de çoğu zaman hediye olarak vermiştir.⁴⁰⁷

Hz. Peygamber (s.a.v), davet edildiği meknlara icabet etmiştir. Beni Seleme'den bir adam, deve keseceği esnada Hz. Peygamber'in onlara eşlik etmesini istemişti. Hz. Peygamber (s.a.v) onların bu isteğini geri evirmemitir.⁴⁰⁸ Hz. Peygamber (s.a.v)'in bu davete icabeti ve kendisi ile teberrük olunması içindir. Başkalarının yanında kesilen deveden ikram edileni yemesi ise son derece büyük nezaket ve ahlâk sahibi olduğunun göstergesidir.

⁴⁰³ İbrahim Canan, *Kütübü Sitte*, VI, 128.

⁴⁰⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, V, 350.

⁴⁰⁵ Bk. Buhârî, Sulh 6.

⁴⁰⁶ Buhârî, Hibe 23,24.

⁴⁰⁷ Müslim, Zühd 28.

⁴⁰⁸ Müslim, Mesâcid 197.

2. İlgi

Bir yakınını kaybeden bu sebeple hüznü olan bir insana yapılabilecek en doğru davranış onu teselli etmektir. Bu teselli onun acısını dindirecek ve sabrını arttıracaktır. Acılı bir insanı hüznünden dolayı kınamak, acısını artıracığı gibi sabrını da azaltacaktır. Rivayette Cabir b. Abdullah: “Babam Uhud’da şehit edildiği zaman, ben ağlayarak yüzünden elbisesini açmaya başladım. Oradakiler ağlamamı istemiyordu. Hâlbuki Hz. Peygamber (s.a.v), bir şey demiyordu. Halam Fâtıma da ağlamaya başladı.” Hz. Peygamber (s.a.v): “Ya Fâtıma! Siz ona ağlasanız da, ağlamasanız da, siz şehidi yerinden kaldırıncaya kadar melekler kanatlarıyla onu gölgelendirmeye devam etti.” buyurdu.⁴⁰⁹ Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v), ağlamaktan men etmiyor hakikati ağlayan insanlara hatırlatıyordu. Allah’ın şehide hazırladığı nimeti müjdeliyordu. Hz. Peygamber (s.a.v), Câbir’e: “Sana bir müjde vereyim mi? Allah babanı diriltti ve kendisine perdesiz doğrudan doğruya söz söyledi. Hâlbuki şimdiye kadar hiçbir kimseye böyle perdesiz söylememiştir.”⁴¹⁰ Bu hatırlatmalar ve açıklamalar insanı rahatlatır ve hüznünü dağıtır.

Yine aynı sahâbe ile alâkalı başka bir rivayette şöyledir. Câbir b. Abdullah’ı, Hz. Peygamber (s.a.v), Mustalik oğulları seferinde bir ihtiyaç için gönderdi. Sonra Câbir, işi yerine getirerek geri döndü ve Hz. Peygamber (s.a.v)’e selâm verdi. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v) selamı almadı. Bunun üzerine Câbir b. Abdullah şöyle dedi: “Kalbimde öyle şiddetli bir hüznü meydana geldi ki, onun mahiyetini yalnız Allah bilir. İçimden: Belki Rasulullâh bana darıldı, bu işi ağır yaptığıma hükmetti, dedim. Sonra kendisine tekrar selam verdim. Yine selâmıma mukâbele etmedi. Bu defa gönlümde daha şiddetli bir hüznü meydana geldi. Sonra Rasulullâh’a (üçüncü defa) selam verdim. Bu sefer namazdan çıkınca selâmımı karşıladı.” Ve: “Beni, senin selamına selam ile mukâbele etmekten, namaz kılmakta olmam men etmiştir” buyurdu.⁴¹¹ Hz. Peygamber (s.a.v), kendisine selâm veren kimsenin selamını namazda olduğu için

⁴⁰⁹ Buhârî, Cenâiz 3, 34, Cihâd 20, Megâzî 26; Müslim, Fedâilu’s-Sahâbe 130.

⁴¹⁰ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, VIII, 25.

⁴¹¹ Buhârî, Amel fi’s-Salât 15; Müslim, Mesâcid 36.

alamamıştı. Fakat namazı biter bitmez kalbi incinen arkadaşına durumu izah etmiştir. Kalbinin kırık kalmasına müsaade etmemiştir. Câbir, Hz. Peygamber (s.a.v)'in namazda olduğunu anlayamamıştır çünkü Hz. Peygamber (s.a.v), o esnada devesi üzerinde kiblede başka bir cihete yönelmiş olarak yol alıyordu.⁴¹² Nitekim selâm; Müslümanların birbirini Allah için sevmelerine sebep olan bir faktör⁴¹³ ve bir ibadettir. Selâm vermek sünnet, alması farzdır. Hz. Peygamber (s.a.v)'in bu açıklayıcı tavrı namaz kılma esnasında selâmın alınamayacağını ifade etmek içindir.

Başka bir rivayette Itbân, Hz. Peygamber (s.a.v)'e: “Gözlerim görmez oldu. Seller benimle kavmimin mescidi arasında engel oluyor. Gönlüm arzu etti ki, bize gelsen ve benim evimde bir yerde namaz kıldırırsan, ben de o yeri bir mescit edinsem.” dedim. Rasulullâh: “İnşallah yaparım.” dedi. Ertesi sabah Rasulullâh, beraberinde Ebû Bekir ile geldi. Hz. Peygamber (s.a.v) içeri girme izni istedi. Ben de izin verdim. Eve girdiğinde oturmadı, hemen: “Evinizin neresinde namaz kıldırmanı istiyorsun?” dedi. Akabinde Itbân Hz. Peygamber (s.a.v)'e, namaz kıldırmasını arzu ettiği münasip bir yeri gösterip işaret etti. Orada Hz. Peygamber (s.a.v) namaza durdu.⁴¹⁴ Bu bağlamda kendisinden istenilen bir şeyi geri çevirmeyen Hz. Peygamber (s.a.v), bu güzel ahlâkını her yerde sergilemiştir. Zaten Hz. Peygamber (s.a.v)'den bir şey istenildiğinde, onun “Hayır!” dediği asla vaki değildir.⁴¹⁵

Yine başka bir meselede Rasulullâh, sahâbeye kaftan dağıtmış fakat bunlardan Mahrame'ye vermemişti. Bunun üzerine Mahrame, oğlu Misver'e hitaben: “Ey oğulcuğum! Haydi, beraber Rasulullâh'a gidelim. Rasulullâh'ın yanına vardıklarında oğluna “Haydi Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanına gir de onu bana çağır!” dedi. Misver dedi ki: “Ben Rasulullâh'ı babam için davet ettim. Rasulullâh omzunda bir kaftanla, babamın yanına çıktı.” ve: “Bunu senin için sakladım!” buyurdu. Misver dedi ki: Babam kaftana baktı. Rasulullâh:

⁴¹² Bk. Buhârî, Amel fi's-Salât 15.

⁴¹³ Sadık Cihan, “Hz. Peygamber'in Sünnetinde Selâm ve İnsan Münasebetlerinde Oynadığı Rol”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 6, (1986), s. 4.

⁴¹⁴ Buhârî, Sıfatı's-Salât 73; Müslim, İmân 55.

⁴¹⁵ Buhârî, Edeb 39.

“Mahrame razı oldu.” dedi.⁴¹⁶ Hz. Peygamber (s.a.v), kendisini davet eden kişinin ricasını yine geri çevirmemiş, ziyaretine gelen kimseyi memnun etmiştir. Bu rivayet Müslim’de “Çirkin ve Kaba Sözlerle İsteyen Bir Kimseye Atıyye Verme Babı” başlığı altında ele alınmıştır. Nitekim bu isteyiş şekli esasında kaba olarak nitelendirilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v), buna rağmen yinede müsamaha ve güler yüzü eksik etmemiştir.

Yine bir başka rivayette Cerîr b. Abdullah Ahmesi şöyle demiştir: İslâm’a girdiğim zamandan beri kendisinden istediğim hiçbir şeyden Hz. Peygamber (s.a.v), beni men etmedi. Beni her gördüğünde muhakkak yüzüme gülümsedi. Yemin olsun ki ben kendisine, at üzerinde sabit duramıyorum diye dert yanışımdır da, o eliyle göğsüme vurup şu duayı söylemiştir: “Ya Allah, Cerîr’i sabit tut ve onu her halinde hâdî, mehdî yani hidayet edici, hidayet edilmiş kıl!”⁴¹⁷

Hz. Peygamber (s.a.v), arkadaşlarının istediği duaları da geri çevirmemiştir.⁴¹⁸ Bir rivayette Ebû Hureyre şöyle demiştir: Rasulullâh’tan işitim: “Ümmetimden öyle bir zümre cennete girer ki, onlar yetmiş bindir, yüzleri de ayın ışık saçması gibi ışık saçar.” buyuruyordu. Bu sırada Ukâşe b. Mihsan el-Esedî: “Yâ Rasulallâh! Beni de onlardan kılması için Allah’a dua et!” dedi. Rasulullâh da: “Ya Allah! Bunu da onlardan kıl!” diye dua etti. Bundan sonra Ensâr’dan bir adam da ayağa kalktı ve: “Yâ Rasulallâh! Beni de onlardan kılması için Allah’a dua et.”dedi. Rasulullâh: “Bu hususta Ukâşe senin önüne geçti.”⁴¹⁹ buyurdu.

Dost, insanın bu dünyada ki sırdaşı, dertdaşı en önemlisi dava arkadaşıdır. Hz. Peygamber (s.a.v), dostunu günde iki kere ziyaret etmektedir. Bunu Hz. Âişe’nin rivayetinden öğrenmekteyiz. Hz. Âişe şöyle demiştir: “Ben babamla anamın İslâm Dinini din edinmiş hallerinden başka bir halde yaşadıklarını hiç hatırlamadım. O zamanlarda, sabah ve akşam vakitlerinde Rasulullâh bize gelirdi. Bir gün zeval vaktinin ilk saatinde yani en sıcak

⁴¹⁶ Buhârî, Libâs 12; Müslim, Zekât 129.

⁴¹⁷ Buhârî, Cihâd ve Siyer 161.

⁴¹⁸ Buhârî, Duâ 23.

⁴¹⁹ Buhârî, Libâs 18.

zamanda Ebû Bekir'in evinde oturuyorduk. Ev halkından biri: "İşte Rasulullâh! Bize adeti olmayan bir saatte geldi. Ve şöyle dedi: 'Bana (Mekke'den Medine'ye) çıkmam hususunda izin verilmiştir.' buyurdu."⁴²⁰ Yine Hz. Peygamber (s.a.v) hasta olan sahâbe arkadaşlarını da ziyaret etmiş, onlar için dualar etmiştir.⁴²¹

Allah Elçisinin insanları eğitirken dikkat ettiği hususlardan biri, karşısındaki insanların seviyelerine göre eğitim metodu uygulamaktı. Hz. Peygamber (s.a.v)'e bir adam geldi de, cihada gitmek hususunda izin istedi. Hz. Peygamber (s.a.v): "Anan baban sağ mıdır?" diye sordu. O zat: "Evet." deyince Hz. Peygamber (s.a.v): "O halde sen onların rızası yolunda çalış." buyurdu.⁴²² Ana-babaya hizmet; muhtaç olmaları durumunda onların yeme, içme ve giyim gibi ihtiyaçlarını karşılamak, eziyet etmemek, ağır söz söylememek, yaşlılık ve hastalıklarında bakma, vefatlarında defnetmek gibi hizmetleri kapsar.⁴²³ Hz. Peygamber (s.a.v)'in muhataplarını çok iyi tanıması ve buna göre insanları eğitmesi ve istihdam etmesi, bunu yaparken de insanı sahip olduğu bütün melekeleriyle bir bütün olarak değerlendirmesi, ruha hitap ederken akli ihmal etmemesi gibi bütüncül yaklaşımları ve bu eksendeki uygulamaları bizler için örnektir, İnsan eğitim ve yönetimindeki başarının temel faktörü de bu olacaktır.⁴²⁴ Nitekim o, bu konuda, "Biz peygamberler, insanlarla zekâ seviyelerine uygun olarak konuşmakla emrolunduk."⁴²⁵ buyurmuştur. Yine Hz. Peygamber (s.a.v), cemaatin durumunu gözeterek vaaz etmiştir. Nitekim İbn Mesûd şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.v), vaaz ve nasihat hususunda bize bıkkınlık gelmesin diye halimize bakıp günler içinde vakitler kollardı.⁴²⁶

3. Müsamaha

Sinirlenmek insanın fitratında vardır. Önemli olan ise sinirlenen insanın

⁴²⁰ Buhârî, Edeb 64.

⁴²¹ Müslim, Zikir 23.

⁴²² Buhârî, Cihâd ve Siyer 137.

⁴²³ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Kitabevi, 1971, VI, 3846.

⁴²⁴ Hasan Yenibaş, *Sünnette İnsan Unsurunun Değerlendirilmesi*, (basılmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s.29.

⁴²⁵ El-Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafa ve Muzîlu'l-İlbas*, Beyrud: 1988, I, 196.

⁴²⁶ Buhârî, İlim 12.

karşıda ki insanı incitmeden bu durumu atlatabilmesidir. Hz. Peygamber (s.a.v), yanında öfkelenen iki insana nasıl davranmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bir Peygamberin huzurunda nasıl kötü sözler söylersiniz diyerek sınırlenen insanları huzurundan kovmamıştır. Rivayette, Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanında iki kişi birbirine kötü sözler söyledi. Bunlardan biri öfkeleni ve öfkesi o kadar şiddetlendi ki, yüzü şişti ve rengi değişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): “Ben bir kelime bilmekteyim ki, eğer şu adam o kelimeyi söylese, kendisinde bulunan öfke hali muhakkak gider. O kelime “E’uzu billâhi mineşşeytânirracîm.” buyurdu. Orada bulunanlardan biri Hz. Peygamber (s.a.v)'in bu sözünü o öfkeli kişiye gidip haber verdi: “Şeytandan Allah’a sığın!” dedi. O kişi de: “Ben deli miyim sanıyorsun? Haydi, kendi işine git!” dedi.⁴²⁷ Öfke şeytandan olduğu için onun tahriklerinden Allah’a sığınmak en uygun davranış biçimidir.⁴²⁸ Kötülükler ve kötü güçler karşısında insanın tek sığınacağı ve korunacağı varlık Yüce Allah’tır. Şeytanın insanı yoldan çıkaran vesvese ve tahriklerine karşı âlemlerin Rabbi, Hâkimi ve yöneticisi Allah’ın yardımı olmaksızın hiç kimse kendisini güvende hissedemez. Bu sebeple şeytani güç ve dürtüler konusunda Allah kendisine sığınılmasını ısrarla hatırlatmaktadır.⁴²⁹

Bir adam Rasulullâh’tan borcunu ödemesini istedi. Ve isterkende Rasulullâh’a kabalık gösterdi. sahâbe derhal o kimseye (kavlen ve fiilen ezaya) azmettiler. Fakat Rasulullâh: “Onu serbest bırakınız. Çünkü hak sahibinin söz söyleme hakkı vardır. Bu zat için bir deve satın alın da onu bu adama verin!” buyurdu. Sahâbe: “Aradık bunun devesinden daha yaşlı ve kıymetli olandan başka deve bulamadık.” dediler. Rasulullâh: “O daha kıymetli olan deveyi satın alın da, onu bu zata verin. Şüphesiz sizin hayırlınız, ödemeyi en güzel yapanınızdır.” buyurdu.⁴³⁰ Hz. Peygamber(s.a.v)'in nezaketten uzak bu adama tavrı oldukça manidardır. Ona karşı olumsuz bir tepki göstermediği gibi müdahale etmek için hareketlenen çevresini de uyarmıştır. Bundan daha da dikkat çekenini ise alacaklı

⁴²⁷ Buhârî, Edeb 44; Tirmizî, Daavât 53.

⁴²⁸ Hüseyin İ. Yeğın, “Öfke Duygusu ve Dini Açıdan Baş Edebilme Yolları”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, X/2, (2010), s. 253. İstanbul,

⁴²⁹ Hayati Hökeleklı, *İslam Psikolojisi Yazıları*, İstanbul: Dem Yayınları, 2009, s.108-109.

⁴³⁰ Buhârî, İstikrâz 4, Vekâle 6, Hıbe 23; Müslim, Musakât 120; İbn Mâce, Sadakât 17; Tirmizî, Buyû 75; Nesâi, Buyu 64.

olması hasebiyle bedevînin haklı olduğunu söylemesidir. Sonuçta alacaklı olduğunu bildirerek üslûbunu görmezden gelmiştir. Böylesine cahilane bir tavır karşısında Hz. Peygamber(s.a.v)'in had bildirmek gibi bir yanı olsaydı bunu suhuletle yapardı. Ancak o, kendi şahsı için had bildirmek gibi nefsi tatmine yönelik bir duygu içinde olmamıştır.⁴³¹ Hz. Peygamber (s.a.v)'in muktedir olduğu halde böylesine olgunluk sergilemesi ve hukuka teslim olması, kendisinin ahlâki güzelliğini tescil etmektedir.⁴³² Esasen anlamlı olan muktedir olduğu halde olgun davranabilmek, güçlü iken hukuka saygılı kalabilmektir.⁴³³

4. Vefa

Ensâr ve muhacir kardeşliğini önemseyen ve bunu konuşmalarına yansıtan Hz. Peygamber (s.a.v), onların sergilediği davranışları ve iyilikleri övme adına şöyle buyurmuştur: “Eğer hicret olmasaydı, ben muhakkak Ensâr'dan bir kişi olurum. Eğer Ensâr bir dere yahut bir dağ yoluna girselerdi, muhakkak ki ben Ensâr'ın vadisine ya da Ensâr'ın dağ yoluna girerdim!”⁴³⁴ Bu beyanla beraber şunu ifade edebiliriz ki Hz. Peygamber (s.a.v), Ensâr'ı çok sevmektedir. Nitekim bunu şuradan da anlayabiliriz ki Hz. Peygamber (s.a.v), vefat ettiği zaman kendisini kabul eden ve koruyan Medine şehrinde defnedilmiş, vefatından sonra dahi Medine halkına olan vefasını göstermiştir. Hadis, Hz. Peygamber (s.a.v)'in, Ensâr'a bağlılığını ve Ensâr'ı başkalarına tercih ettiğini en belîğ bir üslûp ile bildirmiştir. Bu derece ilgi, Ensâr'ın ahde vefa ve komşuluk, arkadaşlık haklarına feragatle uyma gibi faziletlere sahip bulunmalarından dolayıdır. Hicretten sonra yaptıkları büyük yardımlardan ötürü Hz. Peygamber (s.a.v), onların iyiliklerini bu cümlelerle beyan etmiştir.⁴³⁵

Yine Hz. Peygamber (s.a.v), arkadaşlarından vefat edenlerin borçları varsa onların borçlarını öderdi.⁴³⁶ Ahirete borçlu olarak gitmelerine gönlü razı

⁴³¹ Mahmut Kavaklıoğlu, “Nazik Olmayan Söz ve Davranışlar Karşısında Hz. Peygamber”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX/18, (2012/2) s. 5.

⁴³² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, V, 70.

⁴³³ Mahmut Kavaklıoğlu, “Nazik Olmayan Söz ve Davranışlar Karşısında Hz. Peygamber”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX/18, (2012/2) s. 5.

⁴³⁴ Buhârî, *Temennî* 9, *Menâkıbu'l-Ensâr* 2.

⁴³⁵ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XXV, 17.

⁴³⁶ Müslim, *Ferâiz* 14.

olmazdı. Bu hakikat ise Hz. Peygamber (s.a.v)'in vefasına, arkadaşlarını ölümlerinden sonra da düşünmesine örnektir.

E. HZ. PEYGAMBER'İN ÇOCUKLAR İLE İLİŞKİLERİNDE NEZAKET VE ZARAFETİ

Çocukların eğitimine yapılan yatırım geleceğe yapılan yatırımdır. Nitekim bu önemli eğitim süreci eş seçimi ile başlayan ve çocuğun konuşma döneminde dini eğitimin kademeli olarak ele alındığı bir süreçtir. Anne ve babanın pedagoji bilmesi, hoşgörü ve müsamahayı esas alması, anne ve babanın çocuğa iyi örnek olması, doğum öncesi ve sonrasında çocuğun hidayeti için dua etmesi Hz. Peygamber (s.a.v)'in çocuk eğitiminde ortaya koyduğu ilkelerdir.⁴³⁷ Hz. Peygamber (s.a.v), çocuklarla bizzat ilgilenmiş onların terbiyesi hususunda pek çok örnek davranış sergilemiştir. O, engin tevazuu ile çocuklarla her fırsatta yakınlık kurmuş, onlarla şakalaşmış, gördüğünde onlara selam vermiş, hal ve hatırlarını sormuş, bu arada kusurlarını hoş karşılamış, hasta olduklarında ziyaretlerine gitmiştir.⁴³⁸ Hz. Peygamber (s.a.v), çocuklara karşı güzel davranılmasını ve onlara karşı şiddete başvurulmamasını her seferinde vurgulamıştır.⁴³⁹ Zira çocuk sevgisi Allah'ın insanlara verdiği merhamet duygusunun göstergesidir.⁴⁴⁰ Merhamet duygusu Allah'ın Rahman isminin yansımasıdır. İman ve merhamet arasında doğrudan bir ilişki vardır. Allah'a iman olan kimse, Allah'ın yarattıklarına merhamet duygusu besler. Mümin cennete giden yolun merhametli olmaktan geçtiğini bilmelidir.⁴⁴¹

Anne ve baba çocuklarına her şeyden önce imanın insan mutluluğu için gerekli olduğunu ve dinimizin ahlâka çok önem verdiğini anlatmalıdırlar. Özellikle ahlâkın adalet, iffet, cesaret ve hikmet ilkeleri üzerinde durmalıdırlar.

⁴³⁷ Yusuf Acar, "Çocukluk Dönemi Eğitiminde Hz. Peygamber'in Ortaya Koyduğu İlkeler", *Mehir*, sy. 4, (1999), s. 21-25.

⁴³⁸ Abdullah Aydın, "Hz. Peygamber'in Terbiyesinde Yetişen Çocuklar", *İslam'da Aile ve Çocuk Sempozyumu*, ed. İbrahim Canan, İstanbul: İlmî Neşriyat, 2005, s. 303-304.

⁴³⁹ Medet Coşkun, "Peygamberimiz (s.a.v)'in Çocuklara Olan İlgisi ve Şefkati", *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 181, (2006), s. 51.

⁴⁴⁰ *Hadislerle İslam*, "Hz. Peygamber'in Çocuklarla ve Gençlerle Münasebeti", ed. M. Emin Özaşar ve dğr., Ankara: DİB, 2013, VI, 391.

⁴⁴¹ Müslim, Cennet 63.

Anne ve baba aile içinde davranışlarıyla de iyi bir örnek olurlarsa çocuklar terbiyeyi daha çabuk ve kolay alırlar.⁴⁴²

Hız. Peygamber (s.a.v), çocuklara sevgi göstermenin ar sayıldığı bir gelenek içinde çok farklı bir tutum sergilemiş böylece iyi örnek olmuş hem de içinde var olan sevgi ve şefkat duygusunu yansıtmıştır.⁴⁴³

Örneğin Hız. Peygamber (s.a.v), hutbe okurken Hız. Hasan ile Hız. Hüseyin mescide girince sözüne ara verip aşağı inmiş ve onları kucağına almıştı.⁴⁴⁴ Hız. Peygamber (s.a.v), Hasan'ı ve Usâme'yi dizlerine oturtur, onları sever ve onlara dua ederdi.⁴⁴⁵ Yine Hız. Peygamber (s.a.v), kızı Fâtıma huzuruna girdiğinde kalkar, elini tutar kendisini öper ve yanına oturturdu. Hız. Fâtıma'da Hız. Peygamber'e aynı şekilde davranırdı.⁴⁴⁶ Câbir b. Semüre: "Rasulullâh ile beraber bir gün öğle namazını kıldım. Sonra Rasulullâh ailesinin yanına gitmek üzere çıktım. Ben de onunla beraber çıktım. Kendisini bazı çocuklar karşıladılar. Rasulullâh onlardan her birinin teker teker iki yanağını okşadı. Bana gelince benim yanaklarımı da okşadı."⁴⁴⁷ Hız. Peygamber (s.a.v)'in şu tavsiyesi oldukça anlamlıdır. "Yetimin başını okşa, yoksulu doyur."⁴⁴⁸ Çocukların başını okşama, insana ruh inceliği ve kalp yumuşaklığı kazandırmaktadır.⁴⁴⁹

Hız. Peygamber (s.a.v), gördüğü karşılaştığı her çocuğa selam verir, halini hatırlarını sorardı.⁴⁵⁰ Binekli olduğu zaman çocukları terkisine alır, gidecekleri yere kadar götürürdü.⁴⁵¹ Çocuklarla arkadaşça konuşur şakalaşır, onların yanında çocuklaşır, anlayış seviyelerine göre sohbet eder,⁴⁵² öğütler verir, hastalandıklarında ziyarete giderdi.⁴⁵³

⁴⁴² İbrahim Agah Çubukçu, İslamda Terbiyenin Önemi, *AÜİFD*, XXVI/1, (1984) s. 153.

⁴⁴³ Enbiya Yıldırım, *Din ve Ahlâk Ekseninde Hız. Muhammed*, İstanbul: Rağbet Yay., 2007, s. 228.

⁴⁴⁴ Nesâî, Cuma, 30.

⁴⁴⁵ Buhârî, Edeb 22.

⁴⁴⁶ Ebû Davûd, Edeb, 144.

⁴⁴⁷ Müslim, Fedâil, 80.

⁴⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 263.

⁴⁴⁹ M. Emin Ay, "Hız. Peygamber Ve Çocuklar", *Diyanet İlmî Dergi*, Peygamberimiz Hız. Muhammed Özel Sayısı, (2000), s. 168.

⁴⁵⁰ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 145.

⁴⁵¹ Buhârî, Libâs 99.

⁴⁵² Tirmizî, Birr, 57.

⁴⁵³ Buhârî, Merda 11.

1. İltifat

Her insanda var olan beğenilme ve takdir edilme arzusu özellikle çocuklarda daha yoğundur.⁴⁵⁴ Halîd b. Saîd'in kızı Ümmü Hâlid şöyle demiştir: Ben çocukluğumda babamla beraber üzerimde sarı renkli bir gömlek giyinmişken Rasulullâh'ın huzuruna gelmiştim. Rasulullâh: "Güzel, güzel" buyurdu. Ümmü Hâlid devam ederek şöyle dedi: Bu sırada ben Rasulullâh'ın iki küreği arasındaki keklik yumurtası büyüklüğünde bulunan Peygamberlik mührü (denilen et beni) ile oynamağa başladım, babam beni azarlayıp bundan menetti de Rasulullâh babama: "Çocuğu kendi haline bırak." buyurdu. Sonra Rasulullâh bana da üç defa: "Çocuğum çok yaşa da gömleğini sağlıkla giy eskit, yırt yenisini giy. Sonra yine eskit, yırt. Sonra yine eskit, yırt." buyurdu.⁴⁵⁵ Hz. Peygamber (s.a.v), tevazu ile Ümmü Hâlid'in mührü ile oynamasına izin vermiştir.⁴⁵⁶ Çocuğun elbisesi ile ilgilenmiş, çocukla büyük bir insan gibi muhatap olmuştur. Hz. Peygamber(s.a.v) insanlarla birlikte bulunduğu cemaat ortamında bu tarz şefkat dolu davranışları sergileyerek insanlara, çocuklara sevgi ve merhametle davranmayı telkin etmektedir. Çocuğun, etrafı ile diyalog halinde olması, yani söz hakkının olması, görüşlerinin ve ihtiyaçlarının dinlenmesi çocuğun önemsendiği hissiyatını verir. Böylece önemsendiğini hisseden çocuk, kişiliğini geliştirme yönünde önemli adımlar kaydeder.

Hz. Âişe şöyle demiştir: "Ben Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanında birtakım kız timsalleriyle oyun oynardım. Benim birçok kız arkadaşlarım vardı. Onlar benimle kızlara ait oyunlar oynarlardı. Biz oyun oynarken Rasulullâh eve girdiği zaman, oyun arkadaşlarım ondan saklanırlardı. Çok defa Rasulullâh bu kız arkadaşlarımı benimle oynasınlar diye benim yanıma gönderirdi."⁴⁵⁷ Hz. Âişe Peygamber'le evlendiği zaman dokuz yaşında bir kızdı. İşte bu çocukluk günlerinde oyuncak bebekleriyle kızlara mahsus oyunlar oynamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v), Âişe'nin yaşıtında olan komşu kızlarını onunla oynamaları

⁴⁵⁴ Mehmet Emin Ay, *Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza*, İzmir: Nil a.ş, 1994, s. 25.

⁴⁵⁵ Buhârî, Edeb 17, Libâs 32

⁴⁵⁶ Aynî, *Umdetü'l Kârî*, XXII, 152.

⁴⁵⁷ Buhârî, Edeb 81.

için Aişe'nin yanına yollar, beraber oynamalarına yardımcı olurdu.⁴⁵⁸ Hz. Peygamber (s.a.v)'in bütün bu halleri ve davranışları onun güzel huyunun, kız çocuklarına varıncaya kadar insanlarla ilgilenip meşgul oluşunun delilleridir.

Hz. Peygamber, çocuklara adeta yetişkin bir insan muamelesi yapardı. Hz. Peygamber (s.a.v)'e içilecek bir şey getirildi. Kendisi bundan bir miktar içti. Sağında bir çocuk, solunda da yaşlılar vardı. Bu durumda Hz. Peygamber (s.a.v), gence: “Eğer bana izin verirsen artan içeceği şu yaşlılara veririm.” dedi. Çocuk sahâbi de: “Yâ Rasulallâh! Ben senden gelen nasibimi hiçbir kimseye ihsan etmem.” dedi. Bu söz üzerine Hz. Peygamber (s.a.v), içecek kabını o çocuğun eline çabucak koydu.⁴⁵⁹ Hz. Peygamber (s.a.v), işlerine sağdan başlardı. Bu rivayette de Hz. Peygamber (s.a.v)'e su verilince sağında bir çocuk oturmaktaydı. Verilen suyu ikram edeceği esnada büyüklerin meclisinde bulunan küçük çocuğa, büyük muamelesi yapmıştır. Ve ondan izin isteyerek suyu büyüklere vermek istediğini söylemiştir. Bu muhteşem tablo çocuklara verilen değer en güzel örneklerindedir.

2. İlgî

Dinimiz hasta ziyareti konusunda Müslim, gayrimüslim ayrımı yapmaz. Hasta kim olursa olsun ziyaret etmeyi emreder. Yani hasta ziyareti konusunda Müslüman-Müslüman olmayan, dost-düşman, tanıdık-tanımadık, yakın komşu-uzak komşu herkes eşittir. Dolayısıyla kimliğine bakmadan hastayı ziyaret etmek İslâmî ve insanî bir erdemdir.⁴⁶⁰ Israrla teşvik edilen hasta ziyareti babında çocuğun da ihmal edilmediğini görüyoruz.⁴⁶¹ Bunun yanında Hz. Peygamber (s.a.v), Yahudi olan bir çocuğu ziyarete gitmiştir. Bu davranış insana verilmesi gereken değer en anlamlı örneklerinden bir tanesidir. Hz. Peygamber (s.a.v), Müslümanların çocuklarına gösterdiği ilgiyi Müslüman olmayanların çocuklarına da aynen göstermiştir.

⁴⁵⁸ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XXII, 266.

⁴⁵⁹ Buhârî, *Hîbe* 20, 21.

⁴⁶⁰ Mehmet Soysaldı, “Hasta Ziyareti Ve Adabı”, *Yeni Ümit*, sy. 81, (Temmuz Ağustos Eylül 2008), s. 35.

⁴⁶¹ İbrahim Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, İstanbul: Işık Yay., 2008, s. 194.

Örneğin kendisine hizmet eden bir Yahudi çocuğu hastalandı. Hz. Peygamber (s.a.v), ona hasta ziyaretine geldi ve başucuna oturdu. Ve çocuğa hitaben: “İslâm’a gir.” buyurdu. Çocuk yanında bulunan babasının yüzüne baktı. Babası: “Ebu’I-Kâsım’a itaat et” dedi. Bunun üzerine o çocuk hemen Müslüman oldu. Müteakiben Hz. Peygamber (s.a.v), hastanın yanından çıkarken: “Bu çocuğu cehennem ateşinden kurtaran Allah’a hamdolsun” diyordu.⁴⁶² Hz. Peygamber (s.a.v), Yahudi olan ve kendisine hizmet eden çocuğa ziyarete gitmiştir. Bu hem vefanın hem de çocuklara verilen değer bir göstergesidir. Çocuğun Yahudi oluşu da Hz. Peygamber (s.a.v)’in insanlara adaletli davrandığının insanlık olarak din ayrımı yapmadığının, hasta olan kimseyi ziyarete gittiğinin bir göstergesidir. Kalplerde sevgiyi yerleştirecek olan davranışlardır.⁴⁶³ Hz. Peygamber (s.a.v) davranışlarıyla insanların gönüllerine girmiştir.

Yine Hz. Peygamber (s.a.v) oğlu İbrahim’i sütanneye verdikten sonra onu ziyarete gider, İbrahim’i öper sonra da ayırlırdı.⁴⁶⁴ Devlet işleri arasında çocuğu sevmek için sütannesinin yanına gitmesi çocukların sevgiye ne kadar muhtaç olduğunun da bir kanıtı, Hz. Peygamber (s.a.v)’in de bu konuda ne kadar hassas olduğunun da bir göstergesidir.

Hz. Peygamber (s.a.v), sahâbenin yanına çıktığı esnada omuzu üzerinde kız torunu Ümâme vardı. Hz. Peygamber (s.a.v) Ümâme’yi taşıyarak namaz kıldırdı. Rukûya vardığı zaman onu yere koyar, rukudan başını kaldırdığı zaman onu yerden tekrar kaldırırdı.⁴⁶⁵ Rasulullâh’ın kız torunuyla yakından ilgilendiğini, ona olan sevgisini ve şefkatini gösterdiğini, geleneksel anlayışın dışına çıkarak kız torununu kucağına alıp toplum içinde gezdirdiğini, mescitte cemaate namaz kıldırırken bile onu omuzuna ve kucağına aldığını, incitmemeye çalıştığını göstermektedir. Nitekim çocuk temiz havaya nasıl muhtaç ise aynı zamanda sevgiye de muhtaçtır.⁴⁶⁶ Hz. Peygamber(s.a.v)’in kız torunu Ümâme omuzunda iken namaz kılması ile ilgili olarak şöyle yorum yapılmıştır:

⁴⁶² Buhârî, Cenâiz 79.

⁴⁶³ *Hadislerle İslam*, “Sevgi”, Ed. M. Emin Özafşar, Ankara: DİB, 2013, III, 77.

⁴⁶⁴ Müslim, Fedâil 63.

⁴⁶⁵ Buhârî, Edeb 18; Müslim, Mesâcid 4.

⁴⁶⁶ Jaçguin Guy, *Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri*, trc. Mehmet Toprak, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1976, s. 168.

“Ümâme’yi namazda taşımasının sırrı, sanki Arapların kızlara ülfet etmekten hoşlanmama adetlerini reddetmektir. Onlara muhalefet için kızı taşıdı, hatta onları reddetmekte mübalağa için namazda taşıdı. Fiille beyan, sözden daha güçlüdür.⁴⁶⁷ Bu yönüyle namaz esnasında çocuklar namaz kılınan yere gelirse onlara muhabbet göstermek lazımdır. Böylece çocuk, yaptığı işten takdir gördüğünü hisseder ve işi yapmaya devam eder. Namaz kılınan yerden gürültü yapıyor gerekçesiyle çocukları kovmamak lazımdır. Zamanla çocuk namazın önemini idrak edince daha saygılı davranacaktır.⁴⁶⁸

Hiz. Peygamber (s.a.v): “Ben namaza, içinde kıraati uzatmak niyetiyle dururum da geriden bir çocuğun ağlamasını duyunca, anasına meşakkat vermek istemediğim için, namazımı kısa keserim” buyurmuştur.⁴⁶⁹ Hiz. Peygamber (s.a.v)’in ümmetine olan ref’et ve şefkatinin sayısız delillerinden biri de budur. Çocuğu ağlayan kadının kalbi çocuğu ile meşgul olacağından, gönül duruluğu ile namaza devam edemez. Yahut namazı bozup çocuğu ile meşgul olur. Her iki suretle de anne, ya cemaat, ya huşû faziletlerinin birinden mahrum kalmış olur. Bunlar imamın namazı hafifletmesi için kâfi sebeplerdir. Peygamber bir defasında birinci rekâta atmış ayet kadar okumuşken, bir çocuğun ağlamasını işitince ikinci rekâta yalnızca üç ayet ile yetinmiştir.⁴⁷⁰

Rasulullâh çocuk olan Usâme b. Zeyd’di alır, dizi üzerine oturturdu, Hasan’ı de öbür dizine oturturdu. Sonra onları göğsüne basar, sonra da: “Allah’ım, bu ikisine rahmet (ve saadet) ihsan eyle! Çünkü ben bunlara rahmet (hayır ve saadet) diliyorum!” derdi.⁴⁷¹ Hiz. Peygamber (s.a.v)’in kendi çocuklarına karşı şefkati çok daha fazlaydı.⁴⁷²

Ebû Hureyre: “Hurmaların kesilip devşirilmesi sırasında Rasulullâh’a zekât hurması getirilirdi. Bu hurmalar Rasulullâh’ın yanında bir harman olurdu. Bir kere Hasan ile Hüseyin bu hurmalarla oynarlarken, Hasan ansızın bu sadaka hurmasından bir tane alıp ağzına koydu. Rasulullâh çocuğa şöyle bir baktı. Zeki

⁴⁶⁷ İbrahim Canan, *Kütübü Sitte*, VIII, 186.

⁴⁶⁸ Bk. Hatice Kübra Ergin, *Çocuklarda Din Eğitimi*, İstanbul: Kalbi Kitaplar, 2012, s. 120.

⁴⁶⁹ Buhârî, *Ezân* 65.

⁴⁷⁰ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, V, 359.

⁴⁷¹ Buhârî, *Edeb* 22.

⁴⁷² M. Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, İzmir: Nil Yay., 2006, s. 39.

çocuk hemen hurmayı ağzından dışarı çıkardı. Bunun üzerine Rasulullâh: “Sen Muhammed ailesinin sadaka malı yemediklerini bilmedin mi?” buyurdu.⁴⁷³ Söz konusu bu davranış, bugünkü çağdaş insanın hakkına razı olması, başkalarının hukukuna riayet etmesi anlamında örnek alınması gereken bir tavır olarak düşünülebilir.⁴⁷⁴ Zira burada Hz. Peygamber (s.a.v), çocuk dahi olsa harama el uzatılmamasını istememiş, çucuğu dövmeden çocuğa haram olduğunu hatırlatmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v)’e bir bedevî geldi ve: “Yâ Rasulallâh! Sizler çocukları öper (sever) misiniz? Biz çocuklarımızı öpüp okşamayız.” dedi. Hz. Peygamber (s.a.v): “Allah senin gönlünden merhamet ve şefkati çekip çıkarmıştır. Ben ne yapabilirim? Merhamet etmeyen merhamet olunmaz” buyurdu.⁴⁷⁵ Nitekim anne ve babanın sevgisinden ve ilgisinden yoksun olarak büyüyen çocuklar, büyük bir sevgi açlığı duymakta ve bu açlıkla bir takım davranış bozuklukları göstermektedirler.⁴⁷⁶

Hz. Peygamber (s.a.v), çocuklarla yakından ilgilenir onları bineğine alırdı. Seferden geldiği vakit ehli beytinden bir takım çocuklar tarafından karşılanırdı. Bir defa bir seferden geldi de herkesten önce Usâme b. Zeyd’i karşılamaya götürdüler. O da Usâme’yi önüne aldı. Sonra Fâtıma’nın iki oğlundan biri getirildi. Onu da arkasına aldı. Böylece Medine’ye bir hayvan üzerinde üç kişi olarak yol aldılar.⁴⁷⁷ Hz. Peygamber (s.a.v)’in çocukları bineğine alması, incekleri yere kadar götürmesi, onlara olan sevgisinden ve tevazuundan kaynaklanmaktadır.⁴⁷⁸

Diğer bir yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v) çocukların yanlarından geçerken onlara selam vermeyi de ihmal etmemiştir.⁴⁷⁹ Yine Hz. Peygamber (s.a.v), namaz kıldıktan sonra kendisini karşılayan çocukları tek tek sevmiş,

⁴⁷³ Buhârî, Et’ime 58.

⁴⁷⁴ Ali Akdoğan, “Bireysel ve Toplumsal Hayatta Ahlâka Olan İhtiyaç ve İslam” , *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* -, VIII/18, (2004), s. 191.

⁴⁷⁵ Buhârî, Edeb 18.

⁴⁷⁶ Bk. Beyza Bilgin, *İslam’da Çocuk*, Ankara: DİB Yay., 1987, s. 66.

⁴⁷⁷ Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe 66.

⁴⁷⁸ Aynî, *Umdetü’l Kârî*, VII, 30.

⁴⁷⁹ Müslim, Selâm 14.

yanaklarına dokunarak onlara yakınlık göstermiştir.⁴⁸⁰

3. Müsamaha

Hoşgörü, sevgi, şefkat, barış, merhamet denince ilk akla gelen şüphesiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Allah Rasulü'nün şefkat ve merhameti, kendisinin kabiliyetinin ve idrak ufkunun genişliğini ifade eder.⁴⁸¹

Çocuğa hoşgörü eğitimi verilmesi aşamasında yapılan davranışlar söylemlerden daha etkilidir. Bunun yanında çocuklar tarafından gözlemlenen davranışlar farklı durumlarda da tutarlı olmalıdır.⁴⁸² Hz. Peygamber (s.a.v), çocukların hoşla gitmeyen davranışları karşısında onları azarlamaz, kesinlikle gönüllerini kırmazdı.⁴⁸³ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v)'e bir çocuk getirildi. Hz. Peygamber (s.a.v), o çocuğa çiğnem yapıp damağına ovalarken, çocuk Hz. Peygamber (s.a.v)'in üzerine ıslattı. Hz. Peygamber (s.a.v), ıslattığı yerin üzerine su döktü.⁴⁸⁴ Hz. Peygamber (s.a.v), çeşitli durumlarda vaki olan bu altına kaçırma olaylarında daima aynı tavrı takınmış müdahale etmemiş, azarlamamıştır.⁴⁸⁵ Yaptığı yanlıştan haberi olmayan çocuğu azarlamak ve dövmek zalimliklerdir.

4. Duyarlılık

Hz. Peygamber (s.a.v), çocuklara büyük bir insan gibi muamelede bulunmuş onlara imamlık yapmış onlarla beraber namaz kılmıştır. Nitekim sevgi ve ilgi yerinde kullanıldığı zaman olumlu etki yapar.⁴⁸⁶ Bu yaşlarda çocuklara gösterilen ilgi ve sevgi taklitle hayatı öğrenen çocuklarda, hayatı anlamlandırma

⁴⁸⁰ Müslim, Fedâil 80.

⁴⁸¹ Hamit Dikmen, "Hz. Peygamber'de Hoşgörü ve İnsan Sevgisi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III/2, (2003), s. 129.

⁴⁸² Bk. Kawsar H. Kouchok, "Çocuklara Hoşgörüğü Öğretmek İçin Neler Yapmalı, Neler Yapmamalı: Mısır Örneğinden Bazı Yansımalar", trc. Cemil Oruç, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 13/2, (2008), s. 407.

⁴⁸³ Bekir Demir, *Hz. Peygamber'in Çocuklara Karşı Davranışlarıyla İlgili Rivayetler*, (basılmamış yüksek lisans), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995, s. 38.

⁴⁸⁴ Buhârî, 'Akıka 1; Müslim, Tahâret 101, Hayz 1.

⁴⁸⁵ Bk. İbrahim Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, İstanbul: Işık Yay., 2008, s. 201.

⁴⁸⁶ Mehmet Emin Ay, *Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza*, İzmir: Nil a.ş, 1994, s. 24.

adına büyük önem arz etmektedir. Nitekim çocuk büyüklerinden ne görmüş ise onu taklit etmektedir.⁴⁸⁷ Bir rivayette Enes: “Hz. Peygamber (s.a.v), bizim evimizde iken bazen namaz vakti gelirdi de hemen emir verir, altındaki yaygı süpürülür ve üzerine su serpilirdi. Sonra namaza durur, biz de arkasında dururduk. O bize namaz kıldırırdı.”⁴⁸⁸ demiştir. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v), çocukları arkasına topluyor ve onlara imamlık yapıyordu.

Peygamberî çocuk terbiyesinde dikkatimizi çeken mühim bir husus irâdî olmaktan çok tabîî ve insiyakî olan hususlarda çocuğa müdahale etmemek, mümkün merteye onu tabiatı ve insiyakî ile baş başa bırakmaktır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v), ne kadınlardan ne de hizmetçilerinden kimseyi dövmemiş, dövme niyetiyle elini kaldırmamıştır.⁴⁸⁹ Hz. Peygamber (s.a.v), sürekli yanında bulunan ve işlerinde yardımcı olan Enes’i bir kere olsun incitmemiş, hiçbir kırıcı söz ve davranışta bulunmamıştır.⁴⁹⁰ Enes b. Mâlik: “Ben hizada, seferde Hz. Peygamber (s.a.v)’e hizmet ettim. Vallahi bana yapmış olduğum bir şey için ‘Bunu neden böyle yaptın?’ demedi; yine yapmadığım bir şey için de ‘Bunu neden şöyle yapmadın?’ demedi.”⁴⁹¹ Hz. Enes,⁴⁹² Hz. Peygamber (s.a.v)’in bir kere olsun “of be” demediğini⁴⁹³, hesaba çekmediğini anlatmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v), çocuklara karşı güzel davranılmasını ve onlara karşı şiddete başvurulmaması gerektiğini her seferinde vurgulamıştır.⁴⁹⁴ Hz. Enes bu söylediklerine bir de fiilî misal vererek, bir keresinde Hz. Peygamber (s.a.v)’in kendisine bir görev verdiğini ifade etmiş, içinden bu işi yapmak istemediğini söylemiş, dışarıda oynayan çocukları görünce onların oyunlarına dalmış görevi

⁴⁸⁷ Osman Karabulut, *İslamda Çocuk Terbiyesi*, Konya: Uysal Kitap Evi, ts., s. 98.

⁴⁸⁸ Buhârî, Edeb 112; Müslim, Edeb 30.

⁴⁸⁹ Ebû Davûd, Edeb 8, İbn Mâce, Nikâh 51.

⁴⁹⁰ Bekir Demir, *Hz. Peygamber’in Çocuklara Karşı Davranışlarıyla İlgili Rivayetler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995, s. 47.

⁴⁹¹ Buhârî, Diyet 26, Vasiyet 26.

⁴⁹² Enes’in, Hz. Peygamber’in hizmetinde bulunma ve ona mülazemette müdavim olmanın bereketiyle iyi Ahlâk ile hizmette bulunmuş olduğunu bildirmektedir. Hâlbuki gerek tek başına hadis gerekse diğer vecihler Enes’in zaman zaman çocukluklar yaptığını, Hz. Peygamber’in buları hoş karşıladığını bildirmektedir. (Bk. İbrahim Hanif, *Hülasâtu’l-Vefâ fi Şerhi’ş-Şifâ*, İstanbul: 1314, I, 310.)

⁴⁹³ Tirmizî, Birr 68.

⁴⁹⁴ Medet Coşkun, “Peygamberimiz (s.a.v)’in Çocuklara Olan İlgisi ve Şefkati”, *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 181, (2006), s. 51.

yapmayı unutmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v), onu ensesinden yakalamış gülerak “Ey Enescik emrettiğim yere git” demiştir. Bunun üzerine Enes “Pekâla, gidiyorum ya Rasulullâh!” demiştir.⁴⁹⁵ Emrine karşı gelen Enes’e kızmadığı gibi aynı zamanda şakalaşarak Enescik diyerek nazlandırmıştır.⁴⁹⁶ Kendi rızası ile bu işi yapmasını beklemiştir.⁴⁹⁷ Buradaki adem-i müdahale dünyevî işlere mahsustur. Dini emirlerde muhalefet vaki olunca itiraz ve te’dib ihmal edilmemiştir.⁴⁹⁸ Hz. Peygamber (s.a.v) Enes’i çağırduğında da son derece yumuşak ve gönül alıcı bir eda ile “Evlâdım!” diye seslenirdi.⁴⁹⁹

5. Lâtime

Hoş ve güzel olan, ince ve anlamlı mesajlar taşıyan her ifade ve davranışa lâtime denir.⁵⁰⁰ Aşırı ve kırııcı olmayan, meşru yollardan yapılan mizahların gerek fert ve gerekse toplum üzerinde müspet neticeleri görülür. Yerli yerinde yapılan nükteler, lâtimefeler veya mizahlar fertler arası sevgi iletişimi meydana getirir ve sosyal bünyenin sağlanmasıa katkıda bulunur.⁵⁰¹

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) çocukların arasına karıştırdı ve gülyüzele çocuklara lâtime eder: “Ya Ebâ Umeyr! Nuğayr ne yaptı?” derdi.⁵⁰² Ebû Umeyr, Umeyr’in babası demektir ve küçük çocuğa Hz. Peygamber (s.a.v), tarafından verilen künyedir. Üç beş yaşındaki küçük çocuğa babalık künyesi vermek bir lâtimefedir. Çocuğun asıl adı Zeyd b. Sehl’dir.⁵⁰³ Bu çocuk Enes b. Mâlik’in ana-bir kardeşidir. Bu çocuk Peygamber’in sağlığında ölmüştür. Nuğayr, Nuğr’un küçültme ismidir. “Nuğr”, serçe kuşu kadar kırmızı gagalı bir kuştur. Medineliler bu kuşa bülbül derlerdi. Küçük Zeyd’in böyle bir kuşu ölmüştür. Hz.

⁴⁹⁵ Müslim, Fedâil 54.

⁴⁹⁶ Muhammed Ebû Zehra, Son Peygamber Hz. Muhammed, trc. Mehmet Keskin, İstanbul: İlim Yay. ts., s. 327

⁴⁹⁷ Muhammed Ebû Zehra, age., s. 326.

⁴⁹⁸ Mubârekfurî, *Tuhfetu'l-Ahfezi*, Kahire: Dâru'l Kütüb, 1963, VI, 156.

⁴⁹⁹ Tirmizî, İlim 16.

⁵⁰⁰ İsmail Yakıt, “Hz. Peygamber’den Nükte ve Latifeler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, (1997), s. 1.

⁵⁰¹ Bk. İsmail Yakıt, “Hz. Peygamber’den Nükte ve Latifeler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, (1997), s. 2.

⁵⁰² Buhârî, Edeb 81; Müslim Edeb 30.

⁵⁰³ Bu çocuk süttten yeni ayrılmıştır. Bk. Buhârî, Edeb 112. Muhtemelen iki yaşını doldurmuş bir çocuktur.

Peygamber (s.a.v), çocuğu gördükçe lâtife eder: “Ya Eba Umeyr, nuğayr ne yaptı?” derdi.⁵⁰⁴ Çocuklarla yakından ilgilenen Hz. Peygamber ayrıca onların hallerinden haberdardır.

Çocuklarla şakalaştığına bir diğer örnek de Mahmûd b. Rabi'nin rivayetidir. O şöyle demiştir: “Beş yaşında iken Hz. Peygamber (s.a.v)'in bir kere bir kovadan ağzına su alıp yüzüme püskürttüğünü hatırlıyorum.⁵⁰⁵

Hz. Peygamber (s.a.v)'in çocuklarla şakalaşması, onlara olan sevgisini ve alçak gönüllü oluşunu göstermektedir. Çocuklarla şakalaşmasında kendine ısındırmak, ilgilerini çekerek kendine bağlamak düşüncesi olduğu gibi, şakalarında insanların akli seviyelerine göre onlara yaklaşmak gerektiğine de işaret ettiği söylenebilir.⁵⁰⁶

F. HZ. PEYGAMBER'İN HANIMLARA KARŞI NEZAKET VE ZARAFETİ

Hz. Peygamber (s.a.v), kendi hanımlarına karşı gösterdiği inceliği diğer hanımlara da göstermiştir. Bu yönüyle hanımlar, dine ait sorularını Hz. Peygamber (s.a.v)'e iletmekte sıkıntı yaşamamışlardır. Diğer bir yönüyle cahiliye Arap toplumunda evlendikten sonra kocasının esiri haline gelen⁵⁰⁷ kadını olması gereken konuma yükselten Hz. Peygamber (s.a.v), bunu topluma kabul ettirirken bizzat kendi uygulamaları ile örnek olmuştur. O, hayatı boyunca ne bir kadına, ne bir hizmetçiye ve ne de bir çocuğa el kaldırmamış, şiddet ve kaba kuvvet kullanmamıştır.⁵⁰⁸ Hz. Peygamber (s.a.v)'in yakın çevresindeki hanımlarla olan ilişkilerinde özellikle de aile hayatında ilgi, değer verme, adalet, eşitlik, hoşgörü, sevgi, saygı, nezaket, güven, iffet, feragat, haklara saygı, sabır ve tahammül, empati, îsâr ve zarafet hakim olduğu için neticede o ailede huzur, uyum ve mutluluk hakim olmuştur.⁵⁰⁹

⁵⁰⁴ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XXII, 265.

⁵⁰⁵ Buhârî, İlim 19; Müslim, Edeb 30.

⁵⁰⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 425.

⁵⁰⁷ Saffet Köse, “Cahiliye Arap Toplumunda Kocaların Hanımlarına Yaptıkları Bazı Haksızlıklar ve İslam'ın Getirdiği Hukuki Düzenlemeler”, *Mehir*, sy. 3, (1999), s. 12.

⁵⁰⁸ Müslim, Fedâil, 79; Ebû Davûd, Edeb, 4; İbn Mâce, Nikâh, 51.

⁵⁰⁹ Saffet Sancaklı, “Hz. Peygamber'in Yakın Çevresindeki Hanımlara Karşı Muamelelerdeki Nezaket, Zarafet ve İncelik”, *Diyanet İlmî Dergi*, XLV/1, (2009), s. 94.

Hız. Peygamber (s.a.v) kendisine sevdiren üç şeyi sayarken kadını da zikretmiştir.⁵¹⁰ Bu hadis farklı yorumlanabilir fakat kadın olgusunu yücelten bir söz olarak anlaşılması da mümkündür. Kadının duygusallığı, anneliği, dayanıklılığı bu yücelikler arasında sayılabilir.⁵¹¹ Nitekim dünya nimetlerinin en güzeli salih bir hanımdır. ⁵¹²Başka bir yönüyle Allah'ın en sevgili kulunun bile kadını sevmeye ve onun tarafından sevmeye ihtiyacı vardı.⁵¹³ Bu konu yani Hz. Peygamber (s.a.v)'in hanımlara yönelik nazik ve zarif davranışları iki başlık altında incelenmiştir.

1. Müsamaha

Hız. Peygamber (s.a.v), her zaman yapıcı ve olumlu davranışlar sergilemiştir. İslâm'da kadın, erkek kadar önemli, değerli ve onurlu bir varlıktır. Bu sebeple Hz. Peygamber bu husus üzerinde önemle durmuştur.⁵¹⁴ Rivayette Hz. Peygamber (s.a.v), bir kabir yanında ağlamakta olan bir kadının yanından geçti de, o kadına: "Allah'tan sakın ve sabret." dedi. Kadın: "Git burdan sen benim musibetime uğramadın." dedi. Kadın, Hz. Peygamber (s.a.v)'i tanımıyordu. Kadına: "Bu zat Hz. Peygamber (s.a.v)'dir." denildi. Bunun üzerine kadın Hz. Peygamber (s.a.v)'in kapısına geldi ve yanına girdi: "Ben seni tanıyamadım." deyince Hz. Peygamber (s.a.v): "Sabır ancak musibetin ilk darbesi sırasındadır." buyurdu.⁵¹⁵ Bu rivayetten anlaşılan hakikat, vaaz ve nasihat esnasında karşılaşılan eziyetlere göğüs germenin gerektiğidir. Çünkü kadın: "Benim başıma gelen senin başına geldi mi?" diyerek Hz. Peygamber (s.a.v)'i anlayışsızlıkla suçlamıştır. Hâlbuki Hz. Peygamber (s.a.v), ölüm acılarının her türlüünü yaşamıştır. Babasız doğmuş, annesini, dedesini, eşini, çocuklarını, amca ve yakınlarının vefatına şahit olmuştur. Diğer bir yönden Hz. Peygamber (s.a.v), tevazuuna, cahile karşı gösterdiği şefkatli muameleye, felaketzedeyi muaheze etmeyip özrünü kabul buyurduğuna delildir. Diğer bir konu ise görüş, fikir ve inançların

⁵¹⁰ Diğerleri: Namaz ve güzel koku. Nesâî İşâretu'n-Nisa.

⁵¹¹ Yavuz Köktaş, *Güncel Hadis Yorum Ve Tartışmaları*, İstanbul: Rağbet Yay., 2010, s. 299.

⁵¹² Müslim, Radâ 64.

⁵¹³ Sema Maraşlı, *Muhabbet Olsun*, İstanbul: Popüler Kitap, 2009, s. 112.

⁵¹⁴ Süleyman Uludağ, *İslâm'da İrşâd*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1997, s. 124-125.

⁵¹⁵ Buhârî, Cenâiz 31; Müslim, Cenâiz 15.

değiştirilmesinde zaman faktörünün çok önemli olduğudur.⁵¹⁶ Nitekim musibettede kadın acısı ile beraber söylediği sözü çok fark edemese de aradan geçen zaman yanlış yaptığını düşünmesini sağlamıştır. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v) kadına yaptığı yanlış anlaması için zaman vermiştir denilebilir.

Af ve müsamaha kin ve öfkeden arınmış bir kalpte bulunur.⁵¹⁷ Bunun en güzel örneğini Hz. Peygamber (s.a.v)'de görmekteyiz. Rivayette Hayber'de bir Yahudi kadın, zehirli bir koyun etini Hz. Peygamber (s.a.v)'e getirdi. Hz. Peygamber (s.a.v), bu koyunun etinden yedi ve zehirli olduğunu haber verdi. Akabinde bu hıyaneti yapan kadın getirildi ve sebebi soruldu. Kadın suçunu itiraf etti. Sahâbe tarafından: “Bu kadını öldürelim mi?” diye soruldu. Hz. Peygamber (s.a.v): “Hayır öldürmeyin.” buyurdu.⁵¹⁸ Bu rivayette de Hz. Peygamber (s.a.v), kendisini zehirlemek isteyen kadını affetmiştir. Nitekim hoşgörü, sevgi, şefkat, barış, merhamet denince ilk akla gelen şüphesiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir.⁵¹⁹ Nitekim “bağışlama” hoşgörüyü sağlayan faktörler arasında yer almaktadır.⁵²⁰

Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanında iken kadınlar sormak istedikleri soruları korkmadan çekinmeden Hz. Peygamber (s.a.v)'e yönlendiriyorlardı. Bu özellik hem dinin kolay anlaşılması hem de akıllarda soru işareti kalmaması adına önemlidir. Diğer bir taraftan Hz. Peygamber (s.a.v), soru soran kimseyi de sorusu sebebiyle utandırmamıştır. Rivayet şu şekildedir: Rifâ adlı sahâbi, karısını boşadıktan sonra o kadınla Abdurrahmân b. Zubeyr evlendi. Bir müddet geçince kadın, Hz. Peygamber (s.a.v)'e geldi de: “Yâ Rasulallâh! Vallâhi Abdurrahmân'ın beraberinde bulunan erkeklik aleti ancak şu elbise saçağı gibi gevşektir.” dedi. Kadın üst elbisesinden sarkan bir püskülü elinde tutup gevşekli-

⁵¹⁶ Şevki Saka, “İnsanı Aydınlatmada Tedrici Metodun Önemi”, *AÜİFD*, LXII/1, (2001), s. 59.

⁵¹⁷ Muhammed Ebû Zehra, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, trc. Mehmet Keskin, İstanbul: İlim Yay. ts, s.324

⁵¹⁸ Buhârî, Hıbe 26.

⁵¹⁹ Hamit Dikmen, “Hz. Peygamber'de Hoşgörü ve İnsan Sevgisi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III/2, (2003), s. 129.

⁵²⁰ Diğer faktörler: Özeleştirme, kusur araştırmama, öfkeyi yenme, sabırlı olmaktır. Ayrıntılı bilgi için bk. Hakan Hemişli, *Din ve Hoşgörü İmkan ve Sınırlılıklar –İslam Dini Örneği-*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2007, ss.44-48.

ği gösterdi. Bu sırada Ebû Bekir, Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanında oturmakta, Hâlid b. Saîd b. Âs'da kendisine izin verilmesi için hücrenin kapısında oturmaktaydı. Kadının bu sözlerini işitince Halid dışarıdan: “Ya Ebû Bekir, ya Ebû Bekir! Şu kadını Rasulullâh'ın huzurunda açıkça söylediği sözlerden dolayı niye kovmuyorsun?” diye sesini duyurdu. Rasulullâh ise gülümsedi. Sonra da kadına: “Sanırım ki sen eski kocan Rifâ'ya dönmek istiyorsun? Fakat sen ikinci kocan Abdurrahmân ile beraber olmadan bu dönüş olmaz.”⁵²¹ buyurdu.⁵²² Bu rivayet Hz. Peygamber (s.a.v)'e derdini rahat bir şekilde ifade eden kadına karşı ne kadar şefkatle muamele ettiğine delildir. Bu açık sözler karşısında Hz. Peygamber (s.a.v), sadece tebessüm etmiş, kadının derdini anlamaya çalışmış ve neticeye ulaştırmıştır. Hâlbuki mekânda bulunan diğer sahâbiler bu sözler karşısında kendilerine hâkim olamamış kadını bu açık sözlerinden dolayı susturmak istemiştir.

Diğer rivayette Hz. Ömer, Rasulullâh'ın huzuruna girmek için izin istediği esnada Rasulullâh'ın yanında Kureyş'ten kadınlar vardı, bir kısmı yüksek sesle konuşuyor ve Rasulullâh'tan çokça dünyalık istiyorlardı. Hz. Ömer izin isteyince kadınlar hemen kalktılar ve perde arkasına koştular. Rasulullâh, Hz.Ömer'e izin verdi. Hz. Ömer huzuruna girdiğinde Rasulullâh gülüyordu. Hz. Ömer: “Yâ Rasulallâh! Allah seni daim mesrûr eylesin.” dedi. Rasulullâh: “Yanımda görüşen şu kadınlar senin sesini işitince hemen örtünmeye davrandılar da ona hayret ettim.” buyurdu. Hz. Ömer: “Yâ Rasulallâh, onların hürmetlerine ve saygılarına sen daha lâyıksın.” dedi. Bundan sonra da kadınlara hitap ederek: “Ey nefislerinin düşmanları olan kadınlar! Sizler Rasulullâh'tan korkmaz da benden mi kaçınırsınız?” dedi. Kadınlar da: “Evet, sen Rasulullâh'tan şiddetli ve katırsın.” dediler. Rasulullâh, Hz. Ömer'e: “Nefsim elinde olan Allah'a yemin

⁵²¹ Sırf eski kocasına varabilmek amacıyla birisiyle evlenmeğe *tahlil* denir. Eski kocasına helal yapmak için kadınla evlenen erkeğe *muhallil*, bu işin kendisi için yapıldığı adama *muhallelun leh* denir. İmam Malik, İmam Ahmed ve Sevri'ye, zahir ehine ve başka birtakım bilginlere göre bu maksad ile yapıları Nikâh batıldır. Böyle yapmakla kadın, ne birinci kocasına, ne de ikinci kocasına helal olmaz. İkinci erkek, tam arzu ile ve devamlı karısı olması niyetiyle kadınla evlenecektir. Sonra herhangi bir sebeple boşarsa o zaman kadın birinci kocasına varabilir. bk. Süleyman Ateş, “Kur'ânı Kerim'de Evlenme ve Boşanma İle İlgili Âyetlerin Tefsiri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIII, (1978), s. 226.

⁵²² Buhârî, Edeb 68, Libâs 23, Talâk 7; Müslim, Nikâh 111; Nesâî, Talâk 9; Ebû Davûd, Talâk 49; İbn Mâce, Nikâh 32.

ederim ki, şeytan sana hiç kavuşmaz. Sen bir sokağa girersen muhakkak o, senin bulunduğun sokaktan başka bir sokağa girer.” buyurdu.⁵²³ Hz. Ömer, Hz. Peygamber (s.a.v)’den daha heybetli değildi fakat Hz. Peygamber (s.a.v), heybetiyle insanlara doğru yolu gösterirdi. Hem heybetliyken hem mütevâzî iken gayesi irşattı.⁵²⁴ Diğer bir yönden aslında Hz. Ömer de hiddetli ve şiddetli davranmıyordu. O da kadınlara karşı inceydi. Ancak en güzel insan, nasıl Hz. Yusuf’a kıyas edildiğinde çirkinleşir, öyle de Hz. Ömer’in incelik ve zarafeti de, Allah Rasülü’nün incelik ve zarafetine kıyas edildiğinde, hiddet ve şiddet şeklinde görünüyordu. Bu izafî hüküm, Hz. Ömer’i, Allah Rasülü’ne kıyas etmekten kaynaklanıyordu. Hâlbuki hiç kimseyi ona kıyas etmek mümkün değildir.⁵²⁵

2. Duyarlılık

Her milletin, uğrunda fedakârlık ettiği kutsalları vardır. Müslüman milletin de, tarih boyunca uğrunda fedakârlık ettiği hatta canını verdiği, İslâmî literatürde mukaddesat adı verilen kutsalları var olagelmıştır ve olacaktır. Bu uğurda canlarını feda edenlere şehit, şehitlerin geride bıraktıkları birinci derecede yakınlarına ise şehit ailesi denilmiştir.⁵²⁶ Uhud günü şehit olanlarla ilgilenilen bir esnada Hz. Peygamber (s.a.v), bir kadın çığılığı işitti ve: “Bu kadın kimdir?” diye sordu. Oradakiler: “Amr’ın kızıdır.” diye cevap verdiler. Rasulullâh: “Bu kadın niçin ağlıyor? Ağlamasın. Çünkü o aziz şehidi melekler, cenazesi kaldırılıncaya kadar kanatlarıyla gölgelemekte devam ettiler.” buyurdu.⁵²⁷ Hz. Peygamber (s.a.v), kadının ağlamasını dindirmesi için müjdeli bir haber vermiş acısını hafifletmek istemiştir. Nitekim kişinin mutluluğu, sevdiklerinin mutluluğuyla doğru orantılıdır. Sevilen ne kadar mutlu olursa seven de o ölçüde mutlu olacaktır. Onun için Hz. Peygamber’in şehitler

⁵²³ Buhârî, Bedu’l-halk 11; Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe 22.

⁵²⁴ Muhammed Ebu Zehra, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, trc. Mehmet Keskin, İstanbul: İlim Yay. ts., s. 321.

⁵²⁵ M. Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, İzmir: Nil Yay., 2006, II, 13.

⁵²⁶ İsmail Altun, “Hz. Peygamber’in Şehit Aileleriyle Münasebetleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, XIV/44, (2010), s. 227.

⁵²⁷ Buhârî, Cenâiz 34.

hakkındaki müjdeli haberleri şehit ailelerini teselli etmekteydi.⁵²⁸ Hz. Peygamber (s.a.v)'in, şehit ailelerine başsağlığı dilemesi, müjde vermesi ve dua etmesi, onların, sevildiklerini düşünmelerine vesile olacağından kendilerini psikolojik anlamda güçlü kılacaktır.⁵²⁹ Özellikle dua etmenin, insan psikolojisi açısından değeri ve önemi bugün artık bilinen bir gerçektir.

Başka bir rivayette bir düğün esnasında kızlar def çalıyorlar ve Bedir de şehit olanların güzel vasıflarını zikrediyorlardı. Bu kızlardan birisi: “İçimizde bir Peygamber vardır ki, O, yarın ne olacağını bilir!” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): “Kızım böyle söyleme; evvelce söylemekte olduğun sözleri söyle.” buyurdu.⁵³⁰ Hz. Peygamber (s.a.v), hiç incitici bir söz söylemeden “kızım” hitabından da anlaşılacak şekilde şefkat dolu bir cümle ile yanlışa karşı uyarmıştır.

Cahiliye devrinde değer verilmeyen kadınlar Hz. Peygamber (s.a.v)'in talimat ve tebligatı ile toplumdaki yerini almıştır.⁵³¹ Bu konum değişikliği onların erkeklerle aynı hakları talep etmesiyle anlaşılmaktadır. Nitekim bir rivayette kadınlar Hz. Peygamber (s.a.v)'e: “Senin sözünü dinlemekte erkekler bize galebe ediyorlar, bize bir gün tahsis et.” deyince Rasullullah, kadınlara kendileriyle buluşacağı bir gün tayin etti. Kadınlar o tayin edilen günde Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanına geldiler. O da kendilerine vaaz etti ve onlara bazı şeyler emretti.⁵³² Bu dersler kadınların yetişmesi ve hakikati birinci ağızdan öğrenmeleri adına çok önemlidir. Bu dersler ile Hz. Peygamber (s.a.v) toplumun her kesimine hitap etmiş olmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v)'in kadınlar için ayırdığı vakitlerde onlara öğrettikleri ile hadislerin topluma intikalinin mühim amillerinden bir tanesidir.⁵³³ Çünkü çocuğu yetiştiren ve eşi yönlendiren kadındır.

Hz. Peygamber (s.a.v), toplumda kadınlara yer vermiş, özellikle deveye

⁵²⁸ İsmail Altun, “Hz. Peygamber'in Şehit Aileleriyle Münasebetleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, XIV/44, (2010), s. 231.

⁵²⁹ Hz. Peygamber (s.a.v)'in şehit ailelerine mirastan pay vermesi, onlara özel ilgi göstermesi, onların psikolojilerini koruması, şehit çocuklarını evlendirmesi, şehit ailelerini ziyaret etmesi, onlara maddi yardımda bulunması şehit ailelerine gösterdiği diğer örnek davranışlardandır.

⁵³⁰ Buhârî, Megâzî 12.

⁵³¹ Mücteba Uğur, *Hicri Birinci Asırda İslam Toplumu*, İstanbul: Çağrı Yay., 1980, s. 132.

⁵³² Buhârî, İlim 36, İ'tisâm 9; Müslim, Birr 152.

⁵³³ Mücteba Uğur, *Hicri Birinci Asırda İslam Toplumu*, İstanbul, Çağrı Yay., 1980, s. 82

binmelerine teşvik etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v): “Kadınların hayırlısı deve binen Kureyş kadınlarıdır.” buyurmuştur.⁵³⁴ Bu hadisle kadının bir konumu olmadığı dönemlerin aksine toplumsal hayatta kadının rolünün artmasına ve bu durumun takdir edilmesi gerektiğine dair bir teşvik vardır.

Hz. Peygamber (s.a.v)’e bir hanım diğer insanların duymasını istemediği gizli bir soru sormak istediğinde, Hz. Peygamber (s.a.v), bu isteği de geri çevirmemiştir.⁵³⁵

G. HZ. PEYGAMBER’İN NEZAKET VE ZARAFET İÇEREN YÖNLENDİRMELERİ VE TAVSİYELERİ

Hz. Peygamber (s.a.v)’in yaşarak gösterdiği nazik tavır ve davranışların yanında insanlara tavsiye ettiği öğüt niteliğinde beyanları da mevcuttur. Bu kutlu sözler başlıklandırmaksızın paragraflar halinde incelenmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v), kadınlara karşı daima ince davranmak gerektiğini çünkü kadının kırılgan bir yapıya sahip olduğunu bildirmektedir. “Kadın, kaburga kemiği gibidir. Eğer sen onu doğrultup düzeltmeye kalkarsan kırarsın. Eğer ondaki eğrilikle beraber ondan faydalanmak istersen, ondan faydalanabilirsin. Onun için size kadınlar hakkında hayırlı olmanızı ve birbirinize kadınlar hakkında daima hayır tavsiye etmenizi vasiyet ederim.”⁵³⁶ Hz. Peygamber’in kadının karakteri ve kişilik yapısıyla, müdahaleci, sert ve kırıcı bir tarzda uğraşılmaması konusundaki bu tavsiyesi, erkeğe uyarı niteliğindedir. Her insanın karakterinde, dışarıdan yapılan müdahalelerle değişmesi çok zor olan özellikler mevcuttur.⁵³⁷ Bu hadiste kadına lütufkâr davranmak, ihsan, ahlâki eğriliklerine sabretmek, akıllarının zayıflığı ihtimali ve onları sebepsiz boşamanın keraheti, kadının doğrultulması hususunda hırslı olunmaması gibi hususlar vardır.⁵³⁸ Erkek, kadınına daima tatlı ve yumuşak

⁵³⁴ Buhârî, Nafaka 9; Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe 129.

⁵³⁵ Müslim, Fedâil 76.

⁵³⁶ Bk. Buhârî, Nikâh 80; 81, Enbiyâ 2; Müslim, Ridâ 65.

⁵³⁷ Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara: Otto Yay., 2012, s. 85.

⁵³⁸ Nevevî, *Sahihu Müslim*, X, 299.

davranmalı ve daima yüzüne gülüp ona dostluk göstermelidir. Ancak güler yüzlülükle düşüp kalkmak için alınmıştır.⁵³⁹

Hız. Peygamber (s.a.v), sefer esnasında da kadınların incitilmemesine dikkat ederdi. Bir sefer esnasında kadınların yanına geldi. Bu esnada Enceşe adında güzel sesli bir hizmetçi, kadınların develerini şiirler söyleyerek sevk etmekteydi. Hız. Peygamber (s.a.v) ona: “Ya Enceşe! Cam şişeleri gibi olan kadınların binek develerini yavaş bir sürüşle sevk et.”⁵⁴⁰ buyurdu. Bu rivayette Hız. Peygamber (s.a.v), hanımlar için son derece nazik ve kibar bir ifade kullanmıştır. Onların billur gibi şeffaf ve kıymetli olduklarını kadar çok hassas da olduklarını, hemen kırılıvereceklerini vurgulamıştır.⁵⁴¹ Burada murat, sevk etme esnasında rıfkla muameledir. Çünkü deve melodili bir ses ile sürüşü işitince, bundan lezzet alarak yürüyüşte sürat eder, dolayısıyla binicilerini rahatsız edip yorar. İşte bundan dolayı Hız. Peygamber (s.a.v), Enceşe’ye dikkatli olmasını ifade etmiştir. Çünkü kadınlar şiddetli hareketten zayıflık duyar, zarara uğrayıp düşmelerinden de korkular.⁵⁴² Yine Hız. Peygamber veda hutbesinde de hanımların haklarını koruma hususuna yer vermiştir. “Kadınlar hakkında Allah’tan korkun. Çünkü siz, onları Allah’ın emaneti olarak aldınız ve onları Allah’ın kelimesiyle kendinize helal kıldınız.”⁵⁴³

Başka bir rivayette: “Bir cariye zina ettiği ve zinasını da (gebelik veya ikrar ile) beyan ettiği zaman, efendisi onu kamçılansın, fakat onu (bu cezadan sonra) sözle ayıplamasın. Sonra yine zina ederse efendisi onu yine kamçı ile dövsün, fakat ayıbını yüzüne vurup sözle onurunu incitmesin. Sonra bu cariye üçüncü bir zina daha ederse, efendisi onu (ayıbını beyan ederek) kıldan yapılmış bir ip pahasına da olsa, satsın.”⁵⁴⁴ Hız. Peygamber (s.a.v), yapılan hatanın cezasının uygulanmasını fakat sözlü olarak cezalandırmanın üçüncü defa aynı hatayı işlediğinde yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Nitekim Hız.

⁵³⁹ Cavit Sunar, “Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Terbiye Kuralları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIV/1, (1981), s. 128.

⁵⁴⁰ Buhârî, Edeb 90; Müslim, Fedâil 70.

⁵⁴¹ İsmail Yakıt, “Hız. Peygamber’den Nükte ve Latifeler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, (1997), s. 7.

⁵⁴² Nevevî, *Sahihu Müslim*, XV, 81.

⁵⁴³ Müslim, Hacc 147

⁵⁴⁴ Buhârî, Buyû 66.

Peygamber (s.a.v) hiçbir zaman yakışsız veya müstehtecen bir sözü ağzına almaz, ağza alınmasını da istemez, sokakta yüksek sesle konuşmaz, kötülüğe kötülükle karşılık vermez, buna mukabil bağışlar, affederdi. Bilindiği gibi Kureyşliler ona hakaret ettiler, alay ettiler, hakir gördüler, sataştılar, saldırdılar, ağır sözler söylediler; onu öldürmeye kalktılar, ona karşı savaştılar. Fakat o, on bin kişilik bir orduyla Mekke'ye muzaffer olarak girdiğinde hiç kimseden intikam almadı. Aksine, herkesi affetti.⁵⁴⁵

Hiz. Peygamber (s.a.v)'in hanımlara yönelik zarif beyanlarından bir tanesi de şöyledir. Hiz. Peygamber (s.a.v), sahâbe ile beraber bir gazveden Medine'ye dönüyorlardı. Medine'ye vardıkları esnada Hiz. Peygamber (s.a.v): “Kocasından ayrı kalmış kadının ustura tutunup temizlenmesi ve dağınık saçlarını temizleyip taraması için yavaş hareket edin de, evlerinize geceleyin, yani yatsı vaktinde girin.”⁵⁴⁶ Bu ince düşünce hanımın kendini eşi için hazırlaması adına zaman kazandırma nezaketidir. Hiz. Peygamber (s.a.v), hanımların hazırlanmaları için kocalarına yavaş davranmalarının uygun olduğunu ifade etmiştir. Böylelikle hanımlar süslenmek ve temizlenmek için vakit bulmuşlardır. Bu da eşler arasında ki muhabbeti arttıran bir husustur. Uzun müddet evinden ayrı kalan bir insanın evine döndüğünde hoş karşılanması, aile mutluluğuna önemli bir katkı yapacağı da muhakkaktır.⁵⁴⁷

Bu rivayette hanımlara da bir tavsiye vardır. Eşleri için kendilerini temizlemeleri, saçlarını taramaları tavsiye edilmiştir. Esasen dinimiz temizliğe büyük değer atfetmektedir. Hanımların her zaman nazif olmaları gerekmektedir. Nitekim burada Hiz. Peygamber (s.a.v), olası bir hazır olmama durumunu göze alarak erkeklere eşlerine zaman vermelerini tavsiye etmiştir. Başka bir yönüyle uzun müddet gurbette kalan, gece vakti yorgun ve uykusuz bir halde evine dönen birisi bitkinliğinden dolayı olumsuz olarak değerlendirdiği bir olayı sorgulamadan, araştırmadan yargısız infaz yapması da mümkündür.⁵⁴⁸

⁵⁴⁵ Ebû Davûd, Cihâd 117.

⁵⁴⁶ Buhârî, Nikâh 10; Müslim Ridâ 57.

⁵⁴⁷ Mehmet Arif Bardak, *Hadislerde Hiz. Peygamber'in Yolculukları ve Yolculuk Adabı* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2006, s. 75.

⁵⁴⁸ Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, XVI, 424-425.

Hız. Peygamber (s.a.v)'in ailesinde de tatsızlıklar olmuş; ama o her zaman anlayışlı ve hoşgörölü davranmış; hata eden de özür dilemiştir.⁵⁴⁹ Hız. Peygamber hiçbir zaman hanımlarını dövmemiştir. O, hayatı boyunca ne bir kadına, ne bir hizmetçiye ve ne de bir çocuğa el kaldırmış, şiddet ve kaba kuvvet kullanmamıştır.⁵⁵⁰ Dövmeyi ve kaba kuvvet kullanmayı ise: “Sizin biriniz kadını erkek deveyi döver gibi niçin döver, sonra da belki o kişi kadınıyla boyun boyuna sarmaşacaktır!”⁵⁵¹ sözleri ile yadırgamıştır.

Dinimizde topluluklarda insanların haklarına riayet etmenin gerektiği vurgulanmaktadır. Hız. Peygamber (s.a.v), girilen toplu yerler de insanların haklarına riayet etmek gerektiğini ifade etmiştir. “Sizden bir kimse, bir başkasını yerinden kaldırıp sonrada oraya oturmasın. Halkayı genişletin ve yer açın, Allah'ta size genişlik versin.”⁵⁵² Yine toplu mekânlar da “Üç kişi bir arada buldukları zaman, bunlardan ikisi, üçüncüyü bırakıp da gizli konuşmasınlar.”⁵⁵³ Üçüncü kimsenin kendisini dışlanmış hissedeceği, kalbinin incineceği muhakkaktır. Bu durumda Hız. Peygamber (s.a.v), bu davranışın yanlış olduğunu böyle yapmamak gerektiğini ifade etmiştir. Yine toplu yerlerde diğer insanları rahatsız edecek her şeye dikkat eden Hız. Peygamber (s.a.v), “Her kim sarımsaktan yerse sakın mescitlere gelmesin!”⁵⁵⁴ diyerek topluma karşı nezaketli olmanın gereğini ifade etmiştir. Bu tavsiyeler toplumun huzuru adına önemlidir. Kişinin kendisine ve başkasına saygılı olması gerekmektedir. Temizlik ve diğer insanlara saygı bakımında dış temizliği de önemlidir. Yine diğer bir rivayette Hız. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Ümmetime meşakkat verme endişesi olmasaydı, kendilerine her namaz kılarken misvak kullanmalarım emrederdim.”⁵⁵⁵ Müslim'de yer alan bir rivayette ise Hız. Peygamber (s.a.v)'in teheccüt namazı için kalktığı esnada bile dişlerini misvakla

⁵⁴⁹ Abdurrahman Çetin, *Peygamberimizin Ahlakı*, İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2007, s. 127.

⁵⁵⁰ Müslim, Fedâil, 79; Ebû Davûd, Edeb, 4; İbn Mâce, Nikâh, 51; Tirmizî, Nikâh, 34; Ahmed b.Hanbel, Müsned, VI, 32, 229-232.

⁵⁵¹ Buhârî, Edeb 43.

⁵⁵² Buhârî, İsti'zân 31, Cum'a 20; Müslim, Selâm 27.

⁵⁵³ Buhârî, İsti'zân 45; Müslim, Selâm 36.

⁵⁵⁴ Müslim, Mesâcid 68.

⁵⁵⁵ Buhârî, Cuma' 8, Temennî 9; Müslim, Tahâret 42.

temizlediği beyan edilmiştir.⁵⁵⁶ Evine girdiği vakit ilk işi ise yine misvak kullanmaktır.⁵⁵⁷ Bu hakikat insanlara saygılı olmanın bir gereğidir. Hz. Peygamber (s.a.v) gece kalktığı esnada ise Rabbe saygısından dolayı dişlerini misvaklamaktadır.⁵⁵⁸

Hz. Peygamber (s.a.v), yöneticilere tavsiyede bulunmuş ve nasıl olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda yöneticilerin en kötüsü, idaresi altındaki insanlara karşı katı ve kaba davrananlardır.”⁵⁵⁹ Nitekim güçlü toplumlar şahsiyet sahibi liderlerin rehberliğinde onların koyduğu prensipler doğrultusunda oluşmaktadır. Bu prensipler birleştirici, adil ve sevdirci olduğu zaman toplum gelişme kaydetmektedir.⁵⁶⁰ Hz. Peygamber (s.a.v), “Sizden kim halka namaz kıldırırsa namazı hafif (kısa) tutsun. Zira cemaatte zayıf, sakat, hasta ve ihtiyaç sahipleri vardır. Müstakil kılınca dilediği kadar uzatsın.”⁵⁶¹ sözüyle namaz kıldırmanın insanın düşünceli olması gerektiğini ifade etmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v) yol üzerlerinde oturan insanların gelip geçenleri rahatsız etmemelerini istemiştir. “Sakin yollarda oturmayın.” buyuran Hz. Peygamber (s.a.v)’e sahâbe: “Yâ Rasulallâh! Biz yollarda oturup konuşuruz! deyince Rasulullâh: “Madem ki sizler için oralarda oturmak zaruridir, öyleyse yola hakkını veriniz.” buyurdu. Sahâbe: “Yolun hakkı nedir Yâ Rasulallâh?” dediler. Rasulullâh: “Haramdan bakışı kısmak, gelip geçenlere eza vermektan çekinmek, selam alıp vermek, ma’rûfu emredip münkerden nehyetmektir.”⁵⁶² buyurdu. Bu hakikatli tavsiye yine insanların incitilmemesini isteyen ince kalpli olan Allah Rasulü’nün ifadeleridir. Nitekim insan olmak, maddî manevî bütün varlığını gerektirdiği en uygun ve olgun hale getirmek demektir. Bu da bir bilgi ve terbiye işidir ve özellikle bir nefis bilgisi ve terbiyesi işidir.⁵⁶³ Hz. Peygamber (s.a.v) insanın var olduğu her yerde insanlığın var olmasını

⁵⁵⁶ Müslim, Tahâret 46.

⁵⁵⁷ Müslim, Tahâret 43.

⁵⁵⁸ Misvağın önemine dair bk. Fikret, Çulhaoğlu, “İslâmiyette Ağız ve Diş Sağlığı Üzerine Bir Tebliğ”, *Diyanet İlmî Dergi*, sy. Hicret Özel Sayısı (1981) s. 321-340.

⁵⁵⁹ Müslim, İmare 23.

⁵⁶⁰ Mücteba Uğur, *Hicri Birinci Asırda İslam Toplumu*, İstanbul: Çağrı Yay., 1980, s. 156.

⁵⁶¹ Buhârî, Ezân 62; Müslim, Salât 186.

⁵⁶² Buhârî, İsti’zân 2, Mezâlim 22; Müslim, Libâs 114.

⁵⁶³ Cavit Sunar, “İnsan Olma Yolu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIV/1, (1981), s. 93.

istemiştir. Başkalarının haklarını korumak ve saygılı olmak varlığımızın en önemli insanî derecesidir.

Hız. Peygamber (s.a.v), hayvan hakları konusunda da dikkatli olunması gerektiğini bildirmiştir. Yüzü dağlanmış bir hayvan gördüğünde bunu yapanlara “Allah lânet etsin.”⁵⁶⁴ demiştir. Kolay kolay lânet etmeyen ve insanların da birbirlerine karşı lânet okumalarını yasaklayan Hız. Peygamber (s.a.v)’in, hayvanlara bu tarz bir davranış karşısında lânet etmekten kendisini alamaması dikkat çekicidir. Esasen bu lânet, vahşetedir, şiddetidir.⁵⁶⁵ Nitekim başka bir rivayette Hız. Âişe, bir deveye bindiği esnada deve hırçınlık gösterdi ve Hız. Âişe onu ileri geri çevirmeye başladı. Bunun üzerine Hız. Peygamber (s.a.v): “Yumuşak davran. Yumuşak davranmak bir şeyde bulunursa, onu zinetler. Bir şeyden de alınırsa, onu lekeler.”⁵⁶⁶ diyerek, Hız. Âişe’ye hayvanlara karşı da yumuşak muamele edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Hız. Peygamber (s.a.v), yavrularından ayrı bırakılan bir kuş görünce olaya müdahale etmiş yavrularının kuşa geri verilmesini istemiştir.⁵⁶⁷ Esasen Allah’ın kimi, ne zaman, nasıl bağışlayacağı bilinemez. İnsan için gösterilen nezaket ve incelik diğer canlılar için sergilendiğinde bu bir eksiklik değil, dinin bize sunduğu bir kazanımdır.⁵⁶⁸ Hız. Peygamber (s.a.v), bu rivayette hem hayvan haklarını korumuş hem de Allah’ın gazabını çekebilecek bir hadise karşısında dikkatli olunmasını ifade etmiştir. Bir gaza esnasında devesine “Allah sana lânet etsin!” diyen bir adamı işiten Hız. Peygamber (s.a.v): “İn onun üzerinden, lânetlenmiş hayvanla bize arkadaşlık etme! Kendinize beddua etmeyin. Çocuklarınıza beddua etmeyin. Mallarınıza beddua etmeyin! Allah’dan bir şey isteyip de, sizin için kabul buyurduğu saate rastlamayın.”⁵⁶⁹ diyerek hayvana karşı da güzel sözler söylemek gerektiğini ifade etmiştir. Hayvanlar insanın hizmetine verilen varlıklardır. Dolayısıyla onlara şefkat etmemiz lazımdır. Bu durum gerek ayetlerde gerekse hadislerde açıklanmıştır.

⁵⁶⁴ Müslim, Libâs ve Zînet 107.

⁵⁶⁵ Mehmet Dilek, “Hadislerde Hayvan Bedenlerine Eziyete Engel Olma Örnekleri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII/20, (2008), s. 205.

⁵⁶⁶ Müslim, Birr 79.

⁵⁶⁷ Ebû Davûd, Cenâiz 1.

⁵⁶⁸ Bk. Yavuz Köktaş, *Güncel Hadis Yorum Ve Tartışmaları*, İstanbul: Rağbet Yay., 2010, s. 43.

⁵⁶⁹ Müslim, Zühd 74.

Hız. Peygamber, sözlü ve fiili olarak başkasına rahatsızlık vermemeye özen gösterdiği gibi beden diliyle de rahatsızlık vermemeye dikkat ederdi. O, saçları dağınık olup görüntüsüyle çevreye rahatsızlık verenleri uyarmıştır.⁵⁷⁰ Ter kokularıyla insanlara rahatsızlık verilmemesi için de haftada en az bir kere yıkanmayı tavsiye etmiş, bu yüzden cuma günü gusül boy abdesti almayı buluş çağına ermiş herkese vacip derecesinde sünnet kılmıştır.⁵⁷¹ Ayrıca ağız kokularına meydan vermemek için diş temizliğine, imkân bulunduğunda güzel koku sürünmeye de büyük önem vermiştir.⁵⁷² Bu uyarılara göre hareket etmek nezaketli davranışın bir gereğidir. Nitekim zarafetin bir anlamı da temizliğe önem göstermektir.⁵⁷³

Davete icabet etmek de ince bir davranıştır. “Her kim davete icabet etmeyi terk ederse, muhakkak Allah’a ve Rasulüne isyan etmiştir.”⁵⁷⁴ buyuran Hz. Peygamber (s.a.v), davet edildiği yerlere gitmeye özen göstermiştir.

Hız. Peygamber (s.a.v), insanın, yemek yerken de nazik ve zarif davranmasını istemiştir. Kibar insanlar, yemeklerde öncelikle küçük lokma alırlar. Oburluktan ve iştahlı davranışlardan uzak dururlar. Birbirlerinin önünden yemezler. Parmaklarını yalamazlar. Ağızlarını lokmalarla doldurmazlar. Lokmaların büyüklüğüyle dudaklarını şişirmezler. Ağızlarına aldıkları lokmaları çiğnemekte acele etmezler.⁵⁷⁵

İlk olarak yemek yeme esnasında yapılması gereken en uygun davranış güzel bir söz ile yani besmele ile yemeğe başlamak yemeği bereketli kılmak ve Rezzak olanı anmaktır. Bu davranış Rabbe karşı saygı ve hürmet içermektedir. İkinci olarak Hz. Peygamber (s.a.v), insanlara karşı saygının gerekliliğini ifade etmiş ve kişinin kendi önünden yemesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu ifadeler Hz. Peygamber (s.a.v)’in : “Allah’ın ismini anın ve her bir kimse kendisine yakın

⁵⁷⁰ Ebû Davûd, Libâs 17.

⁵⁷¹ Muvatta, Cuma’ 2.

⁵⁷² Buhârî, Cuma’ 2, 3, 12, Ezân 161, Şehadât 18; Müslim, Cuma’ 5; Ebû Davûd, Tahâret 129; Nesâî, Cuma’ 6, 8; Tirmizî, Salât 381.

⁵⁷³ Hüseyin Atay, “Temizlik ve Çeşitleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1981, XXIV, s. 57

⁵⁷⁴ Buhârî, Nikâh 73.

⁵⁷⁵ İbnYahyâ el-Veşşâ, “Abbâsî Toplumunda Kibar İnsanlar Arasında Kabul Gören Sofra Görgü Kuralları”, trc. Levent Öztürk, *İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, 2008, VI/12, s. 252.

olan taraftan yesin”⁵⁷⁶ sözlerinden anlaşılmaktadır. Yine Hz. Peygamber (s.a.v) arkadaşların yemek esnasında hakkına girmemek gerektiğini: “Kişinin arkadaşlarından izin almadan iki hurmayı birlikte yemesi yasaklanmıştır.”⁵⁷⁷ sözleri ile ifade etmiştir.

Allah’ın Rasulü darda kalanları en iyi anlayanlardandı. Yolculuk esnasında çekilen sıkıntıları çok iyi biliyordu. Nitekim hayatının önemli bir bölümünü, yolculuğa ayırmış ya da ayırmak zorunda kalmıştır.⁵⁷⁸ Hz. Peygamber (s.a.v), yolculuk esnasında geride kalır, kabilede hayvanı zayıf olanları terkisine alır, kabileye yetiştirmek için de zayıf hayvanları sürer ve sahibine dua ederdi.⁵⁷⁹

⁵⁷⁶ Buhârî, Et’ime 2,3; Müslim, Eşribe 108.

⁵⁷⁷ Buhârî, Et’ime 44, Mezâlim 14, Şirket 4; Müslim, Eşribe 151.

⁵⁷⁸ Mehmet Arif Bardak, *Hadislerde Hz. Peygamber’in Yolculukları ve Yolculuk Adabı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2006, s. 86.

⁵⁷⁹ Ebû Davûd, Cihâd 103.

SONUÇ

Nezaket ve zarafete mana veren, hayatıyla bu kelimeleri yaşama aktaran Hz. Peygamber (s.a.v)'dir. Onun her davranışı bir incelik barındırmaktadır. Allah'ın örnek almamızı istediği Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayatı, ahlâkî kaideler manzumesi olarak da nitelendirilebilir. Toplumdaki her kesimle muhatap olan Hz. Peygamber (s.a.v), bütün davranışlarında aynı hoşgörölü tutumu sergilemiştir. Müslüman'ın ahlâklı bir birey olma kriterini eşine karşı ahlâklı olmasıyla bir tutan Hz. Peygamber (s.a.v), kendi hayatında bunun eşsiz örneklerini göstermiştir. Eşlerine karşı gayet ince davranmış kadınları taşıyan develeri süren kişilere “Dikkat edin ince yaratılışlı kadınlara” diyerek onları uyarmıştır. Uyumadığını fark ettiği eşiyile beraber uyumamış, onunla sohbet etmiş, eşiyile beraber bindikleri deveden düştüklerinde ilk olarak eşiyile ilgilenilmesini istemiş, eşini deveye bindirirken ise dizini kırmış ve eşini deveye öyle bindirmiştir. Vefat eden eşinin arkadaşlarını dahi hatırlamış onlara hediyeler göndermiştir. Eşleri arasındaki ufak tefek tatsızlıkları kolaylıkla kimseyi incitmeden çözüme ulaştırmış ailesinin yanındayken onlara hizmet etmiş, tevazu sahibi bir insanın nasıl olması gerektiğini göstermiştir. İnsanlara karşı duyulan sevginin izhar edilmesini isteyen Hz. Peygamber (s.a.v) hanımına duyduğu sevgiyi beyan etmekten çekinmemiş, en çok kimi seviyorsun sorusuna “Aişe'yi” diye cevap vermiştir. Böylece tavsiye ettiği incelikleri uygulamıştır.

Arkadaşlarına karşı da yumuşak olan Hz. Peygamber (s.a.v) onların halini gözetmiş, kalplerini incitmemiştir. Dostlarını sabah akşam ziyaret etmiş, çocuk dahi olsa hasta ziyaretine gitmiştir. Çocuklara, gençlere, kadınlara ve engellilere toplumda farkındalık kazandırmış, çocuklarla ilgilenmiş, onlarla şakalaşmış, çocuklara imamlık yapmıştır. Yani toplumda zayıf olarak addedilen tabakayı olması gereken konuma yükseltmiştir. Engelli kimselerin toplumdan tecrit edilmesine müsaade etmemiş, toplum içinde görevlendirerek topluma faydalı hale getirmiştir. Gençlerin duygularına önem vermiş, onlara yaptığı eğitimlerde ailelerini özlemiş olduklarını fark ederek onları ailelerinin yanına göndermiştir. Hanım sahâbenin isteklerini önemsemiş onların isteği üzerine onlara bir gün nebevi eğitim tahsis etmiştir. Toplumda hor görülmemeleri için

erkeklerle bolca nasihat etmiş, hanımlarına hoş muamele etmeleri gerektiğini hanımlarının Allah'ın bir emaneti olduğunu vurgulamıştır. Hanımlarını ve çocukları hiç incitmeyen Hz. Peygamber (s.a.v), aynı şekilde bunu sahâbeye de tavsiye etmiştir. Hanımların özel durumlarında onlara daha özel davranan Hz. Peygamber (s.a.v) bu davranışlarıyla ümmetine örnek olmuştur.

Bir devleti yöneten ve bunun yanında peygamberlik vazifesini yerine getiren Hz. Peygamber (s.a.v)'den kötü ahlâk veya nezaketsizlik adına hiçbir davranış sadır olmamıştır. Bedenini inciten bedevîye hiç karşılık vermemiş, istediğinin verilmesini emretmiştir. Borcunu kaba bir şekilde talep eden alacaklıya, istediğinden daha fazlasını vermiş ve ince davranmıştır. Mekke'de Müslümanların güçsüz olduğu dönemde kendisine zulmedenleri Medine'de devlet başkanı olduğunda ezmemiş, nezaketi elden bırakmamıştır. Kendisini adaletsizlikle suçlayana karşı sabır göstermiştir. Kıyafetiyle diğerlerinden ayırt edilememiş, devlet başkanı olduğu halde sadaka develerini bizzat damgalamıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v)'e soru sorulduğu sırada vahiy indirilmeye başladığı için sorulan soruya cevap veremediğinde soru soran kişi mekândan ayrılmış olsa dahi onu bulur sorusuna cevap vermiştir. Bu insana verilen değer de bir göstergesidir. Dini anlatan kişinin bu işte ciddi olması gerektiğinin de kanıtıdır. Kendisine yöneltilen bir soruyu cevapsız bırakmamış, soru soran kişinin kendini değersiz hissetmesine fırsat vermemiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v), bir ahlâkî problemle karşılaştığında problemin üstünü kapatmak yerine onu çözüme ulaştırma yolunu tercih etmiştir. Taraflara sebeplerini izah etmiş daha sonra süreci takip etmiştir. Toplumda yaşanan ahlâkî zaafılara karşı insan psikolojisine uygun çözümler üretmiştir. İnsanı her yönüyle ele almış yanındaki insanların kişiliklerine uygun çözüm yolları sunmuştur. Zira Hz. Peygamber(s.a.v), bireysel farklılıkları dikkate almış bu yönüyle kalıcı çözümlere ulaşmıştır. İnsanların kırılmalarına ve incitilmelerine müsaade etmemiş, etrafında gördüğü haksızlıklara sessiz kalmamıştır. Evde farklı, dışarıda farklı bir ahlâkî tablo yansıtmamış karakterini her durumda aynı şekliyle muhafaza etmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayatının her karesi bir incelik içermekte, hayatı elmas gibi her yönüyle parıldamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v), hayatıyla

Allah'a inanmış bir insanın nasıl davranışlar sergilemesi gerektiğine dair bize en güzel örnektir. Bu örnek hayatı ayrıntılarıyla incelemek, dersler çıkarmak, örnek almak bize düşen vazifedir. Böylesine ince ruhlu bir elçiyi anlamak için ilmi çalışmaların daha da artırılması gerekmektedir.

ÖZET

BUHARİ VE MÜSLİM HADİSLERİ ÇERÇEVESİNDE HZ. PEYGAMBER'İN NEZAKET VE ZARAFETİ

Elif KOPAL

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı

Danışman: Yavuz KÖKTAŞ

Haziran 2013

İnsanın bireysel ve toplumsal alanda huzurlu olabilmesi adına sosyal ilişkilerinin nezaket ve zarafet sınırları içerisinde olması büyük bir önem arz eder. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v) insanlar için en güzel örnektir. Bu çalışmada Buhârî ve Müslim hadislerinde Hz. Peygamber (s.a.v)'in nezaket ve zarafet içeren davranışları ele alınmıştır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Tezin giriş kısmında konuyla ilgili kavramlar tanımlanmıştır.

Birinci bölümde Hz. Peygamber (s.a.v)'in aile ilişkilerinde nezaket ve zarafet örnekleri incelenmiştir.

İkinci bölümde ise Hz. Peygamber (s.a.v)'in beşeri ve sosyal ilişkilerinde nezaket ve zarafet örnekleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, eş, aile, çocuk, kadın, erkek, bedevî, din, nezaket, zarafet, incelik, edep, adalet, müsamaha, hoşgörü, iffet, ilgi, duyarlılık, vefa, lâtife, iltifat, vefa.

ABSTRACT

BUKHARI AND MUSLIM HADITHS ABOUT COURTESY AND ELEGANCE OF THE PROPHET

Elif KOPAL

Master Thesis, Basic İslâmic Sciences

Supervisor: Yavuz KÖKTAŞ

June, 2013

In order to be peaceful in individual and social area, social relations of humans must be within the boundaries of civility and grace. This aspect of the Prophet (peace be upon him) is the most beautiful example for people. In this study, based on the hadiths of Bukhari and Muslim, the behaviours of the prophet that contains kindness and grace are analysed.

The work consists of two parts. Concepts are described in the introduction of this thesis.

In the first chapter, the examples of how the Prophet behaved his family with kindness and grace are examined.

In the second chapter, how the Prophet was kind and graceful in his social relations is examined.

Key Words: The Prophet, spouse, family, children, women, men, Bedouin, religion, kindness, grace, delicacy, decency, fairness, tolerance, tolerance, chastity, interest, awareness, loyalty, pleasantry, compliment, loyalty.

ÖZGEÇMİŞ

1988 yılında Rize’de doğdu. İlköğretimini İyidere Merkez İlköğretim Okulunda tamamladı. Rize Anadolu İmam Hatip Lisesini bitirdikten sonra kazanmış olduğu Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2011 yılından beri Trabzon’un Akçaabat İlçesinde Vaiz olarak görev yapmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdullah, Muhammed Emîn, *Şerhu Sahihu Müslim*, Daru'l Menhec, Cidde, 2009, I-XVII.
- Acar, Yusuf, "Çocukluk Dönemi Eğitiminde Hz. Peygamber'in Ortaya Koyduğu İlkeler", *Mehir*, sy. 4, (1999), s. 21-25.
- el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzilu'l-İlbâs*, Beyrut, 1988, I-VIII.
- Açıkel, Yusuf, "Hz. Peygamber'in Evrensel Mesajlarından "Adâlet" Prensibi", *VI. Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğler*, 21 Nisan 2003, (2006), ss. 69-79.
- Ağırman, Cemal, "İdeal Bir Davranış Biçimi Olarak 'Empati' ve Hadislerde 'Empati' Örnekleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2006), X/ 2, ss. 23-53,
- _____, "Ad Koyma ve Hz Peygamber'in İsimlere Karşı Tutumu", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, (1998), ss. 123-143.
- Akdemir, Hikmet, "Dinî Kaynaklarda Hediye Rüşvet Ayırımı", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII/19, (2008), ss. 25-31.
- Akdoğan, Ali, "Bireysel ve Toplumsal Hayatta Ahlâka Olan İhtiyaç ve İslâm", *EKEV Akademi Dergisi*, VIII/18, (2004), ss. 179-194.
- Akgül, Mehmet, "Yaşlılık ve Dindarlık: Dindarlık, Hayattan Zevk Alma ve Mutluluk İlişkisi, Konya Huzurevi Örneği", *Dinî Araştırmalar*, VII/19, (2004), ss. 19-56.
- Akgül, Saliha, *Ezvâc-ı Tâhîrat*, İstanbul: Gül Yurdu, 2008.
- Aksu, Ali (2004), "İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VIII/1, (2004), ss. 1-21.
- Akpınar, Ali, "Hz. Peygamberin Akralılık İlişkilerindeki Örnekliliği" *Kutlu Doğum İslâm Ahlâkı ve Sevgi*, (2007), ss. 212-228.
- Algül, Hüseyin, "Muhacirun-Ensâr Üzerine Bir Araştırma", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V/5, (1993), ss. 25-52.
- Altun, İsmail, "Hz. Peygamber'in Şehit Aileleriyle Münasebetleri", *EKEV Akademi Dergisi*, XIV/44, (2010), ss. 227-246.
- Aktan, Hamza, "Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kurani Yaklaşım", *AÜİFD*, sy. 16, (2010), ss. 59-79.
- Akyüz, Vecdi, "Devlet Başkanı, Hukuk Adamı ve Bir Medeniyet Kurucusu Olarak Hz. Muhammed", *Cahiliye Toplumundan Günümüze Hz.*

Muhammed (Sempozyum tebliğ ve müzakereleri), (13-15 Nisan 2007 / Konya), ss. 187-238.

- Altıkardeş, İsmet, “Birey ve Toplum İlişkisinin Kurulmasında Ahde vefanın Önemi ve Hz. Muhammed Örneği”, *Hz. Muhammed ve evrensel mesajı sempozyumu, İslâmi İlimler Dergisi Yayınları*, (20-22 Nisan 2007), ss. 693-700
- Arı, Mehmet Salih, “Hz. Muhammed’in Hoşgörü Anlayışı”, *Hz. Muhammed ve evrensel mesajı sempozyumu, İslâmi İlimler Dergisi Yayınları*, (20-22 Nisan 2007), s. 653-666.
- Atay, Hüseyin, “Temizlik ve Çeşitleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1981, c. XXIV, s. 57-68
- Ateş, A. Osman, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Ateş, Süleyman, “Kur’ânı Kerîm’de Evlenme ve Boşanma İle İlgili Âyetlerin Tefsîri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIII, (1978), ss. 221-286.
- Atik, M. Kemal, Ali Bardakoğlu, Celal Kırca, Selahattin Polat ve Ali Toksarı, *İslâmi Kavramlar*. Ankara: Sema Yazar Gençlik Vakfı Yay., 1997.
- Ay, M. Emin, *Şefkat Peygamberi Hz. Muhammed(s.a.v)*, İstanbul: Beyza Kitap, 2007.
- _____, “Hz. Peygamber Ve Çocuklar”, *Diyanet İlmi Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed Özel Sayısı*, (2000), Ankara.
- _____, *Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza*, İzmir: Nil a.ş, 1994.
- Ayar, Kenan, “Hz. Muhammed’in Çocuklarıyla İlişkileri”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (2007), VII/4, 81-123.
- Aydın, Muhammet Şevki, “Peygamber Efendimizin Örneğinde İnsan Onuruna Saygı Bilincini Kazandırmak”, *Hz. Peygamber ve İnsan Onuru*, Ankara: DİB Yay., 2013.
- Aydın, M. Zeki, *Ailede Çocuğun Ahlâk Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları 2005.
- Aydınlı, Abdullah, “Hz. Peygamber’in Terbiyesinde Yetişen Çocuklar”, *İslâm’da Aile ve Çocuk Terbiyesi I*, (2005), ss. 303-313.
- Ayni, Bedruddin Ebû Muhammed Mahmûd İbn Ahmed, *Umdet’ül-Kârî Şerhu Sahihi’l-Buhârî*, Beyrut, 2001, I-XXV.

- Bardak, Mehmet Arif, *Hadislerde Hz. Peygamber'in Yolculukları ve Yolculuk Adabı* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2006.
- Başar, Selma, *Zahide Hanımlar*, İstanbul: Gül Yurdu, 2007.
- Bayraktar, M. Faruk “Çocuk Sevgisi Üzerine Hz. Peygamber'den Mesajlar”, *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 172 (Nisan 2005) ss. 11-14.
- Berger, Peter L., *Dinin Sosyal Gerçekliği*, trc. Ali Coşkun, İstanbul: İnsan Yay., 1993.
- Bilgin, Beyza, “İslâm ve Hoşgörü”, *Diyanet İlmi Dergi*, (Ocak, Şubat, Mart, 1998), XXXIV/1, ss. 115-128.
- _____, *İslâm'da Çocuk*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1987.
- Bûtî, M. Said Ramazan, *Fıkhu's-Sîre Hz. Peygamber (s.a.v)'in Uygulamasıyla İslâm*, trc. Ali Nar, Orhan Aktepe, İstanbul: Gonca yayınevi, 1992.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed İbn İsmail, *Sahihu'l-Buhârî*, trc. Mehmet Sofuoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004, I-XVII.
- Canan, İbrahim, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, I-XVIII, Akçağ Yay. İstanbul, 1993.
- _____, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, İstanbul: Akademi Yay., 2004.
- _____, *Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber*, İstanbul: Ragbet Yayınları, 2005.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Rehber Yay. 1997.
- Cihan, Sadık, “Hz. Peygamber'in Sünnetinde Selâm ve İnsan Münasebetlerinde Oynadığı Rol”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 6, (1986), s. 1-14
- Coşkun, Medet, “Peygamberimiz (s.a.v)'in Çocuklara Olan İlgisi ve Şefkati”, *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 181, (2006), ss. 51-52.
- Çağrı, Mustafa, “Edep” *DİA*, X, 412.
- Çakan, İsmail Lütfü, “Peygamber Efendimizin Diplomatik İlişkisi”, ed. Ali Budak, İstanbul: Rehber yay., 2009, ss. 21-24.
- Çalış, Halim, “Kur'an'ı Anlama ve Tefsirde Mecaz ve Kinaye Faktörü”, *Yeni Ümit*, (Ocak-Şubat-Mart 2003), sy. 59, ss. 30-34.
- Çapan, Ergun, “Kur'an ve Sünnet'te Kaza Namazı,” *EKEV Akademi Dergisi*, XV/47, (2010) ss. 195-211.
- Çetin, Abdurrahman, *Peygamber (s.a.v)'imiz Ahlakı*, İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2007.

- Çiçek, Halil, *Farklı Kültürlerin Bir Arada Yaşama Formülü*, İstanbul: Nesil Yay., 1998.
- Çoban, Dr. Adnan, *Regl Döneminde Olan Kadına Nasıl Davranmak Gerekir?* <http://www.psikoloji.com.tr/yetiskin/kadin/regl-doneminde-olan-bir-kadina-nasil-davranmak-gerekir-1898.html> (11.11.2012)
- Çubukçu, İbrahim Agah, İslâmda Terbiyenin Önemi, *AÜİFD*, XXVI/1, (1984) ss. 151-156.
- Çulhaoğlu, Fikret, “İslâmiyette Ağız ve Diş Sağlığı Üzerine Bir Tebliğ”, *Diyanet İlmî Dergi*, sy. Hicret Özel Sayısı, ss. 321-340.
- Demir, Bekir, *Hz. Peygamber’in Çocuklara Karşı Davranışlarıyla İlgili Rivayetler*, (Basılmamış Yüksek Lisans) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995.
- Demirci, Muhsin, “Kur’an Vahyinin Nüzul Keyfiyeti ve Korunması”, *Diyanet İlmî Dergi*, 2010, XLVI/1, s. 7-32.
- Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik lügat*, Aydın Kitapevi Yay., ys, 1986.
- Dilek, Mehmet, “Hadislerde Hayvan Bedenlerine Eziyete Engel Olma Örnekleri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII/20, (2008), s. 201-210.
- Dikmen, Hamit, “Hz. Peygamber’de Hoşgörü ve İnsan Sevgisi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, , III/2, (2003), ss. 129-138.
- Dirican, Nihal, *Hz. Peygamber ve Aile İçi İletişim*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (basılmamış yüksek lisans tezi), Sivas 2006.
- Dökmen, Üstün, *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul: Sistem Yay. 1996.
- Duman, Zeki, *K.Kerim’de Adab-ı Muaşeret Görgü Kuralları*, İstanbul: Tuğba Neşriyat, 1989.
- Ebû Dâvûd, Süleyman İbnü’l-Eş’as es-Sicistani el-Ezdi, *Sünenu Ebî Dâvûd*, trc. Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar, İstanbul: Şamil Yayınları, 1987, I-XVI.
- Ebû Zehra, Muhammed, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, trc. Mehmet Keskin, İstanbul: İlim Yay. ts.
- Ece, Hüseyin K., *İslâm’ın Temel Kavramları*, İstanbul: Beyan Yay., 2000.
- Efe, Adem, “Engelli Birey ve Ailelerinin Sorunları, Toplumdan Beklentileri ve Din” (Isparta Spastik Çocuklar Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi

- Örneği), *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.16, (2006), ss. 169-198.
- Erdal, Mesut, “Harama Nazar”, *Yeni Ümit*, sy. 97, (Temmuz, Ağustos, Eylül 2012) ss. 35-39.
- Eren, Cüneyt, “Kızma! Hadis-i Şerifinin Verdiği Mesajlar” *Yeni Ümit*, sy. 80, (Nisan-Mayıs-Haziran 2008), s. 30-35.
- Erdemli, Kadriye, “Hz. Hatice”, *Diyanet İlmî Dergi*, XLV/1, (2009), s. 27-44.
- Esed, Muhammed, *Kur’an Mesajı Meal-Tefsir*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1996.
- Fayda, Mustafa, “Âişe”, *DİA*, II, 202.
- Ergin, Hatice Kübra, *Çocuklarda Din Eğitimi*, İstanbul: Kalbi Kitaplar, 2012.
- Göktaş, Vahit, “Mevlana’nın Düşüncesinde Edep”, *Uluslararası Mevlana ve Mevlevilik Sempozyumu Bildirileri*, (Ekim 2007), ss. 291-295.
- Abdülbaki, Güneş, “Kur’an Işığında Şiddet Sorununa Bir Bakış”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, V/ 3, (Temmuz/Ağustos/Eylül, 2005) ss. 7-28.
- Gülen, M. Fethullah, *Sonsuz Nur*, İzmir: Nil Yay., 2006, I-III.
- Guy, Jacquin, *Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri*, trc. Mehmet Toprak, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1976.
- Haylamaz, Reşit, *Efendimiz Muhtasar*, İzmir: Muştu Yayınları, 2010, s.425.
- _____, *Hz. Âişe*, İstanbul: Işık Yayınları, 2010.
- Hatipoğlu, Haydar *Sünenü İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul: Kahraman Neşriyat, 1983, V, 464.
- Hemşinli, Hakan, *Din ve Hoşgörü İmkan ve Sınırlılıklar –İslâm Dini Örneği-*, (basılmamış yüksek lisans tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2007, ss.44-48.
- Hanbel, Ahmet, el- Müsned, trc. Rıfat Olbay, İstanbul: Ensâr Yay. 2004, I-VI.
- Hanif, İbrahim, *Hülasatu’l-Vefa fi Şerhi’ş-Şifa*, İstanbul, 1314, I-III.
- Hökekleli, Hayati, “Dini Telkin ve Tebliğde Psikolojik Esaslar”, *Diyanet İlmî Dergi*, XIX/1, (1983), s. 27-39.
- _____, *İslâm’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İFAV Yay., I-III, İstanbul, 2006.
- _____, *İslâm Psikolojisi Yazıları*, Dem Yayınları, İstanbul, 2009.

- İbn Esîr, İzzuddîn Ebu'l-Hasen Ali İbn Muhammed el- Cezeri, *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, Kahire, 1970, I-VII.
- İbn Hacer, Ebu'l Fazl Şihabuddin Ahmed bin Ali bin Muhammed el-Askalanî, *Fethu'l-Bari Bi Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, Riyad: 2001, I-XIII.
- İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed İbn Yezîd el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mace Tercümesi ve Şerhi*, trc. Haydar Hatipoğlu, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1995, I-X.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Mükerrerem, *Beyrud: Lisânü'l-'Arab*, 1990, I-XII.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut, 1985, I-VIII.
- İmamoğlu, Abdulvahit, Yılmaz Çelik, “Evlilik Hayatında Kıskançlık - Dindarlık İlişkisinde Psikolojik Yaklaşım” *Dinî Araştırmalar*, XII/35, (2009) ss. 7-30.
- İbn Mukaffâ, Abdullah “Devlet Başkanıyla İlgili Hususlar – I” trc. Necdet Ünal, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, sy. 34, s. 221-232.
- İyâz, Kadî, Ebu'l-Fadl İyâz İbn Mûsâ el-Yahsûbî el-Endelüsî, *İkmâlu'l-Mu'lim bi Fevaidi Müslim*, thk. Yahyâ İsmail, Dâru'l Vefâ, 1997, I-IX.
- Kara, Seyfullah, “Hz. Peygamber Döneminde Gençliğin Eğitime Tarihsel Bir Yaklaşım”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi II* (2002), Sy: 1 ss. 65-73.
- Karagöz, İsmail, “Toplumda İlgiye Desteğe ve Yardıma Muhtaç Gruplar ve İnsanlık Onuru”, *Hiz. Peygamber ve İnsanlık Onuru*, Ankara: DİB Yay., 2013.
- Karabulut, Osman, *İslâmda Çocuk Terbiyesi*, Konya, Uysal Kitap Evi, ts.
- Karaman, Fikret, İsmail Karagöz, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulat, Ahmet Gelişgen, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB. Yay., 2006.
- el- Kardavi, Yusuf, *Sünneti Anlamada Yöntem*, trc. Bünyamin Erul, İstanbul: Nida Yay., 2009.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, Kur'an'da Affetme Olgusu: İnsanların Birbirlerini Affetmeleri, *Diyanet İlmî Dergi*, XLIII/4, (2007), s. 7-30.
- Kavaklıoğlu, Mahmut, “Nazik Olmayan Bazı Söz ve Davranışlar Karşısında Hz. Peygamber”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, , IX/18, (2010\2) ss. 25-60.

- _____, “Kendisine Yönelik Hatalı Yorumlar Karşısında Hz. Peygamber”, *Hitit Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VIII/15, (2009), ss. 35-70.
- _____, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Orta Yol*, İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2004.
- Kaya, Canten, *Evlilikte Mutluluğun Sırları*, Manisa: Renk Yay., 2003.
- Keleş, Ekrem ve Sadık Eraslan, *En Güzel Örnek Hz. Peygamber*, Ankara: TDV Yay., 2003.
- Keskin, Yusuf Ziya, *Nebevi Hoşgörü*, İstanbul: Timaş Yay., 1997.
- Kırca, Celal, *Kur'an ve İnsan*, İstanbul: Marifet Yay., 1996.
- Kınar, Kadir, “Belagatta İltifat”, *Bilimname Düşünce Platformu*, III/8, (2005/2), ss. 75-106.
- Kış, Osman, *Hz. Peygamber ve Hanımlarının Aile İçi İlişkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.
- Koç, Ahmet, *Kur'an'da İnsan ve Hz. Muhammed*, İstanbul: Rağbet Yay., 2005.
- Kouchok, Kawsar H., “Çocuklara Hoşgörüyü Öğretmek İçin Neler Yapmalı, Neler Yapmamalı: Mısır Örneğinden Bazı Yansımalar”, trc. Cemil Oruç, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, sy. 13/2, s. 403-412.
- Korucu, Muhittin, *Evliliğimize Aşk Olsun*, İstanbul: Timaş Yay., 2013.
- Kökçe, Halime, *Kadın Oradaydı Vahiy Sürecinde Kadın Rollerini, "Geçmiş ve Gelecek Arasında Hz.Hatice"*, İstanbul: Elest Yay., 2004.
- Köktaş, Yavuz, *Güncel Hadis Yorum Ve Tartışmaları*, İstanbul: Rağbet Yay., 2010.
- Köse, Saffet, “Cahiliye Arap Toplumunda Kocaların Hanımlarına Yaptıkları Bazı Haksızlıklar ve İslâm'ın Getirdiği Hukuki Düzenlemeler”, *Mehir*, (1999), sy. 3, ss. 8-13.
- Köten, Akif, “Hz. Peygamber'in İmamet Tasarrufu: Devlet Başkanı Olarak Hz. Peygamber'in Tasarrufları”, *Din-Devlet İlişkileri Sempozyumu*, (1996) ss. 99-110.
- Kula, M. Naci, “Engelli Birey ve Ailesinin Sosyal Uyumunda “Yaratılanı Hoş gör Yaradandan Ötürü” Anlayışının Rolü”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sy. 15, (2005), ss. 153-176.

- Kurtbay, Yalçın, *Nezakat ve Görgü Kuralları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Küçük, Hülya, “Hz. Âişe”, *Mehir*, sy. 2, (1998), ss. 109-116.
- Macit, Nadim, “Hz. Peygamber’in Misyonu: Zihni ve Ameli Duyarlılık”, *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu: Teblilğler*, (2006), s. 51-76.
- Maraşlı, Sema, *Muhabbet Olsun*, İstanbul: Popüler Kitap, 2009.
- Mubârekfurî, Ebu’l-Ulâ Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahim Mübârekfurî *Tuhfetu’l-Ahfezi*, Kahire: Daru’l Kütüb, 1963, I-XIII.
- Muhtâr, Ahmet, Dâvûd Abduh, Ahmet Ayid, *Mu’cem el-Arabiyyi-l’Esâsî*, Tunus: Lidurus Yayınları, 2003.
- Müslim, Ebu’l-Hüseyn Müslim İbnu’l-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbüürî, *Sahihu Müslim Tercüme ve Şerhi*, trc. Ahmet Davutoğlu, İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1973, I-XII.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed İbn Ali İbn Şuayb, *Es-Sünenü Nesâî*, trc. Abdullah Parlayan, Konya: Konya Kitapçılık, 2005, I-III.
- Nevevî, Muhyiddîn Ebû Zekeriyâ Yahyâ, *Sahihu Müslim bi Şerhi en-Nevevî*, Matba’atü’l Mısriyye bi’l-Ezher, Mısır, 1929, I-XVIII.
- el Osmani, Ahmet, *Mevsuat-u Fethu’l Müslim bi-Şerhi Sahihi Müslim*, Lübnan: Daru’l Ziya, 2006, I-XII.
- Öcal, Mustafa, *Eğitimde Rehberlik*, Bursa: Düşünce Yay., 2004.
- _____, *Genç Din Eğitimcisine Mektuplar*, İstanbul: Düşünce Kitapevi, 2005.
- Önder, Alev, *Ailede İletişim “Konuşarak ve Dinleyerek Anlaşalım”* İstanbul: Morpa Kültür Yay. 2003.
- Öz, İklim, “Ailelerin Nefes Alması İçin Sevgi’yi Unutmamaları Gerekıyor”, *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 177, (Eylül 2005) ss. 50-58.
- Öztuna, Yılmaz , Şemsettin Kutlu, *Büyük Türk Sözlüğü*, Hayat Yayınları, ys, ts.
- Öztürk, Levent “İslâmiyet’in Yayılmasında Hicretin Önemi: Habeşistan Hicretleri Örneği”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, sy: 4, ss. 7-24.
- Özafşar, M. Emin, ve dğr. *Hadislerle İslâm*, Ankara: DİB, 2013, , I-VII.
- Paksu, Mehmet, *Peygamberimizin Örnek Ahlâkı*, İstanbul, Nesil, 2010.
- Sabuncu, Ömer, “Hz. Peygamber’in İlk Hanımı Hz. Hatice’nin Hayatı ve Kişiliği”, *Diyanet İlmi Dergi*, XLV/2 (2009) s. 70.

- Saffeti, Ziya, *Adab-ı Muaşeret*, Ankara: Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1927.
- Sağlam, Bekir, *Model İnsan Peygamber*, İstanbul: Timaş Yay., 2011.
- Saka, Şevki, “İnsanı Aydınlatmada Tedricî Metodun Önemi”, *AÜİFD*, LXII/1, (2001), s. 59-79.
- Samadov, Vugar *Hadis Kaynaklarına Göre Hz. Peygamber’in Bedevilerle ilişkisi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004.
- Sancaklı, Saffet, “Hz. Peygamber’in Yakın Çevresindeki Hanımlara Karşı Muâmelelerdeki Nezaket, Zarafet ve İncelik”, *Diyanet İlmi Dergi*, 2009, XLV/1, ss. 91-120.
- Sandıkçı, Kemal, *Camiul Usul*, İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2008, I-XVIII.
- _____, *Hz. Peygamberin Örnek Şahsiyeti*, Kutlu doğum Sempozyumu, TDV, Ankara 1992.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: DİB, 2004.
- Savaş, Rıza, *Hz. Muhammed (s.a.v) Devrinde Kadın*, Ravza Yay., İstanbul 1991.
- Sercanî, Rağip Hanefî, *er-Rahmet fi hayâti ’r-Rasûl*, Riyad, 2009.
- Sigâr, Munkız b. Muhammed, *ed-Dîn-u ’l-Mu’amele*, Davet’ül-Hakk, ys. 2009.
- Sühreverdî, Ebû Necib, *Yönetenlerin Yönetimi*, trc. Nahifi Mehmet Efendi, Kervan Kitapçılık, ts, ys.
- Şimşek, Nazmi, *Duyarlı Olmak*, Ankara: Asil Yayın Evi, 2008.
- Soysaldı, Mehmet, “Hz. Peygamber (s.a.v)’in Aile Hayatına Getirdiği Yenilikler, Seni Seviyoruz Ey Nebî”, *Diyanet Aylık Dergi*, (Nisan 2006), 184. Sayının Ücretsiz Eki.
- _____, “Peygamber Efendimizin Evliliklerinin Sebep ve Hikmetleri”, *Diyanet İlmi Dergi* XLV/4. (Kâsım, Aralık 2009), ss. 127-142
- Sunar, Cavit, “Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Terbiye Kuralları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIV/1, (1981) ss. 127-150.
- _____, “İnsan Olma Yolu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIV/1, (1981), ss. 93-126.
- Şelûbî, Ahmed, *Allah Rasulünün Örnek Aile Hayatı*, trc. Abdullah Kara, Erzurum: İhtar Yay., 1992.

Nevzat Tarhan, *Aile Okulu*, İstanbul: Timaş Yay., 2013.

_____, *Son Sığınak Aile*, İstanbul: Nesil Yay., 2010.

_____, *Kadın ve Aşk*

<http://www.aymavisi.org/psikoloji/KadinVeAskNevzatTarhan.html>

Toprak, Sermin, *Hadis Literatüründe Kitabu'l-Ahlâklar*, (basılmamış yüksek lisans tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006.

Tuksal, Hidayet Şefkatli, *Kadın Karşıtı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara: Otto Yay., 2012.

Türkmen, Sabri, “Kur’anda Nezaket”, *Diyanet İlmi Dergi*, LXIII/4, (Ekim-Kâsım-Aralık/2007) ss. 31-58.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed İbn İsâ İbn Sevre, *Sünenü't-Tirmizî*, trc. Abdullah Parlıyan, Konya: Konya Kitapçılık, 2004, I-III.

Uğur, Mücteba, *Hicri Birinci Asırda İslâm Toplumu*, İstanbul: Çağrı Yay., 1980.

Uludağ, Süleyman, *İslâm'da İrşad*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1997.

Uysal, Şefik, “İlgi ve Çeşitli Değişkenlerle Olan İlgisi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, III/1, (1970) ss. 47-56.

Ürkmez, Ahmet, *Ahlâk Hadislerinin Düşünce ve Davranış Eğitiminde ki Yeri ve Önemi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış doktora tezi) Konya 2007.

Varol, M. Bahaüddin, “Hz. Muhammed (s.a.v)’in Ailesi ve Yakın Akrabaları ile İlişkileri” *Diyanet İlmi Dergi*, *Peygamberimiz Hz Muhammed (s.a.v) özel sayısı* (2000, 2003) sy. Özel, ss. 149-160.

el-Veşşâ, İbn Yahyâ, “Abbâsî Toplumunda Kibar İnsanlar Arasında Kabul Gören Sofra Görgü Kuralları”, trc. Levent Öztürk, *İslâm San‘at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, 2008, VI/12, s. 251-254.

Yakıt, İsmail, “Hz. Peygamber’den Nükte ve Lâtifeler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, (1997), s. 1-9.

Yaran, Cafer Sadık, *Ahlâk ve Etik*, İstanbul: Rağbet Yay., 2010, s.13.

- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Kitabevi, 1971, I-X.
- Yeğin, Hüseyin İ., “Öfke Duygusu ve Dini Açıdan Baş Edebilme Yolları”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, X/2, 2010, ss. 235-258.
- Yenibaş, Hasan, *Sünnette İnsan Unsurunun Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış doktora tezi), İstanbul 2007.
- _____, “İslâm’ın Engellilere Bakışı”, *Yeni Ümit Dergisi*, (Nisan - Mayıs - Haziran 2009,) sy. 84, ss. 30-35.
- Yıldırım, Enbiya, *Din ve Ahlâk Ekseninde Hz. Muhammed*, İstanbul: Rağbet Yay., 2007.
- Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, İstanbul: Define Yayınları, 2013.
- Yıldırım, Suzan, “Hz. Peygamber’in Hanımı Ümmü Seleme”, *Diyanet İlmi Dergi*, , XLV/ 2, (2009), ss. s. 91-108.
- Yılmaz, Hüseyin, “Hz. Peygamber (s.a.v)’in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörü”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VIII / 1, (Haziran-2004), s. 109-132.